

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
POLITIKOS MOKSLŲ IR DIPLOMATIJOS FAKULTETAS
VIEŠOSIOS KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Dominykas Biržietis

Žurnalistinio objektyvumo kritika epistemologijos ir komunikacijos požiūriais

Magistro baigiamasis darbas

Žurnalistikos ir medijų analizės studijų programa, valstybinis kodas 621P50002

Žurnalistikos studijų kryptis

Vadovas Doc. Dr. Mykolas Jurgis Drunga _____
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta _____
(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2017

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	6
1. OBJEKTIVUMO IR SUBJEKTIVUMO SĄVOKOS	9
1.1. Žodyne	9
1.2. Filosofijoje	11
1.3. Žurnalistikoje	12
2. ŽURNALISTAS – OBJEKTAŲ PAŽIŠTANTIS SUBJEKTAS	14
2.1. Pažinimo mechanizmas ir teiginių rūšys	15
2.2. Erdvė ir laikas – subjektyvios jauslumo ir pažinimo sąlygos	16
2.3. Daiktas, reiškinys ir reiškinio tikrumas	17
2.4. Objektas ir subjektas	18
2.5. Realybė, tikrovė ir tiesa	20
3. ŽURNALISTAS – ĮRANKIŲ NAUDOTOJAS	23
3.1. Medija šališka erdvei ir laikui	24
3.1.1. Rašto steigiamas laiko modelis ir modernybė	25
3.1.2. Atvaizdo steigiamas laiko modelis ir postmodernybė	26
3.2. Medija šališka asmeniui	28
3.2.1. Rašto atskirtumas ir laikraščio įtrauklumas	29
3.2.2. Visuotinis tinklo vienumas ir vertybių atodanga	30
4. ŽURNALISTAS – SIMBOLIŲ PASAULIŲ KŪRĖJAS	33
4.1. Atskaitos sistemos ir nesulyginama pasaulių skirtybė	33
4.2. Verbalinė tiesos prigimtis ir nesąvokinė tiesa	35
4.3. Kultūrinis pažįstamos tikrovės audinys ir tiesos tarpškumas	37
4.4. Pasaulių sąveikos būdai	38

4.4.1. Kompozicija ir dekompozicija.....	38
4.4.2. Persvėrimas.....	39
4.4.3. (Per)tvarkymas, rikiavimas.....	40
4.4.4. Panaikinimas ir papildymas.....	41
4.4.5. Deformacija	41
4.5. Pagrindinė pasaulių sąveikos sąlyga ir absoliutus reliatyvumas	42
5. ŽURNALISTAS – OBJEKTYVIAI PAŽĮSTANTIS SUBJEKTAS	45
5.1. Veritizmo implikacijos ir antirealistas Kantas.....	45
5.2. Reliatyvizmo rūšys ir prieštaringų teiginių koegzistavimas.....	47
5.3. Pragmatinis epistemologijos žingsnis ir jo sąlygos	48
5.3.1. Reiškiniai yra tikrovė	49
5.3.2. Žmogus pažįsta reiškinius	49
5.3.3. Ženklas yra adekvatus tikrovei	50
5.4. Žmogaus pasaulio vienatiškumas	51
5.5. Objektyvių ir subjektyvių teiginių teisingumas.....	51
6. ŽURNALISTAS – AUDITORIJOS ŠVIETĖJAS	56
6.1. Socialinis objektyvumas	57
6.2. Socialinio tyrimo subjektyvumas	58
6.3. Absoliuti tiesa ir ekspertizė	60
6.4. Ribotas pranešamos tiesos aktualumas.....	61
6.5. Įtikinimas tiesa: objektyvumo retorika.....	62
IŠVADOS.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	72

SANTRAUKA

Darbe fundamentaliomis epistemologijos ir komunikacijos-medijų teorijomis nagrinėjama žurnalistinio objektyvumo galimybė. Komerciniai, politiniai, kultūriniai žiniasklaidos kanalo interesai, sąmoningas žurnalisto šališkumas ir vertybiniai žurnalistinio objektyvumo tyrimai yra tiek pat svarbūs, kiek nepakankami siekiant nustatyti teisingo pažinimo ir tikrovei adekvačios viešosios komunikacijos ribas. Šiuo analitiniu tyrimu sprendžiama žurnalistinio objektyvumo sąvokos netolygumo, daugialypumo problema, siekiama jai suteikti metafizinio tvirtumo iškeliant diskusiją iš vertybinio žiniasklaidos diskurso ir, tikintis nustatyti formalius objektyvumo plotus bei pateisinti vertybinę pažinimo poziciją, patalpinant ją Immanuelio Kanto epistemologijoje. Nuo šio išeities taško žurnalistinis objektyvumas bandomas pragmatiškumo linkme palaipsniui judančiomis tiesos įgijimo ir perdavimo teorijomis, kurių ryšys su aptariama sąvoka yra darbo objektu. Darbo tikslas – nustatyti ir įvertinti žurnalistinio objektyvumo priklausomybę nuo žinojimo įgijimo schemų ir komunikacijos įrankių.

Žurnalistinio objektyvumo samprata tiriama transcendentaline Kanto grynojo proto schema, nustatančia subjektyvias žurnalisto patyrimo ir mąstymo sąlygas, medijų teoretikų Haroldo Inniso, Marshallo McLuhano, Vilémo Flusserio metafiziniais komunikacijos įrankių ir su jais susijusių socialinių pokyčių apmąstymais, Steveno Maraso skaitmeninės medijos paveikto žiniasklaidos lauko apibrėžimais. Epistemologinę liniją, nuo šio taško susiliejusią su komunikacija, tęsia Nelsono Goodmano reliatyvių pasaulių daugybė, Mykolo Drungos reliatyvizmo nagrinėjimai ir pasaulio savaime atmetimas reiškinių bei faktų absoliutumui ir pragmatiniam žurnalistiniam objektyvumui įteisinti. Toliau aptariamas pagal Richardą Rorty ir Maxą Weberį visuomeniniu sutarimu ir vertybiniu pagrindu įgyto objektyvaus žinojimo teisingas perdavimas, kurį nagrinėja Alvinas I. Goldmanas. Šiam perdavimui reikalingas vertybinis žiniasklaidos kanalo ir auditorijos susižinojimas, žurnalisto autoritetas, ekspertizė ir tinkama retorika.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad žurnalistinio objektyvumo raidai ir apibrėžimui didelę įtaką turi žiniasklaidos naudojami komunikacijos įrankiai. Grynai metafizinių pažinimo teorijų, taip pat postmodernistinių simbolių pasaulių požiūriu žurnalistinio pranešimo objektyvumas, kaip bet koks objektyvumas apskritai, yra abejotinas, tačiau prasmę įgauna kurią nors reiškinių ar reprezentacijų aibei suteikus moralinį statusą, pakeičiantį metafizinio tikrumo trūkumą.

SUMMARY

CRITIQUE OF JOURNALISTIC OBJECTIVITY: EPISTEMOLOGICAL AND COMMUNICATIONAL PERSPECTIVES

In this thesis the scope of journalistic objectivity is being examined by fundamental theories of epistemology and communication-media. Commercial, political, cultural interests of the news channel, conscious bias of journalist himself and value-based analysis of journalistic objectivity are as much important as insufficient in trying to establish the boundaries of true knowledge and public communication corresponding to reality. The problems of unevenness and multiplicity of the term [journalistic objectivity] are being dealt with in this analytic research. The method of dealing with those employed is by taking the discussion out of the discourse of journalistic *values* and placing it in Immanuel Kant's epistemology with the hopes to set the formal territories of objectivity and justify the value-laden cognitive stance. From this point of departure journalistic objectivity is getting examined by some theories of knowledge acquisition and transmission moving gradually to more pragmatic fields of speculative research. The relation of those theories and the term of journalistic objectivity is itself the object of this thesis. The goal that follows is to define and evaluate how much journalistic objectivity is dependent on the schemes of knowledge and tools of communication.

The concept of journalistic objectivity is analyzed in the context of Kant's transcendental system of pure reason, bringing in universal subjective conditions of experience and thought; media theories of Harold Innis, Marshall McLuhan, Vilém Flusser, bringing in metaphysical contemplations of communication tools and related social change; definitions of public sphere deeply affected by the digital media put forth by Steve Maras. Line of epistemology, converged with that of communication from here on, is continued by the plurality of Nelson Goodman's relative worlds, analysis of relativity by Mykolas Drunga, with rejection of world in-itself justifying absoluteness of facts and pragmatic objectivity in journalism. Further on, objective knowledge reached by social agreement on the grounds of value is discussed as analyzed by Richard Rorty and Max Weber, and true transmission of that knowledge as analyzed by Alvin I. Goldman. For aforesaid transmission to take place several conditions are to be fulfilled: value-based communication between the news outlet and the audience plus authority, expertise and proper rhetoric of the journalist.

The outcome of this research brings us to the conclusion that the tools of communication have a major impact on the development and definition of journalistic objectivity. In the context of pure metaphysics, as well as postmodern worlds of symbols, there is doubt for the objectivity of journalistic message (just as any other message). Yet, journalistic objectivity lifts off with certain set of phenomena or representations enriched by some moral status, displacing the lack of metaphysic certainty.

IVADAS

Tiesos pažinimas ir objektyvi komunikacija yra vieni pagrindinių žurnalistikos principų, tačiau iki šiol neatrasta universali formulė, kaip pasiekti tiesą, o žurnalistinio objektyvumo sąvoka atsietą nuo fundamentalių pažinimo ir komunikacijos problemų. Bandant nusakyti žurnalistikos šališkumo ir teiginių iškreipimo šaltinius įprasta kalbėti apie komercinius ar politinius organizacijos savininko, akcininkų, redaktorių, žurnalistų interesus, naujienų rėminimą pagal sąmoningai arba nesąmoningai kanalo priimtą poziciją įvykių atžvilgiu, turinio derinimą su reklamos užsakovais, užsakomuosius straipsnius ar niekur nedeklaruotas trečiųjų asmenų paslaugas žurnalistams manais už tretiesiems asmenims naudingos informacijos paviešinimą. Minėti faktoriai daro didžiulę įtaką žiniasklaidos turiniui, bet net ir praktiškai tobulomis sąlygomis objektyvumą suspenduoja žmogaus metafiziniai pažintiniai gabumai ir komunikacinės medijos, skirtingais būdais suaktyvinančios jusles bei modifikuojančios laiką ir erdvę, kuriuose būvame. Šios spekuliatyvios, bet žurnalistinio objektyvumo paieškoms nepaprastai **aktualios** ir medijuotos komunikacijos požiūriu materialios idėjos žurnalistikos kontekste visai menkai nagrinėtos. Jų analizė gali padėti žurnalistams ir auditorijai geriau suprasti objektyvaus viešojo informavimo esmę ir išlieti pamatus būsimiems metafiziniams žurnalistikos tyrimams.

Viešojo informavimo objektyvumo paradigma, subjektyviu leidėjų sprendimu įvesta spaudos medijos aprėptyje (Daly 2012: 80-83), rimtą krizę išgyvena dabar, visuomenę supant augančiam kiekiui reprezentacijų ir plečiantis virtualiai tikrovei. Socialinis vaidmenų persikirstymas, lemiantis objektyvumo diskurso pokytį, fakto, vertybės ir nuomonės persvarstymus, pakankamai aiškus. Anksčiau asmuo, siekiantis viešai informuoti visuomenę apie aktualius įvykius, susidurdavo su nemenkais sunkumais – tiesiogiai nedisponuodamas masinės komunikacijos įrankiais, turėdavo kreiptis į jais disponuojančią ir nemažais kaštais išlaikančią instituciją, kuri laikraščio skiltį ar eterio laiką suteikdavo ne kiekvienam. Norint reguliariai informuoti plačiąją auditoriją, reikėjo tapti žurnalistu ir paklusti žiniasklaidos kanalo politikai, kodeksui, temų selekcijai. Šis sandėris, motyvavęs žurnalistą laikytis kanalo nuostatų, praranda prasmę interneto ir virtualių socialinių tinklų amžiuje, kuriame bet kuris tinklo prieigą turintis asmuo gali pasiekti plačiąją auditoriją.

Minėtas socialinis pokytis apnuogina ne tik šiuolaikinio, bet ir visų ankstesnių komunikacinių režimų tiesos konstrukcijas bei pretenzijas į objektyvumą ir sudaro palankias sąlygas žurnalistiniam objektyvumui nagrinėti, tačiau nagrinėjimai, išėities tašku pasirenkantys šių dienų ir praėjusių amžių socialines indikacijas, ne metafizines indikacijų priežastis, nepakankamai kritiškai vertina tiesos įgijimo ir objektyvaus pranešimo galimybes. Žurnalistinis objektyvumas – pasaulyje plačiai analizuota tema, kurios tyrėjai objektyvumą įsodina įvairaus pobūdžio

pragmatinėse ir moralinėse dirvose: Gilles Gauthier (1993) objektyvumą laiko stiliaus bruožu, galiojančiu tik reportažui, bet ne informacijos atrankai ir komunikacijos technologijai, Gaye Tuchmanas (1972) ir Carrie Figdor (2010) sieja su informacijos atrankos, pažinimo ir pateikimo taisyklėmis, Stephenas J. A. Wardas (2010) – su praktika, reikalaujančia idealaus pranešimo atmetimo ir įsitraukimo, Davidas White'as (1985) laiko vertybe, susijusia su apdairumu ir protingumu, Raphaelis Cohenas-Almagoras (2008) sieja su teisingumu, tikslumu ir moraliniu šališkumu, Richardas Streckfussas (1990) laiko demokratijos gynyba, nuklydusia į mokslinį natūralizmą ir praradusia pirminę funkciją, Alexas S. Jonesas (2009) ir Billas Kovachas su Tomu Rosenstieliu (2014) – siektinu idealu, priklausančiu nuo patikimumo ir interesų atskleidimo.

Michaelas Schudsonas (1981) pateikia objektyvumo ideologijos istoriją, Stevenas Marasas (2013) ir Wardas (2004) – objektyvumo kaip kintančios etinės normos istoriją, vėlesnėje publikacijoje Schudsonas (2001) šią normą priskiria tik JAV žurnalistikai, Charlotte Wien (2005) ir Jelena Petrovic (2008) nurodo objektyvumo nenuoseklumą ir daugialypiškumą, Schudsonas su Chrisu Andersonu (2008) teigia, kad objektyvumas reikšmingas, tačiau stokoja mokslinio realizmo ir ekspertizės, o Juan Ramón Muñoz-Torres (2012) konstatuoja, kad dėl nevaisingų pozityvizmo ir realizmo mėginimų patekti žurnalistinio objektyvumo sąvoką, objektyvumo ir subjektyvumo perskyrą reikia atmesti.

Akivaizdu, kad sutarimo dėl sąvokos turinio ir taikymo nėra. Filosofinio požiūrio į žurnalistiką trūkumas ir žurnalistinį objektyvumą supanti kontraversija sudaro šio darbo **problema** bei leidžia spėti, kad vartojant vieną sąvoką turimi omenyje iš tikro skirtingi žurnalisto santykio su skirtingais tikrovės lygmenimis modusai. Ką tik išdėstyta nepaprastai įvairi diskusija iš esmės veikia žurnalistikos viduje – priskiria objektyvumui vienokį ar kitokį vertybinį turinį, tačiau norint suprasti, kaip apskritai pažintinė pozicija tampa vertybine pozicija, būtina atsiriboti nuo pastarosios. Kadangi žurnalistika sudaro specifinį tikrovės pažinimo ir komunikacijos režimą, o objektyvumas tiesiogiai priklauso nuo tiesos ir įgijimo ir pranešimo galimybės, darbe žurnalistika tiriama remiantis Immanuelio Kanto transcendentaline epistemologija, Haroldo Inniso, Marshallo McLuhano ir Vilémo Flusserio medijų teorija, Nelsono Goodmano simbolių pasaulių epistemologija, Mykolo Drungos pragmatine epistemologija ir Alvino I. Goldmano socialine epistemologija, o dalis prieš tai minėtų žurnalistinio objektyvumo komentatorių sudaro tiltą tarp metafizikos ir praktikos. Konceptuali žurnalistikos traktavimu darbas yra **naujas ir originalus**.

Darbo objektas – metafizinių ir pragmatinių tikrovės pažinimo ir medijų teorijų ryšys su objektyvios tiesos įgijimo ir komunikavimo galimybe bei žurnalistinio objektyvumo samprata.

Darbo tikslas – nustatyti ir įvertinti žurnalistinio objektyvumo priklausomybę nuo žinojimo įgijimo schemų ir komunikacijos įrankių.

Tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

- Apibrėžti „objektyvumo“ ir „subjektyvumo“ sąvokų etimologiją, identifikuoti jų statusą filosofijoje ir žurnalistikoje.
- Įvertinti žurnalisto prigimtinius intelektinius ir juslinius apibrėžtumus bei nustatyti betarpiško pažinimo bruožus.
- Palyginti skirtingų komunikacijos įrankių įtaką pažinimo sąlygoms, žiniasklaidai ir kultūrai.
- Apibrėžti medijuotą tikrovę kaip žurnalisto veiksmų lauką ir nustatyti, kaip manipuluojama reprezentacijų pasauliais siekiant išgauti tiesą.
- Aptarti subjektyvaus žurnalisto ryšio su tikrove, teikiančio objektyvias žinias, sąlygas.
- Nustatyti socialinio tyrimo ir auditorijos dalyvavimo tiesos komunikacijoje bruožus.

Darbas yra teorinio-analitinio pobūdžio – jame naudojami lyginamosios analizės, hermeneutinis interpretacinis, fenomenologinis **metodai**. Siekiama ne tik analizuoti ir aiškinti tyrimui aktualią mokslinę literatūrą, bet ir pateikti originalių įžvalgų, patrauklių skaitytojui ir galinčių potencialiam tyrėjui atverti naujas tyrimų kryptis.

Darbo struktūra. Darbą sudaro šeši skyriai – kiekviename jų į iškeltą problemą žvelgiama filosofiskai, tačiau pažinimo ir komunikacijos plokštumose judama nuo labai metafizinių iki pragmatinių teorijų, palaipsniui atrandant vis didesnę žurnalistinio objektyvumo sklaidos plotą. Pirmajame skyriuje apiriamos lotyniškos „objektyvumo“ ir „subjektyvumo“ ištakos, *Tarptautinių žodžių žodyno* sąvokos, filosofijos ir žurnalistikos tradicijų objektyvumo apibrėžimai. Antrajame skyriuje, remiantis Kantu (*Grynojo proto kritika*), nustatomos būtinai subjektyvios žurnalisto patyrimo ir mąstymo aplinkybės. Trečiajame skyriuje, remiantis Innisu (*Empire and Communications, The Bias of Communication*), McLuhanu (*Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai, The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*), Flusseriu (*Towards a Philosophy of Photography, Writings*), Stevenu Marasu (*Objectivity in Journalism*), nustatomas komunikacijos priemonių šališkumas tikrovei ir žmogaus juslėms, skirtingi objektyvumo ir žiniasklaidos bruožai, kuriuos lemia raštas, atvaizdas ir elektroninė komunikacija. Ketvirtajame skyriuje, remiantis Goodmanu (*Words, Works, Worlds*), daugybe adekvačiai neišverčiamų simbolių pasaulių panaikinama absoliučios tiesos galimybė ir aptariami būdai, kuriais lyginant pasaulius konstruojama reliatyvi tiesa. Penktajame skyriuje, remiantis Drunga (*Filosofiniai žurnalistikos pagrindai: subjektyviosios objektyvumo šaknys*), aptiriamos reliatyvizmo rūšys, noumenų pasaulio atmetimo prielaidos ir pasekmės, sudarančios sąlygas gyvuoti absoliučiam žurnalistiniam objektyvumui, kuris, tačiau, sunkiai realizuojamas. Šeštajame skyriuje, remiantis Richardu Rorty (*Philosophy and the Mirror of Nature*), Maxu Weberiu (*The Methodology of the Social Sciences*) ir Goldmanu (*Education and Social Epistemology*), išplečiamas subjektyvumo kaip būtinos

objektyvumo sąlygos samprata, nustatomi pragmatiniai visuomenės tyrimo ir efektyvios komunikacijos bruožai.

1. OBJEKTYVUMO IR SUBJEKTYVUMO SĄVOKOS

Žurnalistinio objektyvumo įmanymas ir neįmanomybė, aukštinimas ir pasmerkimas priklauso nuo sąvokų turinio ir teorinio atskaitos taško, iš kurio brėžiamas kelias į nepriklausomo viešojo informavimo profesiją¹. Kaip tik dėl susipynusios tų turinių, taškų ir kelių daugybės žurnalistikos principai tebėra mokslininkų ir praktikų diskusijų objektu – prieš pradėdant bandyti žurnalistinio objektyvumo validumą epistemologijos ir medijų-komunikacijos teorijomis, privalu bent probėgšmais aptarti bazinę objektyvumo ir subjektyvumo sąvokų reikšmę. Šį aptarimą sudarys žodžių etimologijos ir prasmės apžvalga (kadangi kalba – pats pirmas šaltinis, demonstruojantis sąvokų ryšį ir įtampą), objektyvumo diskusijos filosofijoje apžvalga (kadangi objektyvumas – vienas pagrindinių pažinimo filosofijos klausimų, prie kurio žurnalistika prisijungė palyginti neseniai², ir į šį prisijungimą bus žvelgiama kaip tik iš stiprių filosofinių pozicijų) ir specifinio žurnalistinio objektyvumo apžvalga (kadangi profesinis apibrėžimas, apdairu daryti prielaidą, skiriasi nuo filosofinio apibrėžimo).

1.1. Žodyne

Etimologiniu požiūriu „objektas“ ir „subjektas“ visai nėra antonimiški, tokią opoziciją, kokia iškyla epistemologijos ir žurnalistikos svarstymuose, vienas kitam sudarantys žodžiai. Kaip galima numanyti iš kalbinės jų formos, tai to paties žodžio, būtent – lotyniško *jacio*, reiškiančio „mesti, sviesti“³ (*Lotynų-lietuvių kalbų žodynas* 2009), priešdėliniai vediniai, nurodantys vietą, kur daiktas yra metamas. *Objicio* – „mesti priešais, sviesti į priekį“ arba „išstatyti į priekį, laikyti priešais save“, o *subjicio* – „mesti po, padėti po, pakišti“ (ten pat). Šie daiktų judėjimo kryptis nurodantys veiksmažodžiai, kurių pirminėse reikšmėse nematyti žmogaus ir tikrovės perskyros, tapę daiktavardžiais ir būdvardžiais diskusiją perkelia iš nerūpestingo apsisvaidymo į epistemologiją ir asmenį paverčia objekto ir subjekto slenksčiu. Subjektu tampa ne metamas daiktas, kuris nuo objekto galėtų skirtis *tik judėjimo vektoriumi*, o pats asmuo, metaforiškai kalbant, su daiktais besielgiantis dvejopai: pajungiantis juos valdžion pakišdamas po savimi arba pakišdamas save po jais ir suteikdamas daiktams intelektualinę atramą. Žmogaus padėtis nubrėžtoje vertikalėje tarsi

¹ Puikiai į ne mažiau svarbų žurnalistikos profesionalumo klausimą, beje, įveda polemiki Everette'o E. Denniso ir Johno C. Merrillo *Pokalbiai apie žurnalistiką* (žiūrėti Dennis, Merrill 1997: 169-177).

² Šiuolaikinis sąvokos vartojimas žurnalistikos kontekste datuojamas XX a. 3-uoju dešimtmečiu (žiūrėti Maras 2013: 52), nors neartikuliuoti objektyvumo ženklai žurnalistikos praktikoje atsiranda XIX a. pirmoje pusėje (žiūrėti Maras 2013: 43).

³ Su *jacio* glaudžiai susijęs būseną reiškiantis jo atitinkmuo *jaceo* – „gulėti“ (*Lotynų-lietuvių kalbų žodynas* 2009), kurį verta turėti omenyje aptariant objekto ir subjekto kilmę, nors įprastai ji siejama su dinaminiu veiksmažodžiu.

suponuoja sąmoningą (pirmuoju atveju) arba nesąmoningą (antruoju atveju) užvaldymą, tačiau svarbiausia čia, kad pasaulis apskritai priklausomas nuo žmogaus. Tada objektu tampa toks daiktas, kuris nei užsėstas žmogaus, nei slegia jo pečius, o stoja į akistatą vienoje visiems bendroje horizontalėje, kurią įprasta vadinti tikrove. Objektivumo veiksmiškumas praktiškai išnyksta, nors akivaizdu, kad su tikrove atliekamos tam tikros manipuliacijos – norėdamas pažinti objektą, subjektas turi jį „mesti“ tokion pozicijon, iš kurios galėtų pažinti, arba pakeisti savo paties poziciją – abu veiksmai savaime implikuoja aplinkybių, kuriomis pažinimas neįmanomas, egzistavimą, o šios nepalankios aplinkybės tokiomis yra tik asmeniui, ne daiktams, kurie visai nesuinteresuoti save pažinti. Iš minėtos metimų dialektikos reikia daryti išvadą, kad, nepaisant ontinio daikto atsietumo, jį pažįstantis asmuo greičiau vienu dviejų būdų priartina daiktą prie subjektyvios vertikalės nei tolygiai ir neinvaziškai veikia objektų horizontalėje. Lotynų kalba pasiūlo gerą išeities tašką objektyvumo diskusijai, o *Tarptautinių žodžių žodynas* atveda į šiuolaikinę to, kuris pažįsta, ir to, kas pažįstama, perskyrą – čia fizines daiktų trajektorijas keičia abstrakčios epistemologinės kategorijos. Darbui aktuali pirmoji „objekto“ reikšmė, tiek stebinanti netikėtu posūkiu link asmens, tiek gana nenuosekli – „reiškinys, paverstas žmogaus praktinės ir pažintinės veiklos dalyku“ (*Tarptautinių žodžių žodynas* 2001). Pirma, reiškinys be jokio papildomo vertimo jau yra „pažintinės veiklos dalyku“, mat reikalauja jutimais jį užfiksuojančios būtybės. Jeigu daiktai savaime gali egzistuoti niekieno neužfiksuoti, tai reiškiniai tiesiog išnyksta dingus jusliniam dirginimui, ir nėra jokios priežasties, kodėl būtent žmogaus pažintą reiškinį reikėtų laikyti labiau objektišku nei bet kurios kitos būtybės pažintą reiškinį. Antra, objekto, t. y., daikto tapatumas reiškiniui, ko gero, panaikintų pačias objektyvaus pažinimo ir komunikacijos kritikos prielaidas. Visgi toks tapatinimas būtų klaidingas, nes akivaizdu, kad reiškinys priklauso nuo pažįstančio subjekto juslinių ir intelektinių gabumų ir negali būti absoliučiai pririštas prie jį „išmetančio“ daikto. „Objektyvus“ pasiūlo tris įprastas (tiesą sakant, „objektui“ tiesiog prieštaraujančias) žurnalisto – socialinio tyrėjo, ieškančio tiesos – darbą įprasminančias reikšmes, kuriomis kol kas pasitenkinsime⁴: „priklausantis objektui, egzistuojantis už sąmonės ir nuo jos nepriklausomas“, „bešališkas, be išankst. nusistatymo“ ir „objekto sąlygotas, atitinkantis tikrovę“ (ten pat). „Subjektas“ žodyne didelių netikėtumų nepateikia – pirmoji nurodoma filosofinė reikšmė, kuri, vadinasi, yra ir svarbiausia: „pažįstantis ir veikiantis asmuo, kaip priešprieša išoriniam pasauliui, t. y. pažinimo objektui; veikėjas“ (ten pat); „subjektyvus“, atitinkamai – „asmenišką, šališką, būdingą tik tam asmeniui“ ir „priklausantis nuo subjekto, turintis jo savybių“ (ten pat). Nors akivaizdu, kad kiekvienas žmogus yra pažįstantis asmuo, asmeniškumas įvairiose kultūros (plačiaja prasme) sferose (kaip mokslas, valstybės tarnyba, iš esmės žurnalistika) nepageidaujamas – ši

⁴ Pateikiama ta pačia eilės tvarka, kaip ir šaltinyje.

nuostata, be abejo, turi būti grįsta prielaida, kad tai, kas „egzistuoja už sąmonės ir nuo jos nepriklauso“, gali lygiai nepriklausomai egzistuoti ir sąmonės ribose. Kadangi savaime suprantama, kad žmogaus juslių ir intelekto akiratin patekę objektai fiziškai nepersikelia į protą, praleiskime loginį pastarosios prielaidos klaidingumą ir tarkime, kad ji implikuoja esant *teiginius* apie objektus arba objektų *reprezentacijas*, kurios lygiai taip pat priklauso sąmonei, kaip ir objektui. Tokius objektui adekvačius teiginius įprasta vadinti tiesa, o epistemologija tiria teiginių sudarymą, atitikimą tikrovei (žiūrėti trečią „objektyvus“ reikšmę) ir (kartais) perdavimą, todėl kaip tik čia prasminga įsodinti žurnalistikos filosofiją ir ieškoti, koku pagrindu žurnalistika gali būti objektyvi.

1.2. Filosofijoje

Objektyvumo ir subjektyvumo problemą filosofijoje sukelia „potencialūs neatitikimai tarp subjekto suvokiamų įspūdžių ir tikrų suvokto objekto savybių“⁵ (*The Internet Encyclopedia of Philosophy*) – fundamentaliausius žmogaus būties režimus teorizuojanti humanitarinio mokslo šaka subjektyvumą atranda jau tame lygmenyje, kurio paties modifikuoti negalime (nebent išrasti jį modifikuojančius prietaisus) – jusliniame tikrovės patyrimo, einančiame pirma sąmoningo teiginių priskyrimo tikrovei. Pateikiamoje objektyvumo apžvalgoje teigiama, kad „suvokiantis subjektas gali suvokti tiksliai arba, rodos, suvokti⁶ tokias objekto savybes, kurių objekte nėra“ (ten pat). Tikslumas, tačiau, reikia pažymėti, priklauso nuo taško, iš kurio žvelgiama į objektą ir intelektinės bazės – nepakeičiamos schemas ar įvestos paradigmos, metodo – kuria apdorojama medžiaga. Stebėjimas (pavyzdžiui, žmogus, esantis toli nuo objekto ir arti stebėtojo, yra didesnis už Eifelio bokštą) ar jo teorinė interpretacija (pavyzdžiui, Izaoko Niutono absoliutus visatos laikas yra tikras, tolygus ir nepriklausomas, nors ir neišmatuojamas) gali būti klaidingi kitų stebėjimų ir teiginių atžvilgiu, tačiau bet kuriame patyrimu paremtame suvokime yra bent dalis objekto savybių, mažų mažiausiai – kad objektas egzistuoja tikrovėje arba prote (miražo, haliucinacijos atveju). Pagal mažiau problemišką terminologiją, naudojamą epistemologijoje, „objektyviu žinojimu“ vadinamos žinios apie viską, kas yra už subjekto sąmonės (taip pat ir kitus asmenis), o „subjektyviu žinojimu“ – žinios išskirtinai apie savo subjektyvias būsenas. Dar vienas paplitęs apibrėžimas – „objektyvi nuomonė“ arba „įsitikinimas“ yra pagrįsti tokiais įrodymais, kurie įtikintų bet kurią racionalią būtybę, o „subjektyvi nuomonė“ – tokiais, kurie įtikintų tik kai kurias racionalias būtybes⁷ (ten pat).

⁵ Čia ir toliau tekste pateikiamas autoriaus atliktas šaltinių užsienio kalba vertimas.

⁶ Šaltinyje vartojamas gana „jusliškas“ angliškas žodis *perceive* – „suprasti, suvokti, pagauti“ ir „(pa)justi; pastebėti“ (*Anglonas* 2005), kilęs iš lotynų kalbos, kur reiškia (visumos) pagavą, sučiupimą. Nors ši reikšmė anglų kalboje kiek pasislinkusi į antrąjį planą, išlaikoma ryški spontaniško performatyvumo, ne kontempliacijos, konotacija.

⁷ Mokslo paradigimų tvarumą komentavęs Richardas Rorty pažymėjo racionali diskusija priimtų teorijų „objektyvumo“ trapumą. „Subjektyviais“ vieningų diskusijos dalyvių dažnai laikomi tokie svarstymai, kurie rodosi neturintys ryšio su tam tikra teorija, nors tokie nereikšmingi svarstymai, įvedantys į anomalų mokslinį diskursą, gali iš pagrindų pakeisti teoriją – „šia prasme subjektyvus svarstymas yra tiesiog neįprastas svarstymas, tad spręsti apie subjektyvumą yra taip pat rizikinga kaip spręsti apie aktualumą.“ (Rorty 1981: 339)

Daugelis terminų, tenka pastebėti, implikuoja pamatinės tiesos arba objektyvių įrodymų egzistavimą – apie „darbinių“ teiginių objektyvumą tada sprendžiama pagal pastarųjų atitikimą pirmiesiems, tačiau iki galo neišsprendžiama arba visai neatsižvelgiama į pamatinės tiesos atitikimo tikrovei problemą ir objektų tapumo intelektualiais vienetais reikšmę žinių objektyvumui. Žurnalisto, siekiančio sukurti objektyvų pranešimą, metodas primena visuomenei „draugišką“, aukštam darbo tempui ir tam tikros medijos formai sukalibruotą moksliskai objektyvių teiginių įgijimo metodą, kurį apibrėžia „faktinis patikimumas“, „normatyvinių įsipareigojimų neturėjimas ir laisvė nuo vertybių“, „asmeninio šališkumo neturėjimas“ ir „instrumentiškumas“ (Reiss, Sprenger 2017). Nors galima abejoti šių principų aktualumu tiek žurnalistikos, tiek tikslųjų ir gamtos mokslų objektyvumui, pagrindinis skirtumas tarp viešojo informavimo „mokslo“ ir „tikrųjų“ mokslų normų – kad pastarosios dažniausiai yra privalomos specifinei informacijai surinkti ir rezultatams gauti, o pirmosios iš esmės nėra privalomos geram pranešimui sukurti. Mokslą legitimuojanti pamatinė tiesa, nors savaime neobjektyvi, išėina, yra nepakeičiamų bazinių žmogaus pažintinių gebėjimų funkcija; žurnalistiką legitimuojanti pamatinė tiesa yra socialinės tikrovės funkcija, sąmoningas socialinis sandėris, vadinasi, įgyjantis moralinį statusą visuomenės informavimo įstatymo, visuomenės informavimo etikos kodekso ar nerašytų taisyklių pavidalu. Akademinėje literatūroje žurnalistinis objektyvumas dažnai aptariamas kaip *vertybė*, išpildoma konkrečiais praktiniais žingsniais – visgi šiuos žingsnius sudėtinga susieti su objektų tikrove ar net ją pranešančia tiesa: „rodosi, negalime įprastu jusliniu patyrimu pažinti moralinių daiktų savybių, kadangi penki jutimai teigia tik kaip daiktai pasaulyje būva, ne kaip turėtų būti.“ (The Internet Encyclopedia of Philosophy) Dėl to žurnalistinio objektyvumo kaip realaus ryšio su tikrove kritika pažinimo ir komunikacijos kategorijomis yra ne mažiau svarbi už praktinių normų kritiką bei gali pateikti tvaresnį, nors tvirtai nedeklaruotą ir žurnalistų nepelnytai pražiūrimą teorinį šios profesijos pagrindą.

1.3. Žurnalistikoje

Profesinė „objektyvumo“ sąvoka menkai tesiskiria nuo pateiktosios Tarptautinių žodžių žodyne, tik žurnalistinis apibrėžimas praplečiamas, įtraukiama su darbu žiniasklaidoje susijusių praktinių detalių: „nešališkumas, vienas iš žurnalistinės veiklos principų, kurio esmę sudaro siekimas išreikšti tiesą, parodyti tikrovę be išankstinio nusistatymo, nepriklausomai nuo rašančiojo interesų bei simpatijų.“ (Žurnalistikos enciklopedija 1997) Norėdamas „išreikšti tiesą“, žurnalistas ją turi įgyti ir perduoti taip, kad tiesos atitikimas tikrovei nepakistų. Be to, siekiant objektyvios komunikacijos, tiesa, iš pirmo žvilgsnio, turėtų būti tiesiogiai susijusi su objektų pasauliu, o šio pasaulio prieinamumas žmogui abejotinas. Tikrovės, tiesos prigimtis bei transformacijos, įvykdomos betarpiškai jas pažįstant ir įtarpinant bus išsamiai aptartos tolesniuose skyriuose. Tai dar

ne viskas – užsimerama, kad savo darbe žurnalistas negali išvengti subjektyvumo⁸, bet turi sąmoningai siekti neutralumo, o pranešimo objektyvumą užtikrina požiūrių įvairovė, teiginių faktiškumas ir turinio atskirtis nuo subjektyvios nuomonės, komentaro (ten pat). Palaikyti ar smerkti herojus paliekama informacijos gavėjui, žurnalistas nusišalina nuo moralinio vertinimo, nors, kaip neseniai minėta, pati požiūrių įvairovės nuostata gali būti laikoma moraliniu sprendimu, beje, objektyvumą sutelkiančiu į probleminį / konflikcinį / daug subjektų liečiantį pranešimą ir „apvagiančiu“ vieno herojaus / vien autoriaus patirtį komunikuojantį pranešimą. „Subjektyvumas“ apibūdinamas kaip „šališkumas, vertinimas remiantis tik asmeninėmis pažiūromis, interesu, skoniu, vienašališkas nusistatymas dėl kurių nors motyvų. Priešybė objektyvumui“ ir „objektyvių gamtos ir visuomenės dėsnių ignoravimas, subjekto vaidmens absoliutinimas.“ (ten pat) Ypač įdomi antroji apibrėžimo dalis, įpareigojanti žurnalistą⁹ būti jautriui natūros ir kultūros procesams, taip pat atsakingai ir kukliai vertinti savo darbą, nors klasikinės pažinimo teorijos kontekste veikiantysis subjektas, suteikiantis tikrovei pažintinę formą, kuri jam aktuali, yra nepaprastai svarbus, o, kaip paaiškės, nei metafizinis, nei (tam tikrais atvejais) pragmatinis nešališkumas nėra pagrindine žurnalistinio objektyvumo nuostata.

⁸ Aliuzija į epistemologinius apribojimus, kurie pelno tik trumpą paminėjimą tarp profesinių gairių.

⁹ Kadangi „subjektyvumas“, kaip „priešybė objektyvumui“, logiškai nusako tai, kas nėra žurnalistikos principu, ko reikėtų vengti.

2. ŽURNALISTAS – OBJEKTA PAŽĪSTANTIS SUBJEKTAS

Žinojimo objektyvumo ir subjektyvumo diskusijos šaknys glūdi kontinentinės filosofijos racionalistų (René Descartes, Baruchas Spinoza, Gottfriedas Wilhelmas Leibnizas) ir britų empirikų (Johnas Locke‘as, George‘as Berkeley, Davidas Hume‘as) ginče. Pirmieji, apibendrintai, teigė, kad sąvokos ir žinios įgyjamos grynai protu nepriklausomai nuo juslinio patyrimo, o antrieji – kad juslinis patyrimas yra vieninteliu sąvokų ir žinių šaltiniu. Racionalizmas grįstas trimis pamatiniais teiginiais: „intuicijos / dedukcijos tezė“ skelbia, kad konkrečios srities teiginiai pažįstami vien intuicija, o kiti pažįstami dedukuojant juos iš intuityviai suvoktųjų; „įgimtų žinių tezė“ skelbia, kad tam tikrą žinojimą apie konkrečios srities tiesas turime kaip dalį savo racionalios prigimties; „įgimtų sąvokų tezė“ skelbia, kad tam tikras bendras sąvokas, naudojamas konkrečioje srityje, turime kaip dalį savo racionalios prigimties (Markie 2015). Pamatinė empirikų tezė skelbia, kad „nėra jokio kito žinių apie tam tikrą sritį ar bendrų sąvokų, naudojamų toje srityje, šaltinio, kaip juslinis patyrimas.“ (ten pat) Žinojimo objektyvumo problema šiuo laikotarpiu dar nebuvo artikuluota, nors pagal patį žinių įgijimo principą objektyviais derėtų laikyti empirikus, kurių žinios visiškai priklauso nuo daikto anapus proto; racionalistinių teiginių atitikimą objektams turėtų užtikrinti trečioji šalis (pavyzdžiui, visa kuriantis dievas), kurios egzistavimą sudėtinga įrodyti¹⁰. Racionalizmas ir empirizmas netgi to paties mąstytojo gali būti lygiagrečiai taikomi skirtingoms mokslo šakoms, tačiau susitikę epistemologijoje kirtosi, kol Immanuelis Kantas, įkvėptas aptariamo konflikto, jų nesutaikė *Grynojo proto kritikoje*. Pareiškęs, kad „be juslumo mums nebūtų duotas joks objektas, o be intelekto nė vieno objekto nebūtų galima mąstyti“ (Kant 2013: 96), Kantas monumentalioje pažinimo teorijoje sujungė racionalizmą su empirizmu. Vykdamas šį jungimą neištrintos intelektualinio mąstymo ir juslinio patyrimo bei pridėtos svarbios laiko ir erdvės, fenomeno ir noumeno, analizės ir sintezės dichotomijos, tačiau pranašumas tai, kad visos poros tapo vieno veikalo dalimis su aiškiai nubrėžtomis funkcijomis ir taikymo ribomis. Kanto metafizikos sistema iškart nesulaukė amžininkų pripažinimo, bet esminiu pažinimo sandu (kartu su apriorinėmis proto kategorijomis) pavertusi subjektyvius išorinių objektų patyrimus pastatė iki šiol nenugriautą žmogiško pažinimo pamatą: „kiekviena šiuolaikinė filosofija vienokia ar kitokia forma laikosi Kanto tezės, kad žmonės aktyviai prisideda prie savo žinojimo. [...] Šia prasme, visi šiuolaikiniai mąstytojai yra Kanto vaikai, džiaugtūsi jie ar piktintūsi šia tėvyste.“ (Guyer, Wood 1998: 22-23) Dėl to logiška, kad objektyvumo paieškų išeišgos tašku taps fundamentali *Grynojo proto kritika*.

¹⁰ Tiesa, pats įgimto žinojimo ar sąvokų faktas racionalistų naudotas dievo egzistavimui pagrįsti.

2.1. Pažinimo mechanizmas ir teiginių rūšys

Anot Kanto, tam, kad pažintų daiktą, žmogus turi juslėmis arba vien protu įgyti daikto vaizdinius ir sugebėti pritaikyti šiuos vaizdinius konkretiems objektams (2013: 95). Tiek sąvokos, kuriomis prote glūdintys vaizdiniai taikomi pažinimo objektams, tiek stebiniai gali būti empiriniai (susiję su pojūčiu) arba gryniesi (nesumišę su jokių pojūčiu)¹¹. Mūsų stebėjimai – būdai, kuriais esame veikiami objektų – gali būti tik jusliniai, o intelektas yra gebėjimas mąstyti šiuos objektus. Jokio kito žmogui prieinamo pažinimo būdo nėra – jeigu galėtume, pavyzdžiui, stebėti tiesiogiai intelektu, pasaulį iš esmės suvoktume kitaip, tačiau Kantas tokį režimą visiškai atmeta. Nors juslumas ir intelektas pažinimui vienodai reikalingi, „nėra jokios abejonės, kad kiekvienas mūsų pažinimas prasideda nuo patyrimo, nes kas gi pažintinį sugebėjimą galėtų žadinti veiklai, jei ne objektai, kurie veikia mūsų jusles? [...] joks pažinimas *laiko* atžvilgiu nėra pirmesnis už patyrimą ir kiekvienas pažinimas prasideda nuo jo.“ (Kant 2013: 43) Pravers patikslinti, kad pažinimu čia ir kitur laikomas kažko sužinojimas apie *išorinį* pasaulį, dėl to patyrimas kantiškoje epistemologijoje tampa pirmuoju (nors savaime nepakankamu) judintoju. Grynąsias proto kategorijas galima mąstyti ir be jokio patyrimo, bet šis mąstymas neteiks žinių apie pasaulį (pastarosios dar vadinamos empirinėmis, arba aposteriorinėmis, o nepriklausomos nuo patyrimo – apriorinėmis¹²).

Šitaip teiginių tipai susiję su būtinybe:

„*pirma*, jei yra teiginys, kuris mąstomas kartu su jo *būtinumu*, tai jis yra apriorinis sprendinys. [...] *Antra*, patyrimas savo sprendiniams niekada nesuteikia tikro arba griežto *visuotinum*, o suteikia tik sąlygišką ir palyginamąjį (per indukciją). [...] Taigi empirinis visuotinumas tėra savavališkas sprendinio reikšmingumo pakėlimas iš to lygio, kai jis galioja dauguma atvejų, į tą lygį, kai jis galioja visais atvejais.“ (Kant 2013: 45)

Šia remarka įvardijama pažinimo indukcijos problema, su kuria kasdieniame gyvenime susiduria visi žmonės, nors apie ją nesusimąsto, ir kurią savo naudai sąmoningai ignoruoja gamtos mokslų atstovai, o socialiniame kontekste – žurnalistai, pateikdami morališkai indukuotus (moraliniu pagrindu paverstus galiojančiais visam sociumui) faktus. Būtinomis yra tik grynosios žmogaus proto ir juslumo kategorijos (žiūrėti poskyrį *Erdvė ir laikas – subjektyvios juslumo ir pažinimo sąlygos*) – formos, kuriomis patiriama ir mąstoma, ir kurios yra mums įgimtos. Tuo tarpu tam, kad galėtume pagrįsti žmogui išorinių objektų (vadinasi, ir žinių apie pasaulį), dirginančių

¹¹ Empiriniai stebiniai ir sąvokos, reikia pasakyti, numato „realų objekto buvimą“ (Kant 2013: 95), tad Kanto nedera laikyti solipsizmo atstovu. Patikrinimų, kad egzistuoja pasaulis už sąmonės, *Grynojo proto kritikoje* yra ir daugiau, nors *koks* pasaulis yra už sąmonės, kaip matysime, neįmanoma žinoti. Atitinkamai, gryniesi stebiniai yra tokie, kuriuos randame tik savo prote, ir kurie savaime nieko neteikia apie pasaulį, tačiau gali nušviesti pasaulio *pažinimo būdą*. Problema, neleidžianti absoliučiai pažinti net ir šių mums artimiausių, juslių nekompromituotų stebinių, ta, kad pažindamas save subjektas turi žengti įsivaizduojamą žingsnį išorėn ir paversti save objektu, į kurį simuliuojamas žvilgsnis, nors nieko materialaus šiame patyrimo nėra.

¹² Terminai kilę iš lotynų kalbos. *Ā priōrī* pažodžiui – „iš pat pradžių; iš anksto; nepatikrinus“, *ā posterīōrī* – „iš paskiau, vėliau“ (*Lotynų-lietuvių kalbų žodynas* 2009).

jusles, būtinumą, turėtume patirti absoliučiai visus mus dominančios rūšies objektus, o tai yra praktiškai neįmanoma. Nors moksle tokie teiginiai kaip „šildomi metalai plečiasi“ ar „ledo tankis mažesnis už skysto vandens“¹³ laikomi aksiomomis¹⁴, negalime žinoti jų teisingumo visų visatos metalų ir vandenų atžvilgiu. Lygiai taip negalime visuotinai pagrįsti socialinių-kultūrinių tiesų, kurių principu formuojamas žurnalistinis pranešimas, kadangi neįmanoma prieš kuriant pranešimą šiomis tiesiomis išbandyti kiekvieno auditorijos nario. Be skirstymo į apriorinius ir aposteriorinius pagal savo kilmę, pažinime dalyvaujantys teiginiai gali būti analitiniai arba sintetiniai pagal ryšį su kitais teiginiais: „pirmuosius taip pat būtų galima vadinti *aiškinamaisiais*, antruosius – *išplečiančiaisiais* sprendiniais, nes pirmieji savo predikatu nieko neprideda prie subjekto sąvokos [...]; o sintetiniai sprendiniai prie subjekto sąvokos prideda predikatą, kuris visai ja nebuvo mąstomas.“ (Kant 2013: 50) Iš to seka, kad „*patyrimo sprendiniai, kaip tokie, visi yra sintetiniai*“ (Kant 2013: 51), kadangi patyrimu prie proto kategorijų visuomet pridedama kažkas, ko vien skaidant kategorijas niekaip negalima išgauti. Nors Kantas teigia esant apriorinį sprendinių sintetiškumą, kuris reiškia šių sprendinių būtinumą ir teisingumą¹⁵, akivaizdu, kad savaime efemeriško patyrimo ir tvirto mąstančio proto sąjunga yra panašaus problemiško kaip minėta empirinė indukcija – vargu, ar intelektualinį subjekto ryšį su reiškiniu galima laikyti būtinu, nebent tuo reiškiniu juslumą dirginančio objekto egzistavimą už subjekto proto.

2.2. Erdvė ir laikas – subjektyvios juslumo ir pažinimo sąlygos

Objektai tegali veikti penkias žmogaus jusles (rega, klausa, uoslė, skonis, lytėjimas), o „neapibrėžtas empirinio stebėjimo objektas vadinamas *reiškiniu*“ (Kant 2013: 68), tačiau net ir pačios sąlygos (būtent – erdvė ir laikas), kurios įgalina reiškinių patyrimą ir nustato jų virtimą vaizdiniais, priklauso nuo žmogaus, ne nuo pasaulio. Čia pravers nurodyti, kad jutimas gali būti išorinis, kai juo pateikiami objektų reiškiniai, arba vidinis, kai juo pateikiamos vidinės būsenos ir vaizdiniai¹⁶.

Pamėginę atsiriboti nuo savo stebėjimo, suprasime, kad erdvė tėra *būdas*, kuriuo išdėstome *reiškinius*, o ne realus objektas, priskirtinas daiktams ir juos privalomai saistantis – dėl to atitinkamai ir

„niekas, kas stebima erdvėje, nėra daiktas pats savaime ir erdvė nėra daiktų forma, būdinga jiems patiems savaime, bet objektų pačių savaime mes visai nepažįstame ir tie objektai,

¹³ Ir visi kiti, išgauti empiriniu metodu.

¹⁴ O tie, kuriems akivaizdžiai trūksta visuotinumų, vadinami reprezentatyviais.

¹⁵ Tokie sprendiniai, pavyzdžiui, sudaro gamtos mokslų principus, ir dėl to tie mokslai Kanto laikomi objektyviais. Norint metafiziką pakelti į tokį patį objektyvumo lygį, ją turi sudaryti tik aprioriniai sintetiniai teiginiai (žiūrėti Kant 2013: 55-56).

¹⁶ Šis paties subjekto sukeltas pojūtis, rodosi, nepriklauso jokiai išorė nukreiptai juslei, nors norint vidinį pojūtį pažinti, reikia kažkaip metaforiškai į jį pažvelgti, taip „suvaidinant“ jo objektiškumą.

kuriuos vadiname išoriniais, yra ne kas kita, kaip vien tik mūsų jauslumo teikiami vaizdiniai.“ (Kant 2013: 75)

Apriorinį erdvės vaizdinį, kuris glūdi žmogus sąmonėje ir įgalina jauslumą, suaktyviname stebėdami reiškinius būnant vienus šalia kitų, o ne išvedame iš išorinio stebėjimo. Dar fundamentalesniu pažinimui yra laikas, kurio vaizdinys taip pat turimas a priori ir kurį netgi galima mąstyti atskirai nuo bet kokio išorinio stebėjimo, nes laikas yra visų *vidinių* vaizdinių rikiavimo forma¹⁷. O kadangi išoriniai stebiniai tam, kad galėtume juos pažinti, turi virsti vidiniais vaizdiniais, tai laikas apskritai yra visų reiškinių sąlyga (žiūrėti Kant 2013: 79), beje, leidžianti vaizdinius laiko strėlėje sujungti priežastiniais ryšiais, mat pats priežastingumas yra ne pateikiamas reiškiniais, o būtinai mąstomas intelektu. Galiausiai, visas žmogaus buvimas tarp objektų ir pažinimas yra laikiniai, nors gryname jusliniame patyrimo ir objektuose savaime, galima mąstyti (nors negalima pažinti), nėra nieko laikinio: „kadangi mūsų stebėjimas visada juslinis, tai patyrimu mums niekada negali būti duotas objektas, kuris nebūtų pajungtas laiko sąlygai.“ (Kant 2013: 80) Tiek, kiek pažįstama betarpiškai, visi žmonės, rodosi, turėtų sutikti dėl vienodo vaizdinių ryšio erdvės ir laiko atžvilgiu¹⁸, tačiau: 1) betarpiškas pažinimas, jeigu tik toks įmanomas, praktikoje niekada nevyksta idealiai pagal Kanto nubraižytą schemą, o priklauso nuo papildomų kultūriškai įdiegtų mąstymo formų ir subjekto interesų; 2) medijos, reikalingos viešajai komunikacijai, iš išorės veikia subjektyvias erdvės ir laiko formas ir modifikuoja pažinimo schemą, sukurdamos daugybę formaliai skirtingų to paties objekto versijų.

2.3. Daiktas, reiškinys ir reiškinio tikrumas

Dėl juslinio žmogaus pažinimo sando negalime pažinti daiktų savaime, o tik taip, kaip jie reiškiiasi erdvėje ir laike dirgindami mūsų jutimus. Reiškiniai Kanto dar vadinami fenomenais, o daiktai savaime / objektai, nesusiję su jokių patyrimu – noumenais (žiūrėti 2013: 257) – „vis dėlto [...] mums lieka galimybė jei ne pažinti šiuos objektus, tai bent mąstyti juos kaip daiktus pačius savaime. Juk priešingu atveju iš to išplauktų beprasmiškas teiginys – esą reiškinys egzistuoja be to, kas reiškiiasi.“ (Kant 2013: 30) Čia dar kartą patikinama pasaulio už sąmonės egzistavimu, ir tą pasaulį netgi galima vaizduotis vien protu, tačiau, paradoksalu, šis abstrahuotas įsivaizdavimas nesuteiks objektyviam (įprasta žodynine prasme) pažinimui reikalingo universalumo ir atsietumo nuo subjekto sąmonės, veikiau atvirksčiai – bus grynuoju proto produktu, neįmanomu realizuoti

¹⁷ Tiek niutoniško, tiek kantiško linijinio laiko idėjoms, galima daryti prielaidą, turėjo įtakos spausdinto rašto linijiskumas, lėmęs racionalų individualistinį Šviečiamąjį amžiaus diskursą. Nors Kantas mano kalbas apie betarpišką pažinimą, betarpiškumą, kaip matysime vėliau, galima suabejoti, o ir pats rašytinis minčių dėstymo būdas implikuoja linijiskumą, šiuo atveju priskirtą laiko sąvokai. Be to, *Grynojo proto kritikoje* svarbus kirtis dedamas ant *vaizdinių*, esančių tarsi pažinimo tiltu tarp reiškinių ir intelekto kategorijų, o raštas yra *vizuali* medija, tuo tarpu spausdintas raštas – dar ir didelę (palyginti, pavyzdžiui, su rankraščiu) komunikacijos lauko dalį gebanti užpildyti medija.

¹⁸ Nors šio sutarimu pasiekto žinojimo metafiziškai ir nebūtų galima pavadinti objektyviu žinojimu.

patyrimo ir neturinčiu atitikmens tarp objektų. Savo ruožtu, reiškiniai negali suteikti objektyvių žinių, nes nėra idealūs objektų atžvilgiu, t. y., dėl empirinio pobūdžio egzistuoja tik patyrimo metu ir, griežtai kalbant, neužtikrina juos sukeliančio objekto ar jų pagrindu sudarytų intelekto vaizdinių privalomo egzistavimo iki patyrimo ar jam pasibaigus:

„reikia sutikti, kad Mėnulyje gali būti gyventojų, nors nė vienas žmogus jų niekada nematė, bet tai reiškia tik tiek, kad galimos patyrimo pažangos procese mes galėtume juos aptikti. [...] Vadinasi, Mėnulio gyventojai tikri tada, kai jie jau empiriškai susiję su mano tikra sąmone, nors dėl to jie nėra tikri patys savaime, t. y. už šio empirinio vyksmo.“ (Kant 2013: 410)

Kalbant apie intelekto kategorijų ir jslumu duotų reiškinių santykį įgyjant pažinimą, teigiama, kad „abstrakčią sąvoką reikia *padaryti jusline*, t. y. ją atitinkantį objektą parodyti stebiniu¹⁹, nes kitaip sąvoka liktų (kaip sakoma) be prasmės, t. y. be reikšmės.“ (Kant 2013: 252) Pagal nurodytą seką žinios, išeina, susidaro ne patiriant reiškinius, verčiant juos sąvokomis ir šitaip kaupiant prote, o ieškant reiškinių, kurie galėtų atitikti jau turimas sąvokas ir siuvant patyrimus ant proto kurpalio. Nors *Grynojo proto kritikos* schema galioja nepriklausomai nuo asmens suinteresuotumo, sąvokai aktualaus patyrimo ieškojimą galima nesunkiai pritaikyti viešojo informavimo praktikai – akivaizdu, kad žurnalistai visada ieško tokių reiškinių arba tokių reiškinių savybių, kurios atitiktų tam tikros problemos vaizdinį, konkretaus kanalo ar valstybinės informavimo kanalų nuostatas, kurios tampa profesijos „sąvokomis“, reikalaujančiomis specifinio užpildymo. Žurnalistas nelaukia, kol žiniomis-naujienomis verti tapti reiškiniai jį patys užklups, o aktyviai išgauna tas reiškinių dalis, kurios reikalingos praktinėms „sąvokoms“ užpildyti. Net jeigu naujienos vertas reiškinys ir užklumpa žurnalistą netikėtai, vien šio reiškinio mąstymas esant „naujienos vertu“ subordinuoja jį tokiam supratimui, kokio gryname, sąmoningai nesuinteresuotame patyrimo nerastume. Skirtumas tarp kantiškų intelekto kategorijų ir objektyvumą žadančių žurnalistinių kategorijų tas, kad pirmosios yra metafiziškai būtinos, nes įgimtos ir neapeinamos, o antrosios nėra metafiziškai būtinos ir juolab negali būti fiziškai (praktikoje) būtinomis ir netgi vieningomis – dėl to žurnalistas laisvas jomis manipuluoti ir vertingais laikyti skirtingų tipų reiškinius ar reiškinių dalis – šioje laisvėje taip pat numatyta galimybė keisti žurnalistikos paradigmą.

2.4. Objektas ir subjektas

Kantas pateikia keleriopai įmanomas interpretuoti objekto, objektyvumo ir subjekto sampratas, kurios skiriasi nuo darbo pradžioje išdėstytų apibrėžimų. Visų pirma, „žinios yra

¹⁹ Empiriniu objektu – aut. past.

apibrėžtas duotųjų vaizdinių santykis su objektu. *Objektas* yra tai, kieno sąvokoje suvienyta duotojo stebėjimo įvairovė.“ (Kant 2013: 139) Pirmojoje citatos dalyje „objektas“, rodosi, turėtų žymėti daiktą savaime arba reiškini. Kadangi daiktas savaime mums niekaip nėra duotas ir apibrėžti jo santykio su vaizdiniais neįmanoma, logiškai lieka žinias teikiančiu objektu laikyti reiškini. Antrojoje citatos dalyje objektu paskelbiamas daiktas, kurio *sąvokoje* vienijama stebėjimo įvairovė – kitaip sakant, kažkas tampa objektu tik esant jį mąstančiam subjektui, kuris sukuria intelektinį „produktą“, sintetinantį skirtingų daiktų ypatybes²⁰ arba pagrindines juslumo sąlygas (erdviškumą ir laikiškumą) tame pačiame daikte. Erdvė ir laikas nerandami reiškiniuose, o yra tik būdas, kuriuo žmogus rikiuoja išorinius ir vidinius patyrimus – sekant Kantu, tam, kad reiškinių pateikti vaizdiniai būtų objektu, asmuo jiems turi pritaikyti abi juslumo sąlygas: „[vaizdinių] tarpusavio santykis yra grynasis erdvės ir laiko [...] stebiny ir [vaizdiniai], kiek jie šiais atžvilgiais (erdvėje ir laike) sujungti ir galimi apibrėžti pagal patyrimo vienumo dėsnius, vadinami *objektais*.“ (Kant 2013: 411) Objektai taip pat neigiama prasme²¹ skirstomi į fenomenus ir noumenus, pasaulis – į suvokiamą jutimais ir mąstomą intelektu, o sąvokos – į juslines ir intelektines. Pastarosioms, beje, „negalima priskirti jokio jas atitinkančio objekto ir todėl jų negalima laikyti turinčiomis objektyvią reikšmę.“ (Kant 2013: 260) Čia atsitraukiama nuo prieš tai apibrėžto objekto kaip sąvokos ir juo vadinamas daiktas, kuris mums reiškiasi arba nesireiškia, ir kurį dėl to galima pažinti arba ne; „objektyvi reikšmė“ žymi ne tokį fenomeną, kuris pateiktų daikto visumą ir leistų manyti jį pažinus tokį, koks savaime yra, o tiesiog teigiamą ontinį sąvokos ryšį su objektu – jeigu objektas atitinka sąvoką, vadinasi, ji susijusi su išorinio pasaulio egzistavimu ir tik šia prasme yra objektyvi.

Gal, kad ir kaip tai paradoksaliai skambėtų, iš tikro objektyvu tai, kas tūno subjekto sąmonėje – bent jau grynąsias intelekto kategorijas galime visiškai tiksliai ir išbaigčiai pažinti? Kadangi patys sau objektai yra daiktai savaime, o minėtos kontempliacijos atveju objektas, rodosi, sutampa su subjektu, logiška tikėtis gerų rezultatų objektyvumo šalininkams. Vis dėlto, objektas su subjektu tame pačiame veikiančiame daikte *niekada negali sutapti* – norėdamas pažinti save, subjektas turi įsivaizduoti išsikėliąs iš sąmonės ir žvelgiąs į ją kaip į vidinį reiškini, o mąstyti sąmonės be šio žingsnio neįmanoma, kadangi tai implikuotų jau minėtą stebėjimą intelektu: „vidinis jautimas netgi mus pačius sąmonei vaizduoja tik taip, kaip mes sau reiškiamės, o ne taip, kaip mes patys savaime egzistuojame, nes mes save stebime tik taip, kaip vidujai esame *veikiami*.“ (Kant 2013: 150) Nors žmogaus sąmonė metafiziškai, ko gero, yra arčiausiai kiekvieno subjekto stovinčiu

²⁰ Tokiu atveju „objektu“ galima laikyti tam tikrais sąvokų rinkiniais – mokslo šakomis, įstatymais, socialiniais steiginiais – aptariamais reiškiniais. Kokios nors medžiagos spalva gali būti fizikos objektu, sudėtis – chemijos objektu, poveikis žmogui – biologijos objektu, prekyba – valstybės ekonomikos objektu, ir skirtingas objektiškumas glūdės viename reiškinyje, kuriam taikomi įvairūs intelekto teiginiai ar, tiksliau, sąvokose, kurios skirtingais būdais (nors stebint tą patį reiškinį) mėginamos padaryti juslinėmis.

²¹ T. y., noumenu laikant „daiktą, *kiek jis nėra mūsų juslinio stebėjimo objektas*“, o ne „*nejuslinio stebėjimo objektą*“ (Kant 2013: 258), kadangi stebėti intelektu žmogus nesugeba.

daiktu savaime, jos absoliučiu vienumu galime tik spekuliuoti, o „jei šį subjektą traktuotume *išoriškai* kaip stebėjimo objektą, tai jis tikrai parodytų sudėtį savo reiškinyje²². Bet jį visada reikia taip traktuoti, jei norime sužinoti, ar jame yra įvairovė, kurios [sudedamosios dalys] yra viena už kitos.“ (Kant 2013: 373) Galiausiai, net jeigu koku nors būdu ir galėtume intelektą pažinti objektyviai, žurnalistinis objektyvumas nutaikytas į išorinius reiškinius ir reikalauja kuo didesnio subjekto atsietumo nuo pažįstamų bei komunikuojamų daiktų; hipotetiniai pranešimai apie žurnalistų sąmonę kaip noumeną, be to, būtų aktualūs tik saujai filosofijos ar psichologijos specialistų ir negalėtų pakeisti žinių apie įvykius, esančius už žurnalista, kurios ir sudaro žiniasklaidos turinio masę²³.

2.5. Realybė, tikrovė ir tiesa

Kantui realybė būtinai susijusi su laikiškumu ir „yra tai, kas [intelektinėje sąvokoje] atitinka pojūtį apskritai, taigi tai, kieno sąvoka pati savaime nurodo būtį (laiką).“ (2013: 170) Kadangi realybę sąvokoje patvirtina patyrimas, empiriškai neįmanoma įrodyti reiškinį neegzistuojant, mat jeigu reiškinys jau patirtas, jis laikytinas realiu, o jeigu nepatirtas, šis faktas rodo tik tai, kad žmogus su reiškiniu niekada nesusidūrė, bet negalima žinoti, ar nesusidurs ateityje. Pažinimas objektyvų realumą įgyja tik turėdamas ryšį su objektu, t. y., reiškinius per patyrimą priskiriant intelekto kategorijoms; dėl šios priežasties netgi erdvė ir laikas, būdami apriorinėmis žmogaus stebėjimo sąlygomis, neturi objektyvios reikšmės²⁴ atsiejus juos nuo daiktų stebėjimo – „[erdvės ir laiko] vaizdinys tėra schema, visada susijusi su atkuriamąja vaizduote, iškviečiančia patyrimo objektus.“ (Kant 2013: 179) Empirinis stebėjimas tol, kol jis nesubordinuotas jokioms intelekto kategorijoms, negali būti klaidingu, „tačiau ne dėl to, kad [juslės] visada tiksliai sprendžia, bet dėl to, kad jos iš viso nesprenžia. Todėl ir tiesa, ir suklydimas, taigi ir regimybė, kaip sąlygojanti pastarąjį, randami tik sprendinyje, t. y. tik objekto santykyje su mūsų intelektu.“ (Kant 2013: 288) Tiesos ir klaidos galimybė gimsta siejant patyrimą su intelektu, ir nors Kantui pastarąjį atitinkantis patyrimas pasiekiamas ir suponuoja visišką neklaidingumą, akivaizdu, kad žmonės savo jusles nenuspėjamai kreipia į skirtingus be galo įvairios realybės objektus ar skirtingas objektų dalis bei priskiria patyrimus skirtingoms kategorijoms ir taip nesutaria dėl tiesos net kalbėdami apie tuos pačius daiktus. Baziniu pažinimo eksteriorizacijos ir komunikacijos vienetu laikant kalbą²⁵, tikriausiai lengviausia rasti tiesos kompromisą tik elementariai įvardijant atskirus daiktus, bet

²² Ir tada, jungiant (vidinį) patyrimą su intelektu, būtų įmanomas pažinti – aut. past.

²³ Tiesą sakant, pagal aptartą neišvengiamą mąstančiojo subjektyvumą, absoliučiai visą turinį.

²⁴ Kantiškai kalbant, stokoja realumo, neegzistuoja už žmogaus proto.

²⁵ Lingvistinė žmogiško pažinimo dominantė verčia rimtai suabejoti betarpišku pažinimu, kuriam apibrėžti skirta *Grynojo proto kritika*.

sudėtingi reiškiniai, plataus mąsto visuomeniniai įvykiai reikalauja palyginti sudėtingų kalbinių konstrukcijų, kurių atitikimą objektams sunku patikrinti²⁶.

Vis dėlto, jeigu tiesa laikome (pasiekiamą) pažinimo ir objekto atitikimą, reikia turėti omenyje, kad pažinimas gali atitikti tik konkrečius objektus, kuriuos galima patirti. Kažką paskelbus visuotinė tiesa, nuo patyrimo atsiribojama, kadangi neįmanoma patirti absoliučiai visų su pažinimu susijusių objektų, o tik toks patyrimas pagrįstą universalią tiesą (Kant 2013: 101). Šitokia tiesa, kiek pažinimas atsietas nuo objekto (ir dėl to nėra negalimas laikyti pažinimu), iš tikro neturi ryšio su objektų pasauliu ir gali tarpti tik spekuliatyviame prote, o jeigu kažkas vadinama absoliučiai teisinga pažinimą tik iš dalies susiejus su objektu ar susiejus su abstrakčiu objektu, tai tokia tiesa neturi tvirto epistemologinio pagrindo ir nurodo teiginių ryšį su įsivaizduojama, ne realia tikrove. Minėtoms „tiesoms“ iš esmės priskirtinas bet koks praktinis žurnalistinių objektyvumą apibrėžiantis reglamentas, nes juo parodoma, kaip pažinimas *turėtų* būti susijęs su objektais, ne kaip *yra* susijęs. Visgi „sužlugus visiems proto, besiveržiančio už bet kokio patyrimo ribų, ambicingiems sumanymams, mums dar lieka pakankamai, kad turėtume pagrindą būti juo patenkinti praktiniu požiūriu.“ (Kant 2013: 649) Nors praktinis proto taikymas Kantui žymi pažinimo procesą, susijusį su patyrimu, nutaikytą į realius objektus ir šia prasme objektyvų, reikia pasakyti, kad bet koks sąmoningai įsteigtomis taisyklėmis²⁷ apibrėžtas pažinimas ir komunikacija visuomet veržiasi už patyrimo ribų, lemia savotišką reiškinių atranką, rikiavimą, teiginių simboliškumą. Taisyklės labiau susijusios su asmens interesu specifiškai reprezentuoti tikrovę ir komunikacijai naudojamos technikos galimybėmis²⁸, ne taisyklių liečiamais objektais ir dėl to, jeigu žurnalistinis pranešimas yra ne tik faktų sąrašas (o jis praktiškai niekada tokiu nėra), objektai paverčiami žurnalistinio moralo dalimi. Objektyvaus pažinimo ir komunikacijos problema tampa itin opi, kai teiginiai formuojami remiantis ne *loginiu*, o *moraliniu* tikrumu – kadangi šis tikrumas statomas ant sąmoningai subjektyvaus pagrindo, net negalima sakyti „yra morališkai tikra, kad [kažkas] egzistuoja ir t. t., bet [...] tik [...]: *aš esu morališkai tikras* ir t. t.“²⁹ (ten pat)

²⁶ Čia kyla klausimas, kaip bet koks pranešimas iš viso gali atitikti objektą? O gal, siekiant kuo teisingesnio pažinimo, derėtų diskutuoti, kaip pranešimas neatitinka objekto, jį pakeičia?

²⁷ Ne tomis, kurios būdingos grynajam protui, o tomis, kurios būdingos kolektyviniam protui, socialinei tikrovei.

²⁸ Ypač istoriškai. Nors žurnalistinio objektyvumo sampratai esminę įtaką padarė ir JAV objektyvumo paradigimą suformavo telegrafas (žiūrėti Maras 2013: 28-29; Ward 2004: 188), apskritai visuotinis racionalumas, nuoseklus argumentavimas, vizualus įrodymas, taip pat svarbūs žurnalistui kaip socialiniam mokslininkui, susiję su Gutenbergo preso įgalintu masiniu raštingumu (žiūrėti McLuhan 1962: 111-112), aptarsimu tolesniame skyriuje. Komunikacijos įnagiai turi įtakos ne tik sąmoningai steigiamoms taisyklėms, bet ir stichiškam socialiniam kitimui.

²⁹ Šiame pasaže moralinį tikrumą Kantas iliustruoja fundamentaliu Dievo egzistavimo pavyzdžiu. Tame pačiame puslapyje filosofas pademonstruoja puikų, *Grynojo proto kritikoje* ne taip dažnai sutinkamą humoro jausmą pareikšdamas, kad jeigu kas nors *žino* egzistuojant Dievą ir pomirtinį pasaulį, tai jis yra ilgai Kanto ieškotas žmogus, kurio žinių autorius nekantraująs pasisemti. Kantas, nors kritikavo *žinojimą* apie Dievo egzistavimą, *tikėjo* Dievą – tobula esybė užima svarbią vietą jo etikoje, įgalina moralinius sprendimus (žiūrėti Rohlf 2016).

Akivaizdu, kad klasikinės epistemologijos požiūriu, kokia laikytina aprašytoji *Grynojo proto kritikoje*, visos žmogaus apie pasaulį įgyjamos žinios yra išskirtinai subjektyvios, ir žurnalistui, nei auditorijai, pažįstančiai žurnalisto sukurtus fenomenus, čia negalima daryti jokios išimties. Subjektyvumas kyla iš erdvės ir laiko, kurie yra apriorinėmis mūsų stebėjimo sąlygomis, primetamomis reiškiniams, o ne savaime būdingomis daiktams, ir intelekto kategorijų, kurios, kiek galime žinoti, būdingos tik žmogui. Patyrimas, abstrahuotas nuo intelekto, neteikia pažinimo, o vien intelekto kategorijų mąstymas yra spekuliacija, taip pat neteikianti pažinimo – sąmonė, netgi būdama žmogui artimiausiu daiktu savaime, kaip tokia nepažini, nes jos stebėjimas reikalauja vidujai įsivaizduoti sąmonę esant reiškiniu. Apskritai patyrimas rodo egzistuojant realybę už subjekto, ir pažinimas Kanto požiūriu yra formaliai objektyvus, jeigu sąvokos susijusios su išoriniais objektais. Visgi sąvokomis išreikštas ar kitaip reprezentuotas pažinimo turinys negali būti visiškai objektyvus, t. y., pranešti nuo asmens nepriklausomą daikto visumą, nes: 1) kaip prieš tai minėta, pažinimas būtinai priklausomas nuo asmens, o daikto visuma žmogui nėra neprieinama; 2) komunikacijos priemonės kompromituoja betarpiškam pažinimui būdingas erdvės ir laiko formas suteikdamos kurioms nors julsėms išskirtinę pirmenybę kitų atžvilgiu. Toliau objektyvios tiesos egzistavimo, įgijimo ir perdavimo bruožai bus aptariami turint omenyje, kad žmogus gyvena ne tik „grynoje“ betarpiškoje, bet ir medijuotoje tikrovėje.

3. ŽURNALISTAS – ĮRANKIŲ NAUDOTOJAS

Viešai paplitęs požiūris į medijas kaip į žiniasklaidą / žiniasklaidos priemones, nors neklaidingas, yra tik signifikuojančio-klasifikuojančio pobūdžio. „Medijos“ terminas dažniausiai vartojamas komunikacijos institucijai apskritai žymėti – po viena sąvoka sutelkiami organizaciniai (kanalo finansavimas, valdymas, turinio pobūdis) ir socialiniai (kanalo politinis suinteresuotumas, visuomeninis poveikis) apibrėžtumai, susiliejančys su technologiniais svarstymais ir suteikiantys seklų įrankio esmės supratimą. Kaip tik dėl šio seklumo apie žurnalistikos mediatizaciją pradėta kalbėti tik skaitmeninio tinklo komunikacijai tapus masiniu reiškiniu, kurio tiek metafiziškai, tiek pragmatiškai žiniasklaidos institucija nebegalėjo ignoruoti – kuris atnešė kraštutinę naujienų komercializaciją, nevaldomą multiplikaciją, kokybės standartų griūtį (Scott 2005) ir privertė žurnalistus paklusti naujųjų medijų primestai visuotinio pasiekiamumo ir dalyvavimo, intensyvaus produkavimo, įgūdžių dermės ir specializacijos praradimo logikai (Kamer 2013). Žiniasklaidos kitimo analizės išeigos tašku tampant institucijai, ne įrankiui, nepakankamas dėmesys skiriamas akivaizdžiam faktui, kad viešoji, lygiai kaip ir privati, komunikacija visuomet priklausė nuo tam tikrų medijų logikos. Socialiniai pokyčiai, šiuo atveju – anksčiau žiniasklaidos institucijose sutelktos jėgos masiškai informuoti visuomenę lygus padalijimas visiems viešosios sferos nariams ir jų dalyvavimo sužadėjimas, yra medijos poveikio „žiedas“. Šis lengviausiai pastebimas skaitmeninio įrankio efektas, tačiau, išsiskiriantis ankstesnėse analoginės elektros postmodernizmo ir mechaninio rašto racionalumo kultūrinėse terpėse, kuriose taip pat būta masinės komunikacijos, o jai buvo reikalingas didelis įrankių paplitimas. Tų įrankių formos skirtingumas nuo interneto nesudaro pagrindo tvirtinimui, kad XX a. ar XIX a. žurnalistika nebuvo mediatizuota. Šiame skyriuje bus aptarti formalūs ir savo materialumu labai konkretūs „medijos“ apibrėžimai, tiesiogiai susiję su įrankio objektyvumu ir subjektyvumu, ne sunkiai sisteminamomis socialinėmis įrankio taikymo pasekmėmis. Vieną pusę sudarys Toronto mokyklos pradininko Haroldo Inniso medija, šališka išorinei erdvei ir laikui, skirtingi rašto ir atvaizdo steigiami metafizinio laiko modeliai pagal Vilėmą Flusserį, demonstruojantys nuo medijos priklausomą kantiškų stebėjimo sąlygų transformaciją; kitą pusę sudarys Marshallo McLuhano³⁰ medija, šališka subjekto jausmams, racionali McLuhano laikraščio mozaika, nederanti su auditorijos atsiribojimu ir stichiška Steveno Maraso interneto mozaika, nederanti su žurnalisto atsiribojimu.

³⁰ Šiuolaikinės medijų kritikos tėvas dėl neįprastų pareiškimų praėjusio amžiaus 7-ajame ir 8-ajame dešimtmečiuose buvo populiarus greičiau kaip *šoumenas* ir grįžo į akademinį diskursą (kuriame savo laiku dažnai likdavo nesuprastas), išjudindamas ir medijų komentatorius, išplitus internetui, kai keisti pareiškimai pasirodė esą pranašiški (Stille 2000). Akademikas, nelėkštomis remarkomis patraukdavęs masinės auditorijos dėmesį, rodosi, ne tik šį tą išmanė apie komunikaciją, bet ir sėkmingai išmanymą taikė.

3.1. Medija šališka erdvei ir laikui

McLuhano inspiratorius Innis (žiūrėti Cavell 1999: 350-353), pirmą kartą 1951 m. pasirodžiusiame veikale *The Bias of Communication* ėmęs gana plačiai vartoti medijos sąvoką, nagrinėja oralumo ir rašto santykį, tačiau būtent medija laiko tam tikrą materiją ar materialų daiktą, ant kurios ar kuriuo perduodama informacija. Šios materijos forma daro įtaką „žinių sklaidai erdvėje ir laike“, taip pat ir „kultūrinėms aplinkybėms“ (Innis 2008: 33). Esama dviejų medijų tipų: vienos „laikui šališkos“ (paprastumo dėlei vadinkime šį tipą „laiko“), kitos – „erdvei šališkos“ (o ši – „erdvės“) (ten pat). Išraižytas akmuo ar molio lentelė, pavyzdžiui, yra „laiko“ medijos ta prasme, kad jos patvarios, tačiau nepatogios transportuoti, t. y., išlieka ilgai ir gali pasiekti netgi mūsų laikus, tačiau negali pasklisti erdvėje; popirusas ar popierius, priešingai, yra „erdvės“ medijos, kadangi gali būti lengvai paskleistos erdvėje, bet rimčiau nepasipriešina laiko tėkmei ir lengvai suyra. Skirtingus informacijos tvarumo ir greičio santykius įvedančios medijos lemia kultūrinių reiškinių pobūdį, steigia daugiau arba mažiau centralizuotas, vertikalias hierarchines arba horizontalias valdžios struktūras (Innis 1986: 5). Kultūroje augant komunikacinių medijų kintamųjų skaičiui – technologijai pereinant nuo įrėžto akmens ir molio, ranka užrašyto popiruso ir popieriaus prie tipu atspausto popieriaus, fotografinio atvaizdo ir programuojamo aparato, kurio mechaninė dalis jį informuojant niekaip (bent jau akivaizdžiai) nekinta – ir tiems kintamiesiems kryžminantis su transporto priemonėmis, susidaro nepaprastai sudėtingos laiko ir erdvės modifikacijos, nusakančios mūsų laikmetį.

Erdvė Inniso samprotavimuose įgyja žemės reljefu ir valstybės siena nusakomo ploto reikšmę, o laikas – paskaičiuojamo fizikinio dydžio reikšmę. Informacijos paveikumas čia subordinuojamas medijos materijai, kurios pozicija erdvėje ir tvarumas laike apribotas fizikiniu požiūriu. Išplečiant komunikacijos diskusiją šiuo požiūriu, galima tvirtinti, kad diktofonas ar radijas šališki garso bangoms, kurios skirtingai apdorojamos ir atkuriamos – taip pat fotoaparatas ar kino kamera šališki šviesai. Vien šie šališkumai apdoroja tikrovę pagal įrankio galimybes ir iš pačių šaknų kelia keblumus objektyvumui – diktofonu žurnalistas negalės pagauti svarbaus kadro, o fotoaparatu – įrašyti pokalbio. Tada pereinama prie universalių sąvokinių medijų – kalbos ir rašto, neturinčių jokio atvaizduojamojo ryšio su tikrove³¹, tik įsivaizduojamąjį, tačiau gebančių pranešti bet ką, apie ką galima pamąstyti. Žmogui pažįstamas medijos pranešimas, lygiai taip pat susijęs su turiniu, kaip ir su forma, priklauso ne vien nuo materijos, bet ir nuo *prasmės*, savo ruožtu veikiančios laiką ir erdvę kaip *vidines* stebėjimo sąlygas bei pažinimo teiginių sudarymą. Raštas kaip vizualizuota ir racionalizuota kalba, kurios funkcija yra tiek televizijos, tiek radijo naujienų

³¹ Esama išimčių (ypač sakytinėje kalboje) – pavyzdžiui, ištiktukas, onomatopėja ar iš žodžių sudėtas Valdo Adamkaus portretas, tačiau tai nėra vyraujančios kalbos ir rašto formos.

pranešimai bei atvaizdas, tarsi pateikiantis įvykius taip, kaip jie nutiko, tikrovę įtarpina dviem visiškai skirtingais būdais ir nukelia pranešimo kūrėją ir gavėją į du erdvės ir laiko prasmėmis skirtingus vaizdinių pasaulius. Kadangi laikas, pagal Kantą, yra pati fundamentaliausia stebėjimo sąlyga, toliau bus aptarta, kuo skiriasi metafizinis rašto ir atvaizdo stebėjimo laikas, lemiantys komunikuojamo reiškinių suvokimą, rašytinio / atvaizdinio žurnalistinio pranešimo šališkumą racionalumui / iracionalumui ir moderniai / postmoderniai kultūrai.

3.1.1. Rašto steigiamas laiko modelis ir modernybė

Teksto skaitymo veiksmas yra atliekamas „sekant linija iš kairės į dešinę; šokant nuo linijos prie linijos iš viršaus į apačią, keičiant puslapius iš kairės į dešinę“³² (Flusser 2000: 22) – raštas kalbai, kuri savaime neturi linijinės struktūros ir yra artimesnė gynam sąmonės veiksmui, suteikia *nuoseklią* ir tiesioginę šio žodžio prasme akivaizdžią formą. Pats savaime raštas niekuomet negrįžta atgal, o tik juda į priekį nepriklausomai nuo turinio – net jei visame puslapyje užrašytas vienas ir tas pats žodis, pabaigus skaityti puslapį skaitytojas bus kitoje vietoje negu pradėjęs. Paskutinis žodis, nors gramatiškai identiškas pirmajam, tuo tarpu, reikš nebe grynai žymimąjį daiktą, o įvairias priežastis, dėl kurių (žodis) galėjo tiek kartų būti užrašytas iš naujo – taip yra dėl rašto netolerancijos pasikartojimui ir (rašto) konstravimo laike nutįstančio kauzalumo principu. Šis principas pasireiškia rašymo ir skaitymo pobūdyje – žodžiai formuojami implikuojant, kad tam tikra raidžių kombinacija sudarys specifinį žodį, tam tikra žodžių kombinacija sudarys specifinį sakinį, tam tikra sakinių kombinacija sudarys specifinę pastraipą ir taip toliau iki viso teksto. Skaitytojas, turėdamas tokią intenciją, gali sugrįžti prie ankstesnės teksto vietos ir vėl ją skaityti, tačiau tai visada vyksta laiko – „prieš“ ir „po“ – strėlėje, o net ir iš naujo kažką perskaityti *užtruks*; momentiška žodžių pagava, sakinių ir pagrindinių minčių aiškumas (tarsi jais būtų piešiama) yra savotiškas aukščiausias mokėjimo rašyti / skaityti taškas, užmaskuojantis rašto formą, tačiau anaipol nepaneigiantis linjiškumo – raštas visuomet yra kryptingas.

Flusseris pastebi, kad skirtumas tarp rašto ir atvaizdo slypi jų temporalume (Flusser 2002: 23). Anot filosofo, abiejų medijų laiką galima nusakyti trukme, tačiau tai neatskleis jo skirtingumo – šį pastebėjimą dera aiškinti taip: ketinimas išmatuoti rašto ir atvaizdo pranešimo trukmę savaime subordinuoja medijas objektyvizuotai chronologinei struktūrai, kuri kaip tokia nesusijusi su medijomis ir dėl to neleidžia nieko sužinoti apie šių esmę. Suspendavus kosminį laiką³³, tikslu teigti, kad rašto suvokimas steigia savarankišką subjektyvų (ir dėl to pažinimui netgi paveikesnį) laiką, išmatuojamą užrašytų žodžių trukme / raidžių-žodžių skaičiumi ir kultūroje pasireiškiantį

³² Skaitymo kryptis (ko gero, ne be pasekmių) gali skirtis, tačiau veiksmo pobūdis išliks toks pat – linijinis ir stipriai struktūruotas. Pavyzdžiui, istorijos pojūtis pirmiausia buvo išreikštas žydu – „knygos žmonių“ (Flusser 2000: 21), nors hebrajiškai rašoma ir skaitoma iš dešinės į kairę.

³³ Kuris, sekant Kantu, savaime nėra neegzistuoja, yra tik žmogaus įvestu kanonu ir instrumentais paverčiamas tikrove.

racionaliu mokslinio tipo mąstymu, operuojančiu abstrakčiomis sąvokomis. Modernaus mokslo tiesa įvardija pasaulio tvarką – kaip viskas yra. Pasaulio tvarkos aiškinimus sudaro ilgi tekstai, sudaryti iš sąvokų, o šios sąvokos būtinai susietos kauzalumo ryšiais; žinojimas, kaip kažkas vyksta ar kažką atlikti, visuomet nurodo chronologinę seką, kurios besilaikant pasiekiamas numatytas rezultatas. Socialinių ar sociumui aktualių reiškinių aiškinimo pagrindu atsiranda ir periodiniai leidiniai, išnaudojantys rašto formos įvedamą racionalų samprotavimą bei objektyvios tikrovės vaizdinį, tačiau dėl socialinio suinteresuotumo – naujienų įvairovės – įgyjantys ir tam tikrą nenuoseklumą, aptarsimą toliau šiame skyriuje. Rašytinės komunikacijos kaštus sumažinusi Gutenbergo preso technologija ir spauda, persmelkusi modernią kultūrą racionalumu bei absoliutų pažinimą žadančio absoliutaus laiko vaizdiniu, kita vertus, „nupigino“ istorinę sąmonę ir sąvokinį mąstymą (Flusser 2000: 18). Aukščiausią įtampos tašką pasiekusioje racionalioje individualistinėje visuomenėje įvykusi tekstų devalvacija kultūrą padalijo į tris šakas: „vaizduojamųjų menų, maitinamą tradiciniais atvaizdais, kurie, tačiau, buvo konceptualiai ir techniškai praturtinti; mokslo ir technologijos, maitinamą hermetiškais³⁴ tekstais ir plačiąją visuomenę, maitinamą pigiais tekstais.“ (ten pat) Dalį šių masinių tekstų sudarė grožinė literatūra, kitą dalį – periodinė spauda, informacijos apdorojimo ir pateikimo metodais sekusi pozityvistine mokslo tradicija, tačiau tyrusi socialinius reiškinius, turinio požiūriu pasislinkusi nuo perdėm abstraktaus mokslinio teksto ir apsistojusi tarp mokslo ir literatūrinės fikcijos. Subjektyvaus progresyvaus spausdinto rašto laiko sąlygotą izoliuotų reiškinių analizę, individualų samprotavimą ir visuomeninio gyvenimo suskaidymą tapo lemta suvienyti naujam komunikaciniam kodui – techniniam atvaizdui, reikšme surišusiam minėtas šakas ir neleidusiam kultūrai iširti (ten pat). Atvaizdo pranešimas, tačiau, jo kūrėjui ir gavėjui primeta iš esmės kitokį nei rašytinio teksto pažinimo veiksmą.

3.1.2. Atvaizdo steigiamas laiko modelis ir postmodernybė

Elektros medija, pasak McLuhano, iš esmės perkeitusi Gutenbergo galaktiką ir perorientavusi jusles nuo akies prie visais jutimais atliekamo simultaniško įsijautimo „suteikė mito dimensiją įprastiems industriniams ir socialiniams veiksams“ (2003: 43), kadangi elektra, analogiškai mitui, „sutraukia ar suspaudžia bet kokį procesą“ (ten pat). Bet koks atvaizdas, net neturėdamas tokio fundamentalaus potencialo transformuoti ir būdamas vien vizualus, yra panašus į elektrą tuo požiūriu, kad jo prasmė slypi *momentiškume* – tai yra nejudrus „paviršius“, savaime nesuponuojantis jokios trukmės. Žiūrėjimą į atvaizdą, kaip ir skaitymą, galima subordinuoti objektyviai laikrodžio tėkmei, tačiau metafiziškai žiūrintysis trukmės nepatiria. Atvaizdų pranešimas, kita vertus, pažįstamas ne tik šia staigia pagava: „viso atvaizdo peržiūrėjimas vienu

³⁴ Tik specialistui suprantamais – aut. past.

žvilgsniu liks paviršutiniškas“, tad „norint pagilinti reikšmę, t. y. rekonstruoti abstrahuotas dimensijas, žvilgsniui turi būti leista klaidžioti paviršiumi.“ (Flusser 2000: 8) Kadangi atvaizdo detalės nesudaro praktiškai jokios griežtos struktūros, kuria sekti būtų privaloma, išnyksta priežastiniai ryšiai, būdingi raštui ir istoriniam laikui – „prieš“ gali tapti „po“ (Flusser 2000: 9) net dviejų taškų sistemoje, priešingai negu istoriniame laike, kur reliatyvus dvigubas apibrėžimas galimas tik trijų taškų sistemoje³⁵. Tai reiškia, kad laikas ne tik nebejuda pastovia kryptimi, bet ir tos pačios dalys gali daug kartų pasikartoti, sukeldamos žvelgiančiojo sąmonėje ne priežasties konotaciją ar poreikį ją (priežastį) sužinoti, o tiesiog vis giliau įsispausdamos ir įgaudamos didesnę arba mažesnę reikšmę. Tradicinio ir techninio atvaizdų įvedamas cikliškas maginis-mitinis laikas skiriasi savo kilme: „priešistorinė magija yra modelių, žinomų kaip ‚mitai‘, ritualizacija; dabartinė magija yra modelių, žinomų kaip ‚programos‘, ritualizacija.“ (Flusser 2000: 17) Programą galima laikyti postistorine mito modifikacija, o mito prielaidos reiškiasi ne tik pačiame atvaizde, bet ir jo pagaminimo technologijoje³⁶.

Fotografai, neturintys tiesioginio sąlyčio su mechanine fotoaparato dalimi, nei bet kokio reikalo turėti šį sąlytį, praranda nuoseklų modernistinį „žinojimą kaip“³⁷ ir tampa aparato funkcija, savo ruožtu užprogramuota multiplikuoti atvaizdus. Dėl pastarųjų programavimo bruožų gaminami vis nauji pertekliniai atvaizdai, kurie intencijos ir, iš esmės, turinio požiūriu yra vienodi. Naujų atvaizdų ir, galima manyti, kitokio tipo naujienų pranešimų poreikis įsišaknijęs šiuolaikinę kultūrą stipriai tebeveikiančiame spaudos progrose, kurį kaip tik ir tenkina pastovus reprezentuotos tikrovės atnaujinimas, bet nei atvaizdo, nei elektrą į vienijantį kraštutinumą atvedusios skaitmeninės komunikacijos forma neturi nieko progresyvaus ir jais komunikuotas socialinis kitimas yra „įprastas, perteklinis; ‚progresas‘ tampa neinformatyvus, neišskirtinis.“ (Flusser 2000: 65) Nuotraukos, nuolatos keičiančios viena kitą pagal programą, „yra perteklinės kaip tik todėl, kad jos visada ‚naujos‘, todėl, kad jos automatiškai išsemia fotografinės programos galimybes.“ (ten pat) Atvaizdų potvynis momentine reikšme užpildo fragmentuotą ir specializuotą spaudos kultūrą, tačiau už tai sumokama racionalumu:

„tradiciniai atvaizdai srūva į juos [techninius atvaizdus] ir tampa be galo reprodukuojami; [...] moksliniai tekstai srūva į juos ir yra perkoduojami iš linijų į daiktų būsenas, prisiimančias magiškas savybes; [...] pigūs [masinės gamybos] tekstai srūva į juos ir

³⁵ Einančio „po“ atžvilgiu, taškas bus „prieš“, o einančio „prieš“ atžvilgiu, tas pats taškas bus „po“. Tikras taško persikėlimas istorijoje, visgi, niekada neįmanomas.

³⁶ Markas Posteris pastebi, kad „Flusseris tikriausiai mažiausiai įtikinantis priešistorinių atvaizdų ir fotografijų skirtumo primetimu“ (2011: xvii), kadangi iš esmės žiūrinčiojo veiksmas bet kokio atvaizdo atžvilgiu mažai tesiskiria. Tuo tarpu „dviejų atvaizdo formų sukūrimo proceso skirtumas yra tikrai akivaizdus“ (ten pat), tad būtent čia kreipia žvilgsnį ir pats Flusseris.

³⁷ Bet kuriam tinklo prietaisu disponuojančiam piliečiui apskritai tereikia žinoti, kaip *surasti* žinias internete.

[pigiems tekstams] būdinga magija bei ideologija išverčiamos į programuojamą magiją.“
(Flusser 2000: 19)

Techniniai atvaizdai tarsi sugeria visą istorišką kultūrinę medžiagą ir reprezentuoja ją nelinejiniu būdu – reikšmingai ir pakartojamai, tačiau nuoseklios subjektyvaus laiko linijos suirimas reiškia neproblemiško žurnalistinio objektyvumo pabaigą. Naujų informavimo horizontų ieškojimus žymėjo naujoji žurnalistika ir kiti specializuoti viešojo informavimo stiliai (žiūrėti Dennis, Merrill 1997: 105), kurie, nėra abejonės, nebūtų sukėlę didelio rezonanso, jeigu žurnalistai iš pat pradžių būtų suvokę, kad statiškas fotografinis ar judantis televizinis atvaizdas nedera su nuosekliu atribotu objektyvumu, ne naudoję kiekvieną naują mediją linijinei spausdinto rašto paradigmai pratęsti. Jei žurnalistai galėjo sau leisti propaguoti spaudos logika pagrįstą objektyvumą ir gesinti abejonių gaisrus tol, kol turėjo išskirtinį priėjimą prie masinio informavimo priemonių, šioms priemonėms atsidūrus visuomenės rankose ir atvaizdams bei kitokiems pranešimams pradėjus judėti link žurnalistų, ne nuo jų (taip pat ir visomis kitomis kryptimis), ignoruoti pažinimo ir objektyvumo transformacijas tapo nebeįmanoma.

3.2. Medija šališka asmeniui

Innis pradėjo vartoti medijos sąvoką komunikacijos kontekste, o McLuhanas praktiškai įtvirtino ją akademiniame ir kasdieniame diskurse (žiūrėti Lapham 2003: 7), nors per pusę amžiaus „medija“ patyrė nemažai pokyčių ir nukrypo nuo itin originalių pirminių apibrėžimų. McLuhanas, vystydamas medijos ir transporto, transkultūrinių medialinių skirtumų sampratą, materialistinę sąvokos turinį praplečia komunikacijos metafizikos klodu. „Medija yra pranešimas“ (McLuhan 2003: 26) – teigia jis, išskeldamas medijos performatyvumą ir formą. „Pranešimas“ lietuvių kalboje net lingvistiškai nurodo veiksmą, tai yra veiksmožodinis daiktavardis; pranešimas turi būti (pra)nešamas ir vien jo buvimas tokiu (praneštu) leidžia atpažinti mediją, nepriklausomai nuo to, kas pranešama. Kitaip sakant, bent jau akivaizdusis medijos turinys neturi reikšmės nusakant šios paveikumą ir bruožus, kadangi „bet kurios medijos ‚turinys‘ visuomet yra kita medija“ (ten pat), tad turinys tik klaidina – analizuojant jį iš tikro nusikeliama į kitą mediją ir nieko neįmanoma pasakyti apie pirmąją. Vykdamt tokį ydingą tyrimą galima gauti tik klaidingus medijų apibrėžimus; dar daugiau, galima padaryti išvadas, kad medijos visai nestabilios ir kas dieną nenuspėjamai kinta, kai iš tikro kinta medijos *turinys* – radijas ir televizija transliuoja skirtingas laidas, dienraščiuose publikuojamos skirtingos naujienos. Tikroju medijos turiniu yra „masto, greičio ar struktūros pokytis, kurį ji padaro žmonių veikloje.“ (McLuhan 2003: 27) Prijungus čia vieną pamatinių

minčių, jog medijos yra fiziniai žmogaus kūno / juslių tęsiniai³⁸, skirtingai veikiančios pažinimo procesą ir socialinę tikrovę (McLuhan 2003: 23-25), ryškėja, kad McLuhanui medijos – grynai subjektyvūs dariniai, vis kitaip perrikiuojantys kiekvieno individo juslių santykius³⁹. Į mediją neabejotinai įtraukiami įvairūs meno kūriniai ar net neapdorotos žaliavos, metalų rūdos, kurie nėra instrumentu nei įgūdžių rinkiniu kažkam pasiekti ar pagaminti, tad nevadintini technika⁴⁰, tačiau gali keisti visuomenines ir individualias struktūras. Medija laikoma praktiškai bet kuri žmogiškosios kultūros dalelė nuo pačių primityviausių iki sudėtingiausių įrankių, meno kūrinų ir žaidimų – visa materialioji bazė, kuria uoliai siekiama objektyvuoti kūną ir mintis tiek, kiek ji vėl tampa subjektyvia, įveda aukščiau minėtą kultūrinės veiklos pokytį. Medija gali taip sustiprinti akį, kad pamatytume mikroorganizmus ir tolimas galaktikas, taip pratęsti kojas ir rankas, kad šios nuneštų į Mėnulį ir taip išplėsti centrinę nervų sistemą, kad jaustumėmės nuolat turį ryšį su kitais asmenimis, tačiau visuomet yra šališka įgimtiems žmogaus jusliniams ir intelektiniams gabumams – jiems įmanoma suteikti naujos jėgos, tačiau neįmanoma transcenduoti patyrimų į šeštąjį pojūtį ar fiziškai perkelti žmogaus į keturių dimensijų erdvę, kurioje judėtume pirmyn ir atgal *laiku*. Dėl metafizinio komunikacijos įrankių subjektyvumo juos galima subordinuoti pažintinei Kanto schemai, tik skirtingos medijos, paversdamos tikrovę pažinimo vienetais, modifikuoja vidines erdvės ir laiko formas – nors daiktų savaime šis pokytis nepaveikia, klasikinės trijų dimensijų erdvės ir nuoseklaus priežastinio laiko sutraukymai transformuoja būdus, kuriais pažįstame reiškinius, ir kultūrą, kurią pagal tą žinojimą konstruojame.

3.2.1. Rašto atskirtumas ir laikraščio įtrauklumas

Spauda, atvaizdas ir vienijanti elektra turėjo įtakos netgi, rodosi, grynai mechaninės industrijos tradiciją tęsusiam praėjusio amžiaus laikraščiu ir net nėra abejonės, kad veikia šių dienų spaudą – tai tapo akivaizdu, kita vertus, tik skaitmenizavus elektroninę komunikaciją ir pripildžius ją įvairialypiu turiniu. Tikrasis mechaninio nuoseklumo triumfas – spausdinta knyga ir atskirus visuomenei aktualius įvykius derinantis laikraštis savo forma panašūs tuo, kad „sukuria *pasakojimo iš vidaus* įspūdį.“ (McLuhan 2003: 201) Knygoje iš vidaus pasakojamas autoriaus dvasinis ar izoliuotas mokslinis pasaulis, o laikraštyje – socialinis pasaulis. „Kaip tik dėl šios priežasties atrodo, kad spauda geriausiai atlieka savo funkciją parodydama išvirškščiąją, neparadinę pusę“ (ten pat), ir nors nepaprastai įvairiame kultūriniame gyvenime nuolat įvyksta kažkas naujo, žurnalistinėmis žiniomis tampa ir „iš vidaus“ parodoma tik tai, kas jaudina redakcijos vaizduotę.

³⁸ Begalė kasdien naudojamų įrankių, pavyzdžiui, pratęsia ranką suteikdami jai įvairių galių, batai pratęsia pėdą, ratas – koją, o telefonas – balsą ir ausį.

³⁹ Apytiksliai spėjimus apie naują sensomotorinę padėtį, tiesa, galima daryti atsižvelgus į bendruomenės, iš kurios individas kilęs, bruožus.

⁴⁰ Meno kūrinys šioje situacijoje gali būti apibrėžtas daugiausia kaip technikos gaminytis, žaliava – kaip technologijos sukūrimo prielaida ar taikinytis.

Nešališką atranką ir aktualumą skelbianti laikraščio politika maskuoja laikraščio formą, kuri tokia pati literatūriška, kaip ir knygos forma ta prasme, kad naujienos statusas yra pramanas, primetamas visuomeniniams įvykiams ir parodantis žurnalisto *vidinį pasaulį* – šis, tiesa, turi daugiau tiesioginių saitų su tikrove nei rašytojo pasaulis. Nepertraukiamai laikraščio leidybai, reikalaujančiai daug finansinių išteklių, didelę įtaką turi komercinis interesas – tarp naujienų atsiranda reklamos, kurios, nors ir išsiskiria iš kito turinio, formos prasme taip pat tampa žiniomis, veikiančios vertybinę turinio visumą: „[reklamos] bėda ta, kad tai visuomet yra geros žinios. Norint išlyginti įspūdį ir parduoti geras žinias, reikia turėti daug blogų žinių“ (McLuhan 2003: 206) – žurnalistinis objektyvumas, apibrėžtas balansu, komplikuojamas. O į informavimo sferą žengus elektroninei komunikacijai, savaime suprantama pasidaro, kad preke yra žinios, geros (tiesiogiai pinigų nešanti reklama) ar blogos (reklamą pritraukti padedančios naujienos): „įsigaliojant automatikai aiškėja, kad informacija yra svarbiausia prekė ir kad fiziškai apčiuopiamos, kietos prekės nėra svarbios informacijos judėjimui.“ (McLuhan 2003: 203)

Paradoksalu, kad objektyvumo paradigmą žurnalistikoje įvedė kaip tik pirmosios elektrinės momentinės komunikacijos medija – telegrafas, atplėšęs kalbą nuo spaudos ir pavertęs ją „žinių santraukomis“, suteikęs „žurnalistinio ir telegrafinio žargono formą“ (McLuhan 2003: 202), kuri, anot McLuhano, „ir dabar kelia siaubą literatūrinei bendruomenei savo manieringu, arogantišku vienatoniškumu, imituojančiu tipografinį vienodumą.“ (ten pat) Mozaikiškas laikraštis, sudarytas iš visuomeninio gyvenimo nuotrupų, savo forma visuomet buvo įtraukiantis ir nesutampantis su ištisai nuoseklus vientiso spaudinio forma, išreiškiantis ne „atsiribojusį [žurnalisto] „požiūrį“, bet dalyvavimą procese“ (McLuhan 2003: 207) ir implikuojantis pranešimo kūrėjo ir auditorijos socialinę atsakomybę. Su elektroninės komunikacijos paplitimu šis išitraukimas, anksčiau maskuotas nešališka spausdinto žodžio maniera, iškilo į turinio lygmenį – „pats žodis „nešališkas“, reiškiantis visišką atsiribojimą ir etinę tipografinio žmogaus nuostatą, [...] vis labiau ėmė reikšti: „Jam tai visai nerūpi.““ (McLuhan 2003: 172) Abejingumas pažįstamojo reiškinio atžvilgiu ir žinojimo specializacija yra globaliam kaimui⁴¹ visai nebūdingos nuostatos, verčiančios permąstyti žurnalistinės komunikacijos objektyvumo teoriją ir praktiką.

3.2.2. Visuotinis tinklo vienumas ir vertybių atodanga

Vertybines nuostatas atvirai deklaruojantys pranešimai, kuriais buvo perpildyta viešojo erdvė auditorijos rankose atsidūrus masinės komunikacijos priemonėms, taip suintensyvino formalų elektroninės medijos poveikį, kad ilgiau nebebuvo galima (sąmoningai ar nesąmoningai) dangstyti subjektyvumo spaudos linijos, atsietai aiškinančios reiškinius, vaizdiniu: „tai, kas buvo laikoma

⁴¹ Manoma, kad šių dienų padėtį idealiai nusakantį terminą pirmasis pavartojo McLuhanas (žiūrėti 1962:31), o termino atsiradimui įtakos turėjo Jameso Joyce'o ir Percy Wyndhamo Lewiso darbai (žiūrėti McLuhan 1998).

objektyvumo problema – vertybiškumas ir subjektyvizacija – tampa greičiau teigiamu nei neigiamu dalyku, autentiškumo žyme.“ (Maras 2013: 191) Mobilioji tinklo medija pasiūlo naujas dalyvavimo naujienų gamyboje galimybes ir nuskaidrina sprendimus bei vertybes, susijusias su šia gamyba (Maras 2013: 175) – vėlgi, paradoksalu, kad kaip tik objektyvumo apibrėžimui tvirtus pagrindus padėjęs telegrafas, decentralizavęs valdžios struktūras⁴², sudarė prielaidas abejoti žurnalisto autoritetu, o internetas iš žiniasklaidos institucijų atėmė viešojo informavimo monopolį. Žurnalistas, panašiai kaip Flusserio fotografas, tampa skaitmeninio įrankio funkcija, iš informacijos kasyklos atrenkančia jo ir redakcijos manymu svarbiausias smiltis; epistemologinis šios atrankos neišskirtinumas, akivaizdus tose pačiose kasyklose besirausiančiai auditorijai, verčia daryti išvadą, kad atranka priklauso nuo tam tikrų vertybių: „tai, kuo tikėjome todėl, kad manėme autorių esant objektyviu, dabar tikime todėl, kad pro autoriaus rašinį išvelgiame šaltinius ir vertybes, atvedusias į tam tikrą poziciją.“ (Weinberger, kaip cituoja Maras 2013: 180) Vertybinio komunikacijos sando išryškinimas verčia žiniasklaidos kanalus jautriau reaguoti į moralinę auditorijos atmosferą – atsiranda informacinė pozicija, Maraso vadinama „kontekstiniu objektyvumu“ (2013: 186), žyminti auditorijos fizinei ir kultūrinei tikrovei sukalibruotą⁴³, nors požiūrių įvairovę ir pateikiantį turinį.

Tiesa elektroninės skaitmeninės medijos amžiuje nepraranda prasmės, tačiau jos siekiama „kitokiais ‚faktiškumo ketinimais‘ [...], susijusiais su įsitraukimu ir dalyvavimu, ne atstumu ir nešališkumu.“ (Maras 2013: 195) Bet kuri medija, tiesą sakant, reikalauja dalyvavimo – akivaizdaus ar neakivaizdaus ryšio su informuojama tikrove ir tiesioginio ryšio su komunikacijos technologija bei pranešama informacija – reikšminga, kad žurnalistikos komentautojai tik dabar pripažįsta jau atvėsti spėjusias postmodernistines idėjas, jog patys kuriame pažįstamą tikrovę kalbinėmis figūromis, bendravimu ir veiksmais (Wall 2005: 158), jog medija yra pranešimas, o tikrovę sudaro padrikų informacijos fragmentų ryšiai (Maras 2013: 195). Užsispyrimas, su kuriuo laikytasi pozityvistinio žurnalistinio objektyvumo ideologijos, lėmė žiniasklaidos turinio atsilikimą nuo naujųjų medijų formos, tačiau, nepaisant dabar jau visiškai akivaizdaus spaudos logika sekančio turinio ir iracionalios interneto formos disonanso, auditorija ieško tikrumo, tik tinklinės komunikacijos propaguojamas vienumas sulieja visą turinį ir nebeišskiria nė vieno žurnalistinio kūrinio stiliaus, kuriame turėtų tarpti faktiškumas (Maras 2013: 174). Toks komunikacijos ir pažįstamos tikrovės vienetų perrikiavimas apsunkena žiniasklaidos tyrėjo darbą, tačiau nesumenkina objektyvumo siekio – žurnalistas iš dalies yra pasmerktas laikytis spaudos logikos, su kuria atsirado ši profesija, jeigu nenori ištirpti masiniame internetinės visuomenės diskurse ir tapti vienu

⁴² Šį procesą katalizavo telefonas, radijas, televizija ir lėktuvas (žiūrėti McLuhan 2003: 183-184), plačiu ir greitai informacijos perdavimu panaikinę fizinio centro prasmę.

⁴³ Validžiu šiuose tiesos ieškojimuose ir reprezentavimuose, rodosi, tampa netgi Drungos kritiškai vertinamas grupinis reliatyvizmas (žiūrėti poskyrį *Reliatyvizmo rūšys ir prieštarų teiginių koegzistavimas*) ir Goldmano pateisinamas, bet teisingumo statusui neturintis įtakos epistemologinis multikultūralizmas (žiūrėti poskyrį *Ribotas pranešamos tiesos aktualumas*).

komentuotojų. Naujausios medijos nepanaikina tiesos troškimo, tik įgalina neįprastais požiūriais komentuoti objektyvumą, naujai aptarti būdus, kuriais žurnalistas sąveikauja su tikrove laviruodamas tarp linijinių ir nelinijinių, racionalių ir iracionalių, individualių ir visuomeninių pažinimo bei komunikacijos formų.

Komunikacijai reikalingas įrankis-medija, naudojama informacijai išskleisti materijoje – erdveje ir laike – tam, kad ją būtų galima pranešti tarp komunikuojančiųjų. Jėgods, informuojančios visuomenę – keičiančios ją, suteikiančios pavidalą – turi ir medijos kaip fiziniam darbui naudojami įrankiai, tačiau pagrindiniu žurnalisto darbo įrankiu yra įvairios komunikacinės medijos, pranešančios simbolinį turinį ir taip informuojančios visuomenę. Medijos, priklausomai nuo pranešimui naudojamos materijos, šališkos išorinei erdvei ir laikui, kuriuose gali judėti specifiniu greičiu ir specifiškai trukti, o, priklausomai nuo pranešamo simbolio-reprezentacijos formos, šališkos kantiškai erdvei ir laikui kaip vidinėms reiškinių stebėjimo sąlygoms. Šių sąlygų formos kinta kartu su komunikacijai naudojamos medijos forma: raštas ir spauda įveda linijinį nuoseklų laiką, veikiantį progresyvaus kauzalumo principu ir steigiantį modernią kultūrą, kurioje įsitvirtina nuo sąmonės nepriklausomo objektyvaus pažinimo idėja; techninis atvaizdas ir elektra įveda ciklinį nenuoseklų laiką, veikiantį amžino pasikartojimo principu ir steigiantį postmodernią kultūrą, kurioje įsitvirtina nuo sąmonės priklausomos tikrovės ir subjektyvaus pažinimo idėja. Šio metafizinio laiko formos neatitikimas fizikinei absoliutaus laiko tiesei verčia iš naujo įvertinti visus reprezentacijos pažinimo režimus, taip pat ir fizikinį laiką, kurio idėja, sudaranti prielaidas objektyviam pažinimui, pasirodo daugeliu atžvilgių sutampanti su spaudos medijos logika. Laikraščio spauda, nors yra mažiau nuosekli už knygos spaudą ir auditoriją labiau įtraukia nei individualizuoja, lemia žurnalisto atsiribojimą nuo pranešamo reiškinių, nešališkumą ir specializuotą žinojimą; interneto žiniasklaida lemia auditorijos ir žurnalisto dalyvavimą reiškinių prasmės kūrime, šališkumą ir paviršutinišką⁴⁴ bendrą žinojimą. Taigi metafiziškai komunikacija, kaip ir pažinimas, visuomet subjektyvi. Skirtingos medijos keičia objektyvumo diskursą, tačiau neatmeta tiesos ir galimybės ją pasiekti, kurios toliau bus aptartos kitokių (nekantiškų) epistemologijos teorijų ir čia glaustai išdėstytos medijų teorijos pagrindu⁴⁵ bei šio darbo analitiniuose rėmuose nustatyti detalesni žurnalistinio objektyvumo apibrėžimai.

⁴⁴ Ta prasme, kad dominuoja dvimačiai atvaizdų paviršiai, o ne ta, kad pažinimas kažkuo prastas, neišsamus. Tokiu vaizdiniu pažinimas gali atrodyti tik rašto kontekste, kadangi pateikia ne abstrakčią sąvoką, o konkretų atvaizdą.

⁴⁵ Kadangi, kaip paaiškės, natūralių bei kultūrinių reiškinių pažinimas neatsiejamas nuo komunikacijos.

4. ŽURNALISTAS – SIMBOLIŲ PASAULIŲ KŪRĖJAS

Nelsonas Goodmanas – XX a. neokantininko Ernsto Cassirero ir paties Kanto pasekėjas, išpažįstantis simbolinių pasaulių daugybę, supurtęs mokslo pasaulį indukcijos problemos sprendimu, kuriame (implikuojamo) žinojimo platumas priklauso nuo kalbinių konstrukcijų, o teisingais tampa tokie teiginiai, kurie istoriškai dažniausiai naudoti reiškiniui žymėti ir neprieštarauja kitiems teiginiams (žiūrėti Putnam 1983). Žmogaus pažįstamas pasaulis visada yra įtarpintas pasaulis – skirtingomis intencijomis / skirtingais techniniais būdais pranešti pasauliai skiriasi ir tiesa slypi *kuriamose ir gretinamose* reprezentacijose, o ne absoliučiam betarpiškame pasaulyje. Goodmanio aptariamas reliatyvių pasaulių atsiradimas, sandara ir tikrumo kriterijai leidžia vesti paraleles tarp šios simbolinės epistemologijos ir žurnalistinio pažinimo bei komunikavimo praktikos.

4.1. Atskaitos sistemos ir nesulyginama pasaulių skirtybė

Goodmano teigimu, tam tikras prieštaringas žodžių grandines (kaip „saulė visada juda“ ir „saulė niekada nejudą“) esame linkę laikyti ne baigtiniais savarankiškai teisingais teiginiais (atitinkamai nusakančiais skirtingus pasaulius), o lingvistinėmis elipsėmis, implikuojančiomis reliatyvius „atskaitos rėmus“, kurie abiems teiginiams leidžia būti teisingais tame pačiame pasaulyje (1975: 58)⁴⁶. Žurnalistas veikia panašiu principu – įvairias, dažnai prieštaringas „tiesas“ savo kūrinyje sujungia (ar bent turėtų stengtis sujungti) į vieną pasaulį taip, kad nė viena tiesa nenukentėtų, nebūtų paties žurnalisto nuostatų paversta nevalidžia. Nesunku įsivaizduoti, kad kiekvienam pranešimo herojui unikali pozicija jo atskaitos rėmuose yra teisinga⁴⁷. Žurnalistas, viena vertus, užuot pranešęs atskaitos sistemų įvairovę, remdamasis etine / įstatymine / moksline baze, asmeniniu ar komerciniu interesu, kurį nors vieną tašką suabsoliutina, taip tam tikrus teiginius išskeldamas, o kitus išbraukdamas; antra vertus, savo pranešimui priskiria *paties pasaulio* reprezentacijos statusą, kai iš tikro tai yra *atskaitos rėmų* – ankstesnių apibūdinimų ir žurnalistinio darbo principų – reprezentacija. „Atskaitos rėmai, visgi, mažiau priklauso tam, kas apibūdinama, nei apibūdinimo sistemoms. [...] Mes esame apriboti apibūdinimo būdais, kad ir kas būtų apibūdinama. Mūsų visata, taip sakant, sudaryta iš tų būdų, ne iš pasaulio ar pasaulių“ (ten pat) – protu, žinoma, nekuriami už sąmonės esantys natūralūs artefaktai (visata astronomine prasme), bet tam, kad bet kokie artefaktai taptų *prasmingais*, juos reikia pažymėti arba paversti ženklais, ir sąmoningas žmogiškas pažinimas bei komunikacija tarpsta kaip tik šioje ženklų „visatoje“. Jos

⁴⁶ Čia ir toliau cituojamas žurnale *Erkenntnis* publikuotas straipsnis, tapęs vienu autorinio Goodmanio veikalo *Ways of Worldmaking* (1978) skyrių. Kadangi esminių skirtumų tarp šių tekstų nėra, visai teisėtai galima remtis ankstesne publikacija.

⁴⁷ Kaip Saulė juda stebėtoji iš Žemės, Žemė – stebėtoji iš Saulės sistemos, Saulė – stebėtoji iš Paukščių Tako.

įvairovę baziniame lygmenyje sudaro skirtingi būdai, kuriais galima įtarpinti tikrovę⁴⁸, po to – skirtingi turiniai, kuriuos kiekvienu būdu galima pranešti⁴⁹, galiausiai – skirtingi pranešimų kūrėjų (žurnalistų, mokslininkų, menininkų, paprastų piliečių) interesai⁵⁰. Reiškinius galima įvairiai manipuliuoti to paties alternatyvaus pasaulio rėmuose, tarkime, skaičiuojant fizikinį judėjimą, bet skirtingų disciplinų „tiesos“ negali būti išverstos, prieštaravimai – sulyginti pažvelgus „iš toliau“, kaip dangaus kūnų judėjimo pavyzdžiu, mat fizikos, biologijos, psichologijos teiginiai, ką jau kalbėti apie Van Gogho ar Canaletto paveikslus, yra iš esmės kitokios prigimties ir nesidalina bendrais atskaitos rėmais (žiūrėti ten pat). Jokie atskiri rėmai dėl šio nesuderinamumo negali būti laikomi teisingesniais už kitus⁵¹.

Žurnalistika, kaip tam tikra reglamentuota profesinė disciplina, sudaro savarankišką rėmą⁵², į kurį įtraukti įvairiausi teiginiai gali būti paskelbti daugiau arba mažiau teisingais (kaip fizikas gali ištirti organizmo judėjimą Žemėje ar planetų judėjimą kosmose, dailininkas – nutapyti fotografišką portretą ar abstrakciją), tačiau jų teisingumas už šio rėmo ribų nėra validus, reikalauja naujo patikrinimo, o bet koks patikrinimas, kaip demonstruoja Goodmanas, veda ne į betarpišką pasaulį / patį objektą. Teiginių nesulyginamumą lemia ne tik skirtingos paradigmos, kuriomis jie išgauti, bet ir skirtingas pačių teiginių įtarpinimas – kiekviena medija suteikia pranešimui unikalią formą, taip priversdama pažinimo momentu pranešimus egzistuoti tarsi paraleliniuose pasauliuose, kurių susikirtimo taškai nėra reglamentuoti ir neaišku, ar visi pasauliai vieni su kitais išvis kertasi⁵³. Žurnalistai ir auditorija apie šiuos prasmės pertrūkius nesusimąsto, tačiau nuolat gretina, verčia skirtingų formų pranešimus. „[Tapytojų] pateikiamos pasaulio versijos, esančios greičiau pavaizdavimais nei apibūdinimais / aprašymais, neturi tiesos vertės raidine prasme ir negali būti sujungtos konjunkcijos būdu. Dviejų teiginių sugretinimas ir sujungimas neturi aiškaus analogo dviem paveikslams ar paveikslui ir teiginiui“ (Goodman 1975: 58-59) – identifikuojama medijų filosofijai rūpinti alfabetinio teksto ir atvaizdo pranešimų transformacijų problema. Nei paveikslas, nei nuotrauka tiesiogiai nieko *neteigia*, o tik *rodo* tam tikras tikrovės ar fantazijos dalis. Tam, kad

⁴⁸ Kalba, rankraštis, spauda, paveikslas, nuotrauka, muzikos kūrinys, garso įrašas ar transliacija, vaizdo įrašas ar transliacija ir t.t.

⁴⁹ Užrašyti galima reportažą, apsakymą ar fizikos teoriją, telefonu pranešti naujieną, įsakymą ar paskalas ir pan.

⁵⁰ Naujiena gali būti apie sportą, politiką ar ekonomiką, fizikos teorija – apie trauką, trintį ar magnetinį lauką. Interesus sudaro be galo daug įvairios svarbos dedamųjų – jie gali būti instituciniai, visuomeniniai ir asmeniniai, natūralūs ir kultūriniai.

⁵¹ Universaliu atskaitos tašku galėtų tapti plačiu mostu žmogaus būtį apžvelgiančios filosofinės sistemos, kaip Kanto darbai, tačiau kasdieniame gyvenime filosofijai daug dėmesio neskiriama, o reprezentacijų pasauliai lyginami intuityviai, stichiškai. Postmoderno mąstytojai šiuos intuityvius palyginimus prisotina racionalumu ir pateikia daugmaž logišką visumos paveikslą, galintį padėti ieškoti tarpdisciplininės tiesos.

⁵² Jo esmę sudaro redukuota, skaitytojui suprantama tikrovės ir kitų rėmų reprezentacija. Skirtingoms rubrikoms idealiau atveju čia rašys atskiras sritis gerai išmanantys žurnalistai, gal net mokslininkai, menininkai, kritikai, tačiau tai nebus visiškai savo pasaulyje tarpstantis mokslinis straipsnis, meno kūrinys, kūrinio analizė.

⁵³ Kaip kad trijuose erdvės matmenyse gyvenančiam žmogui hipotetinė dvimatė esybė tam tikru kampu būtų neegzistuojanti, o žmogus niekaip neįmanytų suvokti ketvirtos erdvės matmens susidūręs su hipotetine keturmate esybė – tokia esybė žmogui teoriškai niekuo nesiskirtų nuo kitų jo aplinkoje egzistuojančių daiktų.

nuotrauka būtų racionaliai suvokta, ją reikia išversti į kalbinę sąvoką, o tam, kad nuotrauka būtų palaikyta objektyvia, jos patyrimas turi būti siejamas su tokiais sąvokomis, su kokiomis būtų siejamas betarpiškas atvaizduojamos tikrovės patyrimas. Objektyvo žvilgsnis tarsi pateikia nešališką pranešimą, tačiau nėra kaip išsaugoti momentinio atvaizdo poveikimo verčiant jį į teiginius, kurie tik ir leidžia kažką vadinti teisingu arba klaidingu.

4.2. Verbalinė tiesos prigimtis ir nesąvokinė tiesa

Būtent kalbos medijai Goodmanas suteikia su tiesa suderinamo komunikacijos įrankio, verčiančio tikrovę į racionalią formą, statusą – „tiek, kiek [pasaulio] versija yra verbalinė ir susijusi su pareiškimais, tiesa gali būti aktuali.“ (1975: 68) Kalba daro žmogų sąmoningu ir suaktyvina Kanto grynojo proto ar bet kokią kitą teorinę schemą, nors ne visai aišku, kas turėtų patekti verbalinio pasaulio domeną – jeigu tai visa tikrovė, įtarpinta žodžiais, toks pasaulis netgi viduje yra labai nevienalytis, mat sakytiniu, rašytiniu ir spausdintu žodžiu komunikuojantys žmonės gyvena iš esmės skirtinguose pasauliuose, net jei kiekvieno jų ištakose arčiau ar toliau stovi žodis (žiūrėti McLuhan 2003: 89-92; McLuhan 1962: 18-21). Bet kokiu atveju, svarbu Goodman argumentuose tai, kad verbalinis pasaulis gali būti teisingas tik savo ribose⁵⁴ – tiesos šaltiniu yra ne pasaulis savaime, o pati kalbos medijos forma, suteikianti reprezentacijai sąvokinį dėmenį, racionalumo perspektyvą ir steigianti pasaulį, kuriame teiginiai tam tikrais atžvilgiais gali būti sulyginti. Šis sulyginimas reikalauja žmogaus įvestos sistemos, ir tam tikra žodinė pasaulio versija „yra teisinga, kai neprieštaruoja nepalenkiamiems įsitikinimams ir savo pačios principams.“ (Goodman 1975: 68) Iš tikro, kiekvieną kartą pradėjus ieškoti tvaraus, universalaus mato, kuriuo būtų galima sulyginti pasaulius, diskusijon įsiveržia etinės ar religinės bazės sąvokos, kaip „įsitikinimai“, „tikėjimas“, „nuostatos“, objektyvumo fokusą persukantys nuo metafizikos prie praktikos ir teigiantys bet kokios žmogaus veiklos, taip pat objektyvumo siekiančios žurnalistikos, nesuderinamumą su tobulai objektyviu pažinimu, tikėjimo ir faktinės informacijos samplaiką – „riba tarp įsitikinimų ir principų nėra nei aiški, nei stabili. Įsitikinimai yra įrėminti idėjose, kurias informuoja principai.“ (ten pat)

Kitas dalykas – išimtinė galimybė tiesai tarpti būtent žodiniame pasaulyje neturi itin tvirto pagrindo, kadangi: 1) bet kokio tipo pranešimų ištakose (šiuolaikinio žmogaus sąmonėje) dažniausiai glūdi žodinis, nors žodžiu ir neišreikštas, pranešimo apmąstymas; 2) įvairių tipų pranešimai be perstojo maišosi, vienos medijos yra kitų turiniais ir „grynas“ žodinis pranešimas iš esmės neegzistuoja – jis įgyja vizualią arba garsinę, arba taktilinę formą, juo aptariami (turiniais tampa) be galo įvairūs (įvairius pasaulius atstovaujantys) žmogiškos ir nežmogiškos kūrybos

⁵⁴ „Tiesa priklauso tik tam, kas pasakyta, o pažodinė tiesa – tik tam, kas pasakyta pažodžiui.“ (Goodman 1975: 69)

artefaktai, kurių transformacija į žodį gali metaforiškai sulyginti pasaulius, bet ne išrinkti teisingiausiųjų, išaiškinti absoliučią tiesą. Goodmanas pripažįsta ir išsakytos tiesos reliatyvumą⁵⁵ – turint omeny ką tik minėtą multimedijškumą, kurio pradžioje stovi žodis, nė nenagrinėjant skirtingų reprezentuotos tikrovės transformacijų galima padaryti išvadą, kad pranešimas yra reliatyvus nuo pat žodinės jo idėjos užgimimo autoriaus sąmonėje. Siekiant nubrėžti sąvokos „tiesa“ taikymo ribas pravartu atsižvelgti ne tik į technikos (meta)fiziką, bet ir turinio klasifikaciją, nes svarbų skirtumą tarp tiesos kategorijomis įmanomų ir neįmanomų svarstyti reprezentacijų sudaro netų reprezentacijų (medijų) forma⁵⁶, o pranešimo intencija, kurią galima skirti į meninę arba nemeninę. Bet kurio įprasto pranešimo teisingumą galima vertinti (savarankiškai) įtarpinus jo nurodomą pasaulį, transformavus (jeigu reikia) įtarpinimą į sąvoką ir sulyginus sąvokas; tuo tarpu meninių reprezentacijų aibė neturi pretenzijų į „teisingų“, „nuoseklių“ teiginių pasaulį, gali būti net nesąvokinė, nors išreikšta žodžiais. Menininkas ne komunikuoja pasaulį savaime, nejučiomis iškraipydamas jo reikšmes kaip medijų transformacijų neįvertinantis ir absoliučia tiesa tikintis asmuo, o kūrta reprezentacijų pasaulį visiškai suvokdamas jo fiktyvumą, reprezentatyvumą. Kaip tik dėl to menininkų kūriniai veikia tarsi komunikacinių-socialinių pokyčių indikatorius – fantazuotojai pokyčius greičiau pajunta ir pavaizduoja nei mokslininkai apmąsto ir aprašo (žiūrėti McLuhan 2003: 79). Moksliniu požiūriu meninis pasaulio suvokimas, sudarantis visišką opoziciją beasmeniam žvilgsniui ir eksperimentiniam reprodukuojamumui, yra iracionalus, bet griežto metodo nesaistomas meno kūrinys gali pateikti be galo vertingą, nors ir nepagrįstą, komunikacinį visuomenės skerspjuvį. Suteikus menininkui tikrojo socialinio „mokslininko“ regalijas, logiška būtų kuo aukštesnio meniškumo tikėtis iš visuomenę informuojančio žurnalisto, tačiau pastarasis užėmęs mokslo-meno ašies vidurį⁵⁷. Savaime suprantama, kad rengdamas pranešimą žurnalistas išnaudoja didesnę ar mažesnę kūrybinę laisvę, tačiau ją užmaskuoja pseudo-mokslinis stilius ir žinių kūrimo metodai, kuriems trūksta tikro mokslinio griežtumo. Žiniasklaidos darbuotojas plaukia tarp Scilės ir Charibdės: dėl pernelyg didelio kūrybiškumo, nuomonės ir fakto ribos panaikinimo jis bus apšauktas neobjektyviu, o mokslinio tipo tyrimui neturi nei laiko, nei (dažnai) įgūdžių, nei galimybės pateikti jį nesuvulgarindamas. Pranešime žurnalistas reprezentuoja įvairius simbolinius rėmus visiškai neprisiimdamas nė vieno jų bazinių principų, bet ir nepasiduodamas spontaniškai

⁵⁵ „Tiesa yra toli gražu ne didingas ir rūstus šeimininkas, o romus ir nuolankus tarnas. Mokslininkas, manantis esąs nuoširdžiai pasišventęs tiesos ieškojimui, apgauna save. [...] Jis ieško sistemos, paprastumo, apimties, ir pasiekęs tenkinančias šių ieškojimų išdavas pritaiko joms tiesą.“ (Goodman 1975: 69)

⁵⁶ Technikos savaime vertybinį indiferentiškumą, kuris be jokių išlygų taikytinas ir komunikacijos įrankiams, pakankamai gerai aptarė Juozas Girnius – geras arba blogas technikos panaudojimas visiškai priklauso nuo žmogaus valios (1998: 67-69), kaip ir pranešimo teisingumas arba klaidingumas.

⁵⁷ Kaip tik tokią poziciją atpažįsta ir žurnalistas, rašytojas Juozas Keliuotis, tačiau jam mokslas ir menas sudaro intelekto / empirinių teiginių ir emocijų / dvasinių teiginių opoziciją, kurią žurnalistas pajėgus sujungti (Gudauskas 2013: 97-98) – nesvarstoma priešinga šių sričių motyvacija ir medijų filosofijai priklausanti racionalios-iracionalios reprezentacijos opozicija, leidžianti aptarti mokslą ir meną vienodame teiginių lygyje.

meninei sintezei – ši turinio ambivalencija užkerta kelią tiek mokslinei teisingos sąvokos verifikacijai, tiek tiesos kategorijos atmetimui grynuoju pranešimu be pagrįstos žodinės idėjos.

4.3. Kultūrinis pažįstamos tikrovės audinys ir tiesos tarpiškumas

Nors jau atpažintas kalbinis tiesos pagrindas, reikia plačiau pasiaiškinti šioje argumentavimo stadijoje vis dar įmanomą kelti klausimą – „argi teisingos [pasaulio] versijos negalima atskirti nuo klaidingos tiesiog pritaikant ją [teisingą versiją] pasauliui, kad teisingumas pats apsigintų [pasauliu] ir implikuotų pasaulį?“ (Goodman 1975: 59), į kurį mokslininkai empirikai ir žurnalistai norėtų atsakyti teigiamai, o Goodmanas sako „priešingai, ‚pasaulis‘ priklauso nuo teisingumo. Negalime išbandyti versijos palygindami ją su neapibūdintu, nepavaizduotu, nepajustu pasauliu.“ (ten pat) Šiame fenomenaliame pasaže aiškiai nurodoma neišvengiamai medijuota žmogaus komunikacijos ir pažinimo prigimtis, kultūrinė tikrovės, kuria save apsupa visuomenė, konstrukcija. Goodman argumentuose nėra aiškiai įvardyta perskyra tarp įtarpinto ir betarpiško pasaulio pažinimo⁵⁸, tačiau galima pagrįstai tvirtinti, kad kirtis dedamas ant medijos, mat bet koks apmąstymas suponuoja žmogišką apmąstomo objekto artikuliaciją, o artikuliacija reikalauja kalbos, kuri po to gali būti užrašyta ar išversta į kitokį pranešimą (idėja – nuotrauka, idėja – muzikos kūrinys, idėja – skulptūra tipo transformacija). Betarpiško *pažinimo* tarsi net nėra, nebent betarpiškas juslinės medžiagos *patyrimas* (kuris irgi nepateikia noumeniško pasaulio vaizdinio, o tik nesąmoningais žmogaus fiziologiniais gabumais suformuluotą vaizdinį), kadangi patyrimą apdorojus grynojo proto kategorijoms gaunamas pažinimo vienetas (sintetinis teiginys) visuomet yra artikuluota juslinės medžiagos interpretacija. Tokiu atveju pranešimo mediaciją, suteikiančią kalbai ir artikuluotai intencijai tvarumo, reikėtų laikyti tik tolesniu, materialumą ir techniškumą pabrėžiančiu įtarpinimo etapu, ne betarpiško, medijos „nepažeisto“ teiginio perkėlimu į terpę (visgi tas materialumas pažinimo ir žurnalistikos niekaip nepadaro objektyvesniais). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pasaulio priklausomybė nuo teisingumo, kultūrinis tiesos reliatyvumas nurodo filosofinį simbolių pasaulio praktiškumą, kitaip tariant, *etiškumą*. Kadangi tiesos neįmanoma patikrinti lyginant ją su pasauliu savaime, žmogus kuria įvairius taisyklių rinkinius visoms disciplinoms, gyvenimo sritims (valstybės valdymui, mokslui, profesinei veiklai, žurnalistikai), kurių pagrindu jau galima išbandyti tiesą ir patvirtinti arba atmesti tam tikras pasaulio versijas. Akivaizdu, kad žmogaus kūrybos, tikrovės sisteminimo ir apdorojimo čia daugiau nei norėtų pripažinti žurnalistai – tai, kas atrodo teisinga, išbandžius kitokia sistema gali subyrėti kaip Einšteino reliatyvumas sukretė absoliutų Niutono nuoseklumą.

Remiantis pastarosiomis išvalgomis galima kelti visai pagrįstą prielaidą, kad visuotinai pageidaujamas žurnalistinis objektyvumas priklauso paradigminei šios disciplinos sistemai,

⁵⁸ Priešingai nei Kanto teorijoje, kuri visai aiškiai nutaikyta į betarpišką pažinimą ir tik šia prielaida yra abejotina.

idealiu pasaulio vaizdiniui, kuriu tikrinami aktualūs įvykiai, t. y., objektyvumo šaltiniu yra reglamentą įsteigęs subjektas, ne reglamentu išbandomas objektas. Visos atskaitos sistemos, pasaulio versijos egzistuoja ir tiesos ieškojimai vyksta subjekto pažinimo vienetų-fenomenų lygyje: „viskas, ką žinome apie pasaulį, talpinama teisingose jo versijose; jeigu pamatinis pasaulis, iš kurio atimtos teisingos versijos, jį mylintiesiems ir neprivalo būti paneigtas, apskritai yra visam laikui prarastas.“ (Goodman 1975: 59) Čia taip pat iškeliamas ir pažinimo vertybiškumas, suteikiantis bet kokiam pažinimo vienetui ambivalentišką etinę spalvą. Objektyvus pasaulis yra tas bevertis, kuriame daiktai tiesiog būva nereikalaudami jokios verifikacijos, o jau pats sampratos „tiesa“ išradimas ir taikymas žymi subjekto sąlytį su tikrove ir žurnalistinį objektyvumą perkelia į subjektyvų fenomenų pasaulį⁵⁹.

4.4. Pasaulių sąveikos būdai

Daugybę žmogui reikšmingų fenomenų pasaulių kuria įvairių interesų, įvairiomis paradigmomis veikiančios ir įvairiomis medijomis komunikuojančios disciplinos, atitinkamai konstituojančios skirtingus pasaulius. Tiesos reikia ieškoti ne mėginant simbolių pasaulius lyginti su neprieinamu pasauliu savaime ir ne redukuojant ir subordinuojant kuriam nors „svarbesniam“ (pavyzdžiui, fizikos) pasauliui, o vienodai reikšmingais pripažįstant visus ir tam tikru kampu mėginant sujungti į vieningą sistemą. Taip, anot Goodman, daro pliuralistai, kurie neatmeta mokslinių pasaulių, bet ir nepripažįsta jų hegemonijos: „[nelėkšta prasme, daugybė pasaulių gali egzistuoti šitaip:] skirtingos pasaulio-versijos yra nepriklausomų interesų ir svarbos, be jokio reikalo ar pagrindo būti redukuotoms iki vienintelės bazės. Pliuralistai, visai nebūdami nemoksliniais, visiškai priima mokslus.“ (Goodman 1975: 59) Pasiūlomi penki jokios hierarchijos neimplikuojantys pasaulių konstravimo ir testavimo vienu kitais būdai, paremti prielaida, kad įvairūs reiškiniai gimsta kartu su pasauliais, o pasauliai yra sudaryti iš kitų pasaulių. Šiuos ne į objektyvumą, bet į žinių plėtimą nutaikytus reprezentacijų sąveikos metodus galima tiesiogiai taikyti žurnalistinei reiškinių atrankos ir pranešimo konstravimo praktikai.

4.4.1. Kompozicija ir dekompozicija (Goodman 1975: 61) – pasauliai skiriasi dalių buvimu arba trūkumu.

Goodmano teigimu, didelę dalį pasaulių kūrimo sudaro atėmimas ir sujungimas, dažnai vykdomi drauge „viena vertus, padalinant visumas į dalis ir suskirstant rūšis į porūšius, suskaidant kompleksus į komponentus, nubrėžiant skirtumus; kita vertus, sudarant visumas ir rūšis iš dalių ir narių, ir poklasių, jungiant bruožus į kompleksus ir sudarant jungtis.“ (ten pat) Reprezentacijų

⁵⁹ Apie šį žingsnį, aptarsimą kitame skyriuje, daugiau kalba Mykolas Drunga.

pasaulių skirtumai gali būti: praktinio pagrindo – kylantys iš pačių reprezentuojamų pasaulių – pavyzdžiui, eskimo, naujojo anglo ir Samoa gyventojų sniego suvokimas ir įvardijimas, nulemtas klimato, kuriame įvairių formų sniegas yra pagrindinė medžiaga, sniegas yra protarpiais pasirodantis reiškinyje arba sniego išvis nėra; teorinio pagrindo – skirtingi žmonių sukurti abstrakčių reprezentacijų pasauliai, kuriuos galima vienodai sėkmingai taikyti konkrečiam pasauliui, tačiau tarpusavyje teorijos neturės sąlyčio taškų, jų prielaidų nebus galima identifikuoti kitų teorijų prielaidomis. Mokslinio pavyzdžio pažinimas (žurnalistika – socialiai suinteresuotas atradimų viešinimu užsiimantis „mokslas“) neatsiejamas nuo indukcijos, o „indukcija reikalauja tam tikras [reiškinių] klases laikyti tinkamos rūšies kitų [klasių] pašalinimo kaina.“ (Goodman 1975: 63) Klasikinis minties eksperimentas, nukaltas Goodmanu – tik mąstant indukciškai visi smaragdų stebiniai įgyja reguliarumą, o teiginys, kad visi smaragdai yra žali, tampa teisingu, nors iki konkretaus laiko momento nepatikrinti smaragdai lygiai sėkmingai gali būti mėlynais, todėl lygiai teisinga juos būtų vadinti žalynais (1983: 73-75). Nuo konkretaus laiko momento pasirenkame smaragdus vadinti žaliais ne tik todėl, kad manome surinkę pakankamai empirinės medžiagos šiam apibendrinimui⁶⁰, bet ir todėl, kad būtent šis žodis iki aptariamo laiko momento dažniausiai naudotas smaragdų savybėms žymėti – prie patyrimo bendrumo priduriamas kalbinis indukcijos lygmuo. Iš neišvengiamos indukcijos seka teiginys „gamtos vienodumas, kuriuo žavimės, arba nepatikimumas, kurį teigiame, priklauso mūsų pačių sukurtam pasauliui“ (Goodman 1975: 63) – nesąmoninga gamta savaime savęs neapibrėžia ir tik tapusi žmogaus pažįstamu reiškiniu gali įgyti vienokius ar kitokius bruožus, kurių negalima laikyti objektyviais, t. y., visiškai atitinkančiais artefaktus. Lygiai tas pats galioja bet kokiems kultūriniais objektams, pakliuvusiems į žmogaus pažinimo lauką – negana to, kad tie komunikaciniai ar kitokios paskirties objektai yra subjektyvios žmogaus reakcijos į jį supantį pasaulį eksteriorizacijos, kiekvienas šiuos artefaktus pažįstantis žmogus vykdo savotišką antros pakopos subjektyvizaciją, o su kiekvienu papildomu informacijos perdavimu šių pakopų skaičius vis auga.

4.4.2. Persvėrimas (Goodman 1975: 63) – pasauliai skiriasi dalių pabrėžimu arba slopinimu – tos pačios dalys kitų pasaulių atžvilgiu įgyja naujas reikšmes.

„Galima teigti, kad prieš tai aptartais atvejais svarbių vienu pasaulių dalių kituose pasauliuose tiesiog nėra, tačiau apdairiau būtų teigti, kad dviejuose pasauliuose egzistuoja tos pačios kategorijos, skirstomos į svarbias arba nesvarbias rūšis“ (ten pat) – skirtingos to paties objekto reprezentacijos (ypač tai ryšku, pasak Goodmanu, kalbant apie meno kūrinis) turi įtakos svarbių (istorinių) pasaulių dalių atpažinimui. Perkeliant diskusiją į žurnalistiką, galima nesunkiai

⁶⁰ Nors, tiesą sakant, prie žalumo galime priskirti bet kokią kitą bruožą, kurio nebuvimu negalime būti tikri iki patikrindami smaragdą, o patikrinti visus visatos smaragdus žmogui neįmanoma.

modeliuoti praktiškas subjektyvias pasaulių elementų persvėrimo situacijas: a) valdininkų neveiklumas arba korupcija pačių valdininkų ir su šiomis blogybėmis nuolat susiduriančių piliečių pasaulyje yra visai paprastas dalykas, tačiau kurio nors piliečio ar žurnalisto iniciatyva pakliuvę į teoriškai įstatymus serginčios, socialine gerove susirūpinusios žiniasklaidos akiratį minėti elementai tampa be galo reikšmingais, sensacingais⁶¹; b) piliečio pasaulyje reikšmingas elementas, kurį jis laiko morališkai abejotinu / nelegaliu ir reikalaujančiu pokyčio, žurnalistinės reprezentacijos pasaulyje yra visai nereikšmingas – redakcija nusprendžia, kad tai neatitinka laikraščio vizijos, yra neaktualu ir nepatrauklu auditorijai.

4.4.3. (Per)tvarkymas, rikiavimas (Goodman 1975: 65) – skirtingas tų pačių dalių išdėstymas konstituoja skirtingus pasaulius.

Komunikacijai itin aktuali pranešimo atkūrimo ir suvokimo schema paremta medijos turinio perrikiavimu į baziniais racionalaus pažinimo vienetais esančias verbalines sąvokas ar nesąvokinius (ir iracionalius) pažinimo vienetus⁶². Skirtingai sudėti tos pačios formos medijų pranešimai juos atkūrus gali nuvesti į skirtingų formų medijas⁶³ / steigti kitokio tipo reprezentacijų pasaulius: spaudinys pasirodo esąs dokumentu, laikraščiu, detektyviniu romanu, biografija; margas natų lapas pasirodo esąs pop, roko, elektronikos kūrinium ar simfonija – „panašiai kaip formų pobūdis kinta pagal skirtingas geometrijos sistemas, suvokiamos struktūros kinta pagal skirtingą [pasaulio dalių] išdėstymą.“ (ten pat)

Atitinkamai perrikiuojamas ir betarpiškas juslinis patyrimas paverčiant jį reikšmės kupinu sąmonės vaizdiniu, pažinimo teiginiu: „radikalus perrikiavimas įvyksta konstruojant [...] vieningą ir išsamų objekto ar miesto vaizdinį iš laikiškai ir erdviškai, ir kokybiškai nevienalyčių stebėjimų ir kitokių informacijos elementų.“ (ten pat) Akivaizdu, kad šis pasaulių konstravimo būdas žurnalistikoje vienas dažniausiai sutinkamų, mat žiniasklaidos profesionalai įvykio vietoje, bendraujant su pašnekovais akis į akį ar per nuotolį įgytą informaciją pranešime išdėsto taip, kad ši atitiktų nešališko vaizdinio logiką, atskleistų įvykį „iš esmės“. Ši „esmė“ tikrovėje dažnai yra išskydusi ar net paslėpta ir jos išgavimas gali reikalauti didesnio arba mažesnio žurnalisto įsiskverbimo į tikrovę (objektas siekiant jį komunikuoti savaime yra modifikuojamas, niekada negali būti praneštas „koks yra“), o net ir visai menkai sutrikdyta tikrovė (užėmus slapto stebėtojo poziciją) rikiuojama taip, kad atitiktų žurnalisto sąmonėje įdiegtą objektyvumo vaizdinį. Metafiziškai šių manipuliacijų negalima pavadinti objektyviomis – teisingiau objektyvia būtų

⁶¹ Čia esama atvirkštinio proporcingumo – kuo morališkai abejotinas / nelegalus elementas bus mažiau reikšmingu, įprastu reprezentuojamame pasaulyje, tuo reikšmingesniu taps žurnalistinėje reprezentacijoje.

⁶² Skaitomas spaudinys mintyse išdėstomas kaip garsinis pranešimas – kalba; iš natų atliekamas muzikos kūrinys išdėstomas sąskambiais.

⁶³ McLuhano teigimu, „bet kurios medijos ‚turinys‘ visuomet yra kita medija.“ (2003: 26)

laikyti tą neaiškia, iracionaliais vertinimais, klaidomis ir nuoskaudomis praskiestą ar įslaptintą tikrovę, bet neaiškumo žiniasklaidos nuostatose ir pranešimuose nerasime, o tikrovės visumos reprezentuoti dėl medių ir pragmatinių leidinio apibrėžtumų neįmanoma.

4.4.4. Panaikinimas ir papildymas – „vieno pasaulio sukūrimas iš kito dažnai siejasi ir su plačiu išravėjimu bei pripildymu – tiesiog kai kurios senos medžiagos pašalinimu ir papildymu nauja.“ (Goodman 1975: 66)

Tai antras pasaulių konstravimo būdas po pertvarkymo, kurį itin lengva priskirti žurnalistikos praktikai. Goodmanio manymu, panaikinimo / papildymo taktika akivaizdi vaizduojamųjų menų sferoje, kadangi žiūrovo atidai pateikiamas atvaizdas, kurį lyginant su neatvaizduotu pasauliu lengva identifikuoti trūkstančias detales, tačiau (ši taktika) taikoma visose gyvenimo srityse. Taip pat moksle ir žurnalistikoje „randame, ką esame pasirengę rasti, ko ieškome arba kas su jėga užgauna mūsų lūkesčius ir esame akli tam, kas netarnauja, nei prieštarauja mūsų interesams.“ (ten pat) Veikimas žurnalistikos atskaitos rėmuose visuomet didžiule dalimi priklauso nuo asmeninio žurnalisto ir institucinio žiniasklaidos kanalo suinteresuotumo – ieškomi ir randami tikrovėje vykstantys pokyčiai ar sąstingis, įvairaus tipo problemos (kurių problemiškas, minėtu elementų persvėrimo pavyzdžiu, gali būti nevienodas) ir pažeidimai, neįprasti įvykiai ir iš kasdienybės (pertvarkymo pavyzdžiu) išgaunami reikšmingi dėsningumai. Bet kokio tipo žiniasklaidos pranešimų visumą laikant tiesioginiu realybės atspindžiu tektų padaryti išvadą, kad realybę sudaro tik nuolatinis socialinis kismas ir reikšmingi įvykiai. Žurnalistas ir pranešimo gavėjas čia veikia išvien sudarydami nerašytą sutartį – pirmasis praleidžia „nereikšmingas“ kasdienybės dalis, o antrasis užpildo jomis pranešimų tarpus savaime darydamas išvadą, kad tuose tarpuose nieko reikšmingo neįvyko, nors ten ir verda gyvenimas. Šis abipusis dalyvavimas, kai žurnalistas subjektyviai panaikina, o auditorija subjektyviai užpildo, ir palyginti su tikrovės įvairove menka reprezentacijų įvairovė neleidžia pavadinti žurnalistinės komunikacijos objektyvia, adekvačia tikrovei. Tai atrodo savaime suprantama, bet reikia pažymėti, kad bet kokios žurnalistinio pranešimo pretenzijos į tiesą įmanomos tik kalbant apie pranešimo liečiamus reiškinius, tačiau daugybė savo rėmuose svarbių reiškinių, sudarančių tikrovės visumą, lieka už viešosios komunikacijos pasaulio ribų⁶⁴.

4.4.5. Deformacija – „kai kurie [pasaulių] pakeitimai yra performavimai ar deformacijos, kurie, priklausomai nuo požiūrio kampo, gali būti laikomi pataisymais arba iškraipymais.“ (Goodman 1975: 67)

⁶⁴ Čia verta sugrįžti prie Kanto tiesos sampratos. Jeigu žurnalistas nuo kažkokių reiškinių patyrimo tiesiog atsiriboja, tų reiškinių jis nepažįsta ir neturi apie juos jokių teiginių, kurie atitikdami objektą galėtų būti teisingais.

Atsakingam žurnalistui derėtų patikrinti turimą informaciją faktine ar įstatymine baze – atradus klaidų, prieš publikuojant pranešimas turi būti ištaisytas (žiūrėti Shipley 2005). Išpublikavus neteisingą informaciją, ji kaip galima greičiau turi būti ištaisyta (*Visuomenės informavimo etikos kodeksas* 2016) (performuoja žurnalistas); jeigu pranešimas žeidžia asmens orumą, asmuo turi teisę reikalauti iš žiniasklaidos kanalo paneigti klaidingą informaciją arba publikuoti paties asmens pateiktą paneigimą (*Visuomenės informavimo įstatymas* 2017) (performuoja asmuo). Vien klaidos tikimybė žiniasklaidos pranešime ir jos ištaisymo perspektyva pranešimą paverčia teoriškai nepatikimu, kadangi pačioje tikrovėje klaida ir tiesa iš viso neegzistuoja – šios sąvokos gyvuoja medijos įvedame tarpe tarp tikrovės ir reprezentacijos ir yra lygiai etinio, kiek ir ontologinio pobūdžio. Negana to, klaida gavėjui įsteigia neatitinkantį realybės pasaulio vaizdinį, kuris sąmonėje gali nusėsti visam laikui, jei dėl apšmeižto pranešimo herojaus apatijos korekcija nebus paviešinta, arba bus paviešinta, bet gavėjas jos nepastebės.

4.5. Pagrindinė pasaulių sąveikos sąlyga ir absoliutus reliatyvumas

Visi simbolių pasauliai, o kartu ir žmogaus pažinimas, iš esmės reliatyvūs – kiekvienas (fizikas, fenomenologas, paprastas pilietis) pagal savo interesus baziniu laiku kurį nors pasaulių ir jo atžvilgiu kitus pasaulius laiko alternatyviomis (teisingomis arba ne) versijomis, tačiau „tiesa, pilna tiesa ir tikrai tiesa“ būtų ydinga ir paralyžiuojanti nuostata bet kuriam pasaulių kūrėjui.“ (Goodman 1975: 70) Norint išgauti naujas prasmes ir patikrinti kiekvienam asmeniui skirtingų aktualių pasaulių teisingumą būtina suvokti esant daugybę alternatyvių pasaulių ir nė vieno absoliučiai teisingo; net ir pati realybė, kurios betarpišku pažinimu buvo pakankamai pagrįstai suabejota, yra reliatyvi – tiesa tuomet tampa lakiu kintančios komunikacinės-kultūrinės terpės objektu. Visgi tiesos lakumas anaipol nereiškia, kad „visos alternatyvos vienodai tinkamos bet kuriam tikslui [...] ir jokių būdu neužkerta kelio [tam tikroms pasaulio] versijoms teikti pirmenybę“ (Goodman 1975: 71) – savaime suprantama, kad buhalterė ar statybininkas nepradės pasaulio mąstyti kvantinės fizikos kategorijomis, o žurnalistas – metafizinėmis filosofijos kategorijomis, tačiau visi pragmatiniai ir abstraktūs pasauliai turi lygias teises egzistuoti ir privalo sąveikauti siekiant plėsti žinojimo ribas. Kadangi pasauliai sudaryti iš kitų pasaulių⁶⁵, medijų turiniais yra kitos medijos⁶⁶, o žmogui reikšmingu gali būti tik turiningas pažinimas, Goodmanas kritikuoja filosofinius pamatinio pasaulio, abstrahuoto nuo patyrimo, ieškojimus: „nestruktūruoto turinio, nekonceptualios duotybės, pamato be jokių savybių diskusijos vidujai pasmerkto žlugti, nes diskusija primeta struktūrą, konceptualizuoja, priskiria ypatybes.“ (1975: 60) Čia galima įžvelgti

⁶⁵ Turint tai omeny, gana tvirtai galima teigti, kad žurnalistikos pasaulyje labai mažai tėra filosofijos plytų, ypač kantiškos epistemologijos.

⁶⁶ O pačiose visų įtarpinimų ištakose stovi, t. y., kalbos turiniu yra „tikrasis mąstymo vyksmas, kuris savaime nėra verbalus.“ (McLuhan 2003: 27)

klasikinę reliatyvumą skelbiančios teorijos, mėginančios prisiimti visuotinį galiojimą, ydą ar paradoksą, kurį pravartu taip aiškinti reliatyvumo ir Goodmanio pasaulių daugybės naudai: minėtas paradoksas tik nurodo žmogiškojo pažinimo trūkumą, nuolatinį „geresnio varianto“ ieškojimą lyginant įvairaus tipo apmąstymų pasaulius. Lygiai kaip žurnalistine prasme objektyvaus pranešimo negalima laikyti absoliučiai adekvačiu tikrovės atspindžiu, bet kurios teorijos negalima laikyti absoliučiai teisinga, tačiau absoliučią tiesą paneigianti teorija pati visai neprivalo būti absoliučia (sąmoningai tokį statusą jai suteikiantis mokslininkas elgiasi neapdairiai) – ji duotuoju momentu tiesiog yra arčiausiai žmogaus apmąstomo pasaulio ir dėl to pavadinama „teisinga“. Ypatingo genijaus mokslininkas, kaip Kantas ar Einšteinas, gali sukurti sistemą, kuri taip (ati)tiks pasaulį, kad iš esmės niekam nepavyks jos paneigti / pakeisti – tokiu atveju ją galima laikyti *teisingiausia, kas žmogui suprantama apie jo paties pažinimą ir visatą*, tačiau jokių būdu ne absoliučiai teisinga. Nepaisant pasaulių įvairovės ir efemerškumo, Kanto įtaka šiuolaikinei spekuliatyviajai minčiai ar Einšteino – šiuolaikiniam fizikos mokslui išduoda, kad šio tokio tvirtumo reprezentacijų pasauliuose esama, tačiau juos lankant pakrantėje visuomet turėtų stovėti paruošta gelbėjimosi valtis. Teiginių reliatyvumą skelbiančią postmodernizmą verta laikyti performatyvia *medijuotos tikrovės* pažinimo platforma, pasiruošusia pakeisti arba užleisti vietą bet kuriai kitai platformai, jei tik jos teiginiai nuskambėtų *labiau tikėtinau, racionaliau*.

Goodmanas taip pat pabrėžia *tikėjimo* nepavaldumą *žinojimui* – „didžioji dalis žinojimo nukreipta ne į teisingus, ar apskritai bet kokius, įsitikinimus. Įžvalgos aštrumo ar supratimo ribų padidėjimas, o ne įsitikinimų pokytis įvyksta atvaizduotame miške atradus veidą, kurį jau žinojome ten esant“ (1975: 71-72) – tai svarbi remarka atpažįstant epistemologinės ir etinės objektyvumo prigimties perskyrą ir žurnalistinio objektyvumo nepavaldumą ar atsparą (su)žinojimo būdą keičiančioms technologijoms⁶⁷. Galiausiai, „jeigu pasauliai tiek pat padaromi, kiek ir atrandami, tai žinojimas yra tiek pat perdarymas, kiek reportažas. [...] Supratimas ir kūryba eina išvien.“ (Goodman 1975: 72) Pasirengimas atpažinti visas alternatyvas gali išlaisvinti, ir yra būtinas tiesos ieškojimams sintetinant ir analizuojant reprezentacijas, tačiau pasiryžimas priimti visus pasaulius nesteigia nė vieno – reprezentacijų pasauliai reikalauja kūrybos, aktyvaus darbo, o jų kūrėjas visuomet subjektyviai rikiuoja pasaulius į jam aktualią hierarchiją, mat visų simbolių pasaulių, lygiai kaip objektyvios tikrovės savaime, suvokti neįmanoma.

Iš to, kas šiame skyriuje buvo pasakyta, nederą daryti išvados, kad žmogus kuria fizikinį pasaulį, tačiau kuria sau reikšmingus, įvairiais būdais su pasauliu savaime susijusius simbolių pasaulius, kuriuos geba pažinti ir komunikuoti, metaforiškai lygini, nes tiesiogiai pasauliai

⁶⁷ Idealių žurnalistinių objektyvumą, nepriklausomą nuo technologijos, neakademinėje terpėje pakankamai gerai aptarė Romas Sakadolskis (2011).

nesulyginami, ir išreikšti tai, kas rodo teisinga, kalbinėmis figūromis, nes tik kalbos medija ir jos vediniai yra šiam tikslui tinkami. Regimoji tikrovė reprezentuojama subjekto nuspręsta ir įsteigta tvarka ir dėl to simbolių pasauliai, sudarantys žmogaus pažinimo vienetus, yra subjektyvūs. Objektyviu vienas tokių pasaulių galėtų tapti nebent suteikus jam pamatinio pasaulio, aprėpiančio ir visapusiškai paaiškinančio visus kitus, statusą, o šitokio lygio universalumas yra nepasiekiamas dėl didžiulės žmogaus kuriamų reprezentacijų įvairovės ir sunkiai nuspėjamos sąveikos. Žurnalistinis objektyvumas, išeina, žymi ne teiginių atitikimą *betarpiškai tikrovei*, o teiginių atitikimą *kitiems teiginiams* ir teiginių kūrybos proceso atitikimą vyraujančiam žurnalistikos kanonui / atskaitos sistemai, t. y., tiek pranešimo įvykių ar herojų, tiek žurnalisto veiksmų legalumą ar etiškumą. Jeigu neįmanoma teiginių palyginti su noumenais, o palyginimas su betarpiškais reiškiniais komplikotas, įmanoma palyginti su kitais teiginiais, nors skirtingų simbolių pasaulių prasmių transformacijų išvengti čia ir neįmanoma. Kaip tik šiuose praktiškuose palyginimuose tarpsta žurnalistinis objektyvumas, nė kiek nesuinteresuotas į savo rėmą įtraukti filosofinius pažinimo subjektyvumo, pasaulių reliatyvumo ir objektyvumo sąvokos svarstymus.

5. ŽURNALISTAS – OBJEKTYVIAI PAŽĪSTANTIS SUBJEKTAS

Mykolas Drunga, ko gero, yra vienintelis Lietuvos mąstytojas, apsiėmęs iš filosofijos pozicijos įvertinti žurnalistinio objektyvumo galimybę ir nurodęs sąlygas, kuriomis subjektas gali objektyviai pažinti ir komunikuoti, dėl to toliau bus svarstomi analitinio Drungos tyrimo argumentai, komentuojamų autorių idėjos ir objektyviai žurnalistikai vilties teikiančios išvados. Išeigos tašku tampa fundamentali enciklopedinės objektyvumo prielaidos – „kad egzistuoja tikrovė, tiesa ir tikrovę galima parodyti išreiškiant apie ją tiesą“ (Drunga 2007: 23), kurios dėl savo nukreiptumo į tiesą, tikėjimo ją esant, pavadinamos veritistinėmis⁶⁸; atėjimo tašku tampa subjektyvumo, esančio ne objektyvumo priešybe, o privaloma dalimi, sampratos (ten pat). Čia bus aptariamas veritistinių teiginių objektyvaus egzistavimo ir objektyvaus jų pažinimo bei komunikavimo ryšys, atmušama *Grynojo proto kritikos*⁶⁹ kritika, aptariama išskleista reliatyvizmo samprata, aktuali objektyvumo paieškoms, aptariamos esminio posūkio link fenomeno, leidžiančio reiškinį ar, teisingiau, kurį nors simbolių pasaulį laikyti absoliučiu, pasekmės ir išpildžius įvairias arbitralias sąlygas prieinama žurnalistinio objektyvumo terpė.

5.1. Veritizmo implikacijos ir antirealistas Kantas

Būtina pažymėti, kad minėtos prielaidos, vadinasi, ir *Žurnalistikos enciklopedijoje* pateikiama sąvoka, netalpina savyje žmogaus pažinimo apibrėžtumų, nei komunikacinio „tiesos išreiškimo“ aspekto, susijusio su medijų teorija ir atskleidžiančio tikrąjį „tiesos“ perdavimo problemišumą. Tikrovės egzistavimu abejoti neverta – jos egzistavimas gali rodyti žmogaus nepaliestos tikrovės objektyvumą, tačiau tikrovė, esanti žmogaus pažinimo ir komunikacijos objektu, pakankamai buvo pademonstruota, yra subjektyviai apdorojama. Tikrovės parodymas „išreiškiant apie ją tiesą“ suponuoja dvigubą fenomeno žingsnį: betarpiškai patirta tikrovė (nesąvokinė tikrovė, kuri dar nepažinta arba pažinta tik empiriškai, nesujungus patyrimo su intelekto kategorijomis⁷⁰) įtarpinama ir tam, kad galėtų būti perduota, paverčiama kultūriniu reiškiniu (priklausomai nuo medijos, sąvokiniu pranešimu arba kitokio tipo juslių s(t)imuliacija⁷¹).

Identifikuojant pažįstantįjį Kanto subjektą kaip pasauliui struktūrą suteikiančią asmenį (Drunga 2007: 25-26), tikrovės subjektyvumo problemą, rodosi, norima supaprastinti iki tikrovės egzistavimo (jeigu ji objektyvi) arba neegzistavimo (jeigu ji subjektyvi). Ontologiškai tokia

⁶⁸ Terminas pasiskolintas iš pragmatinės Alvino I. Goldmano epistemologijos (Drunga 2007: 23), kuri bus aptarta tolesniame skyriuje.

⁶⁹ Kuri šiame magistro darbe, šiaip ar taip, sudaro epistemologijos bazę ir dėl to turi išlikti validžia.

⁷⁰ Vadinasi, gyvuliškai, instinktyviai.

⁷¹ Nuotrauka pagal savo intenciją, pavyzdžiui, gali būti gana instinktyviu, „neintelektuali“ pranešimu, jeigu jos autorius fotografavo vedamas gryno jausmo, emocijų, neturėdamas idėjos, o pagal savo formą ir sąmonei pasiūlomą suvokimo veiksmą visada yra iracionali, kadangi pateikia ne nuoseklų, linijinį ir abstraktų, o momentinį, ciklinį ir konkretų stebinį.

redukcija yra prasminga, tačiau epistemologijos ir komunikacijos kontekste subjektyvumo problemą ji pernelyg suprastina ir ne išsprendžia, o tiesiog atmeta. Objektivos tikrovės savaime (nuo žmogaus atskirų objektų) egzistavimas jokių būdu nereiškia, kad ta tikrovė yra objektyvi žmogui – nuo pažinimo filosofijos metafiziškumo ir mūsų tikrovės tarpiškumo (buvimo tarp tikrovės savaime ir subjekto) išsisukti čia nepavyks. Veritistinė prielaida, kad tikrovė egzistuoja, yra praktiškai nesusijusi su tikrovės objektyviu arba subjektyviu *pažinimu* ir *komunikavimu*; kitaip galima pasakyti, ši prielaida yra būtina į išorę nutaikytos tiesos sampratos arba tiesos idealo egzistavimui⁷², tačiau visai neprivaloma tikrovę atitinkančiam pažinimui, kurį tradiciškai turėtume laikyti objektyviu. Įsivaizduokime, kad tikrovė reiškinių arba reiškinių perdavimo – medijų – lygyje pakeičiama simuliakru, imituojančiu tikrovę ir maskuojančiu jos nebuvimą. Tokiu atveju ieškotume sąvokų atitikimo šiam simuliakrui, ne tikrovei, ir atradę patenkinamą atitikimą, manantys supratę simuliuotą reiškinį arba pranešimą, neturėtume jokios priežasties laikyti šį pažinimą klaidingu. Abejotina (nors teoriškai įmanoma), kad atsirastų žmoniją išganantis Morfėjus, kuris pademonstruotų pačius reiškinius esant simuliacijomis, bet medijų pranešimai formaliai yra simuliakrai, pakeičiantys tikrovę ją primenančiais ženklais, kurių prasmę vaizduojamės kaip pačią tikrovę. Pažinimo teisingumui ne toks svarbus yra absoliučios materialios tikrovės egzistavimas, kaip bet kokios (pavyzdžiui, medijuotos, net jei ji sukurta, ne atspindinti) tikrovės egzistavimas, jei tik ji dirgina jusles (ar imituoja dirginimą) ir pateikia medžiagą, kurią galima lyginti su intelekto kategorijomis. Žinoma, patogiu ir neproblemiška betarpišką tikrovę laikyti veritizmo standartu, bet tiesos idealas (ši absoliuti betarpiška tikrovė) nepateikia pažinimui jokio turinio, o „turininga“ tikrovė yra nuo komunikacijos įrankių priklausomoje dinamikoje link tobulesnės tiesos, kurios nuolatinis kitimas netinka idealo sąvokai.

Kanto priskyrimas antirealistams, kaip tai daro Plantinga (Drunga 2007: 26), eliminuoja noumeno ir fenomeno, materijos ir intelekto perskyras bei sąjungos galimybes ir, mėginant minėtai dinamiškai tikrovei suteikti stabilią, tvarią formą, suvulgarina Kanto filosofiją. Žinoma, žmogus nekuria visatos⁷³ materialiaja prasme, o tik kaip pažinimo vienetus – suteikia jiems struktūrą, randamą tik žmogaus prote⁷⁴. Šitaip galime pagerinti pasaulio suvokimą, bet ne tai, kaip mūsų nesukurtas pasaulis būva savaime. Teisinga, kad būtent žmogus sukuria tokius Plantingos minimus abstrakčius suvokimo vienetus kaip laikas ir erdvė, reiškinio požymiai, skaičius, tiesa ir netiesa, galimybė ir būtinybė (ten pat), kadangi pasaulyje savaime šių objektų stebinio nerandame, tačiau

⁷² Nes teisingas pažinimas atliekant vien apriorinių sąvokų priskyrimą kitoms apriorinėms sąvokoms numatytų visų žinių, kurias palaipsniui reikia atrasti, buvimą prote nuo pat žmogaus gimimo ir panaikintų empirinio patyrimo ir juslumo apskirtai reikalingumą. Visgi tebeturime jusles, kurias dirgina išorinis pasaulis, ir juslumas, akivaizdu, sudaro svarbią pažinimo dalį.

⁷³ Išskyrus tiesioginius savo kūrinius – „skulptūras, paveikslus, sonatas, teorinius ir praktinius mokslo veikalus, įskaitant jų pritaikymus praktikoje.“ (Drunga 2007: 27)

⁷⁴ Kantas neneigia pasaulio egzistavimo už žmogaus proto ribų (žiūrėti 2013: 92), tačiau šis pasaulis yra už žmogaus pažįstamo pasaulio ribų.

asmeniui dingus objektai, kuriuos galima suskaičiuoti, yra pagrindo manyti, niekur nepranyktų⁷⁵. Kalbant apie patyrimą, nepatirti objektai žmogui tikrai neegzistuoja, ir tik spekuliatyviu protu, įsivaizdavimu, galima numanyti jų buvimą.

5.2. Reliatyvizmo rūšys ir prieštaringų teiginių koegzistavimas

Vystant Plantingos samprotavimus, reliatyvizmas skirstomas į rūšinį, grupinį ir individualųjį (Drunga 2007: 29). Pastarosios dvi grupės, tarp kurių ryškios linijos nėra, susijusios su bendruomeninėmis ir asmeninėmis *pažiūromis* ir yra sąmoningai žmogui įdiegiamos, jo mąstomos bei išpažįstamos arba atmetamos. Rūšinis reliatyvizmas, priešingai, nurodo tam tikrai būtybių rūšiai įgimtus ir nekintančius pažintinius bruožus – Drunga šiuo požiūriu laiko Kantą žmogaus rūšies reliatyvizmo (kuris, kaip paaiškės, nekliudo objektyviam pažinimui) atstovu (2007: 31). Šis skirstymas, viena vertus, nurodo būdus, kuriais įsteigiamos pamatinės tikėjimo ir pažinimo struktūros ir iš esmės nepažeidžia kantiškos subjektyvaus pažinimo idėjos, kadangi pagal bet kokią žmonių nustatytą sistemą pažintas pasaulis metafiziškai gali būti tik dar subjektyvesniu; antra vertus, automatiškai implikuoja esant žmogui prieinamą absoliučią tiesą, kurią įgyti įmanoma empiriniu tyrimu pagrįstu mokslu ar kitais realistiniais metodais (žurnalistika – vienas jų) ir kurios veritistinių prielaidų sulyginimas su reliatyvizmu atveda į praėjusiame skyriuje jau minėtą klasikinį paradoksą. Šiam paradoksui prieš tai įsteigtais Goodmanio simbolių pasaulių įrankiais galima pasiūlyti dar vieną sprendimą, įteisinantį galimybę netgi grupiniam ar individualiajam reliatyvizmui (akivaizdžiai subjektyviam pasauliui) gyvuoti kartu su realizmu (faktiniu, moksliniu pasauliu) ir apsaugantį autentiškas mažų bendruomenių kultūras nuo vakarietiško simbolių uzurpavimo ir racionalaus pasaulėvaizdžio hegemonijos. Iš pažiūros vienas kitam prieštaraujančius teiginius (pavyzdžiui, apie indėnų zunių tautos kilmę – žiūrėti Drunga 2007: 30-31) derėtų laikyti atstovaujančiais skirtingus pasaulius, kurių neįmanoma sulyginti ir kurie kiekvienas atskirai yra pakankami tikrovei pažinti. Mitinės pasaulio tvarkos atsisakęs vakarietis linkęs suabsoliutinti empiriniais įrodymais pagrįstą mokslą, paversti jį pamatiniu pasauliu, kuriam reikėtų subordinuoti visus kitus, tačiau šis ėjimas, Goodmanio akimis, yra nelegalus. Žinoma, aktualių reiškinių, iš kurių būtų galima išvesti tam tikras tiesas, ieškojimas ir (beje, dėl medijų) tobulėjantis gebėjimas įgyti empirinę medžiagą mokslą tarsi pastato arčiau patiriamos tikrovės, bet sąvokų priskyrimas reiškiniams vis tiek yra arbitralus, kūrybos reikalaujantis procesas, anaipol neapsaugantis mokslo nuo klaidų. Mokslininkų (at/iš)rastas indėnų kilmės paaiškinimas steigia naują pasaulį, iš esmės labiau susijusį su jo steigėjais nei su pačiu indėnu, neužsiimančiu archeologiniais kasinėjimais ir

⁷⁵ Plantinga pastebi, kad didžioji dalis žemyninės Europos filosofų vienaip ar kitaip seka antirealizmu (kaip cituoja Drunga 2007: 27-29). Tai, visgi, rodo tų teorijų teisingumą duotuoju momentu ir palankumą šiuolaikiniam spekuliatyviam mąstymui. Šioje situacijoje Plantingai arba derėtų permąstyti realizmo sąvoką, arba atrasti, kokių požiūriu postmodernistai gali nebūti antirealistais.

išpažįstančiu visai kitą savo atsiradimo Amerikoje „teoriją“. Prieštaringi teiginiai apie tą patį objektą sėkmingai gali egzistuoti ir vakarietiško mokslo pasaulyje, jei nepakanka empirinių įrodymų vienai teorijai įtvirtinti arba kalbama apie skirtingas mokslo šakas – pavyzdžiui, mitologiją tiriantį mokslininką tenkina teiginys „zunių protėviai kilę iš požemio“, jei tik jis atitinka indėnų gyvenamą pasaulį, o žmonių migraciją ir biologinę kilmę tiriantį mokslininką tenkina teiginys „zunių protėviai atėjo iš Azijos“. Mokslininko ar žurnalisto pasitekinimas tiesa tampriai susijęs ne tik su empiriniais įrodymais, bet ir tikėjimu, kuris atskirai negali būti jokios racionalios tiesos pagrindu, tačiau patyrimui suteikia julsėmis neįmanomo legitimuoti visuotinumą. Drungos pažymima Boghossiano remarka apie tikėjimą tiesa, slepiamą po reliatyviu teiginių teisingumu, priklausomu nuo požiūrio kampo (2007: 30), skamba tarsi reliatyvistų diskreditacija paskelbiant juos savotiška religine sekta, o iš tikro bet kokio žmogiško pažinimo gilumoje slypi tikėjimas konkrečiu teiginiu arba žinių įgijimo schema, kadangi dėl ankstesniuose skyriuose pakankamai aptartos ribotos empirinio patyrimo įvesties tarpas tarp teiginio ir visos jo liečiamos realybės užpildomas tikėjimu.

5.3. Pragmatinis epistemologijos žingsnis ir jo sąlygos

Nors Drunga apskritai kritikuoja individualųjį ir grupinį reliatyvizmą kaip objektyvios tiesos negalintį teikti pasaulio suvokimą⁷⁶, subjektyvus *rūšies* žvilgsnis ir mąstymas, kurių negalime atsisakyti, objektyvumo galimybės visai nepaneigia: „jeigu I. Kantas teisus, tai niekas nežino, kaip ‚daiktai yra savaime, iš tikrųjų‘. Bet tai, ko niekas nežino ir net negali žinoti, mums praktiškai neegzistuoja ir net neturėtų rūpėti (nes rūpestis būtų tuščias).“ (2007: 32) Čia įvykdomas žurnalistikai svarbus pragmatinis pažinimo vienetų pertvarkymas – jeigu noumenų pasaulio neįmanoma pažinti, jį galima atmesti kaip žmogui nereikšmingą (netgi visiškai tiesiogine šio žodžio prasme – ne tik nerūpinti, bet ir tokį, kuris *nesireiškia*), iš esmės neegzistuojantį bei visą dėmesį sutelkti į reiškinių, ir ne tiesiog reiškinių, o žmogaus sukurtą objekto reprezentaciją, nes „tiesa“ yra vadinamas tam tikras žmogaus apie objektą išreikštas teiginys. Sąvoka „tiesa“ priskiriama specifiniam teiginio ryšiui su tikrove, būtent – reprezentacijai, atitinkančiai reiškinių. Tam, kad šis atitikimas galėtų įvykti, būtina išpildyti kelias sąlygas, kurių pragmatinį tvirtumą ir metafizinį trapumą privalu pademonstruoti.

⁷⁶ Tai prielaida, kurios galimas klaidingumas neįtikėtinas vizualiame pasaulyje gyvenančiam vakariečiui mokslininkui, renkančiam ir racionaliai interpretuojančiam empirinius duomenis, tačiau visai akivaizdus, pagal ką tik pateiktą pavyzdį, patyrinėjus neraštingas mitologines kultūras, gyvenusias sakinės kalbos pasauliuose, kurie buvo ne mažiau reikšmingi už mūsų. Tiesą Drunga atras ir individualiajame reliatyvizme, tik ji negalės pretenduoti į objektyvumą.

5.3.1. Reiškiniai yra tikrovė

Į tiesą pretenduojančių teiginių verifikacijai būtinas bendras matas, tvarus pasaulis, kurį patyrę visi žmonės gautų tą patį rezultatą ir galėtų nustatyti patyrimo atitikimą teiginiui. Rūšinis reliatyvizmas ir pasiūlo išeitį, ir primena apie pavojų – jeigu visa žmonija jusliškai iš esmės tokia pati, tarsi saugu reiškinius laikyti tikrove savaime, mat šio bazinio mato negali pakeisti joks žmogus⁷⁷; kita vertus, toks reiškinio tapatinimas su objektu⁷⁸ yra grynai pragmatinio pobūdžio ir nepaneigia nei metafizinio žmogaus pažinimo subjektyvumo, nei tikrovės savaime egzistavimo. Sakyti, kad reiškinys tapatus tikrovei yra tokio paties tipo loginė-ontinė klaida, kaip sakyti, kad balta spalva, skysta agregatinė būseną kambario temperatūroje ir saldumas yra tapatūs pienui. Tai *požymiai*, leidžiantys mums atpažinti pieną, tačiau kiekvienas savaime *nesantys* pienu (pamąstykite, kiek dar yra baltų, skystų, saldžių daiktų), o ir pienas toliau būtų pienu be šių apibrėžimų, tik pažinti to objekto be apibrėžimų jau negalėtume. Tai, kad objektai dirgina žmogaus jusles, rodo išorinį ir nuo žmogaus nepriklausomą jų egzistavimą, ir būtent šį egzistavimą teoriškai teisinga laikyti objektyvia tikrove, o reiškinys yra jungtinis dirgiklio ir dirglumo „produktas“ – objektyvizuoti reiškinį yra tiesiog klaidinga; vis dėlto, reikia pripažinti, kad tai nuolat daroma visose žmogaus veiklos sferose (klasikinis pavyzdys – „matau daiktą, vadinasi, daiktas yra“).

5.3.2. Žmogus pažįsta reiškinius

Sakykite, kad pragmatiniais tikslais žurnalistikos naudai sutinkame su reiškinio objektyvumu. Tačiau tikrovės savaime perkėlimas į reiškinį reikštų tik žmogaus *patyrimo*, ne *pažinimo* objektyvumą. Kad kažką sužinotume apie reiškinį (net jeigu laikome jį objektu), neužtenka jį patirti – privalu apibrėžti, įtarpinti kalbiniais ar kitokiais ženklais⁷⁹. Šis įtarpinimas, žymintis dirgesio ir intelekto sąjungą, reikalauja *sprendimo* (kurią sąvoką priskirti patyrimui), kuris anaipol nėra toks vienodas visai žmogaus rūšiai kaip juslumas. Kanto intelektinių sąvokų schema apibrėžia, kaip apskritai įmanoma subordinuoti reiškinius kategorijoms (2013: 166-167), tačiau praktikoje sumanus subordinavimas niekaip neapibrėžiamas ir skiriasi pagal prigimimą (Kant 2013: 164) – dėl to yra subjektyvus ir netgi teisėtai grąžinantis diskusijon Plantingos ir Drungos atmestą individualųjį ir grupinį reliatyvizmą. Tiesos atradimas yra ne kas kita kaip toks sąvokų priskyrimas reiškiniams, kai sąvokos turinys, tiesos ieškotojo manymu, atitinka reiškinio patyrimą. Bet kokią

⁷⁷ Nebent koks būrėjas ekstrasensas, kurio pranašystėmis, šiaip ar taip, vis tiek niekas netiki.

⁷⁸ Žiūrėti Kanto komentarus apie Leibnizo vykdytą reiškinio ir daikto savaime tapatinimą, reiškinio „suintelektualinimą“ ir Locke'o vykdytą intelektinių sąvokų „susensualinimą“ (2013: 271-272).

⁷⁹ Racionalus pažinimas, aktualus mokslui ar žurnalistikai, iš esmės susijęs išskirtinai su užrašyta kalbos medija. Sakytinė kalba steigia gentinę santvarką, o ramus, nuoseklus radijo diktoriaus ar universiteto dėstytojo balsas yra raštingumo funkcija (žiūrėti McLuhan 2003: 89-91). Grafiniai atvaizdai, neverbaliniai garsai irgi veikia mūsų intelektą, bet jų apmąstymas ar komunikacija dažniausiai vyksta nesąvokinę patirtį transformavus į kalbą.

tiesą laikyti objektyvia (su sąlyga, kad išpildytas pirmasis punktas, kurio išpildymas, kaip parodyta, dviprasmiškas) būtų galima tik tuo atveju, jeigu sąvokas duotų patys reiškiniai ir sąvokų turinys būtų privalomas bei nekintantis, tačiau reikia sutikti, kad yra priešingai – sąvokos nerandamos reiškiniuose ir jų ryšyje su reiškiniais nėra nieko būtina, dėl to tiesa negali būti laikoma objektyvia. Įsivaizdavimas, kad ženklų sistemų ryšys su tikrove savime suprantamas, goodmaniškai kalbant, palaiko objektyvios tiesos atskaitos rėmą ir yra žmogui *naudingas*, bet susijęs su subjekto, ne objekto būtimi. Nors sąvokos vartojimas yra savime subjektyvus procesas, kuo daugiau paliekama laisvės sprendimo galiai pasireikšti, tuo jis tampa subjektyvesniu – tai, kad žurnalistui dažnai tenka ieškoti paslėptų reiškinų, kuriuos galėtų įvardyti, arba turėti reikalų su kitų asmenų pasakojimais, dokumentais (pranešimais, nutolusiais nuo įtarpinamo reiškinio), tiesos objektyvumą tik komplikuoja.

5.3.3. Ženklas yra adekvatus tikrovei (dėl prieš tai aptarto pažinimo sąvokiškumo, šiuo ženklu dažniausiai yra žodis)

Jeigu reprezentacijos atitikimas tikrovei (tikrovę, pagal pirmą punktą, tapatinant su reiškiniumi) laikomas objektyvios tiesos rodikliu, iš to seka išvada, kad teisinga reprezentacija praneša tikrovę tokią, kokia ji yra / kaip ji tiesiogiai reiškiasi žmogui. Yra veikia priešingai – bet kuris ženklas (nebūtinai kalbinis) transformuoja įtarpinamą reiškinį ir nei savo vieta, užimama laike ir erdvėje, nei ontiniu statusu nėra jam tapatus. Tiek pranešimo ryšys su minėtomis stebėjimo sąlygomis (pagal Innisą), tiek su pranešimo siuntėju ir gavėju (pagal McLuhaną) yra grynai formaliu technologiniu požiūriu, nekalbant apie sąmoningą turinį, šališkas. Savime suprantama, kad nuotrauka, pavyzdžiui, rodo reiškinius, kokie jie buvo ir leidžia tyrinėti kai kuriuos reiškinius ilgiau nei tai būtų įmanoma daryti betarpiškai, o užrašytas ar pasektas pasakojimas nieko nerodo, yra nepanašus į pasakojamus objektus ir tūkstantmetį gali suspausti į vieną akimirką. Reprezentacijos tam, kad galėtume patikrinti jų adekvatumą tikrovei, turi būti *rekonstruotos*, t. y., paverstos į įtarpintų patyrimų vaizdinius, kuriuos galima palyginti su kitomis rekonstrukcijomis ar betarpiškai suformuotais vaizdiniais. „Tiksli“ rekonstrukcija ir tiesos nustatymas priklauso nuo subjektyvaus pranešimo kūrėjo ir gavėjo gebėjimo perprasti reiškinio esmę, įtarpinti ir atkurti prasmę.

Atitinkamai, objektyvios tiesos nėra ne todėl, kad „bet koks mūsų teiginys [...] neatitinka tiesos idealo“ (Drunga 2007: 34), o todėl, kad bet koks teiginys formaliai neatitinka mūsų patirtos realybės arba reiškinų. Ir priešingai, objektyvi tiesa, rodosi, egzistuoja tik kažkokio tiesos ar objektyvumo idealo (teiginių įgijimo ir perdavimo sistemos pavidalu) apibrėžtyje ir reikalauja kiekvieno konkretaus teiginio patikrinimo / atitikimo šiam idealui, mat neetiniai teiginių lyginimai,

kokių gairės ką tik buvo nubrėžtos, visas reprezentacijas verčia laikyti subjektyviais ženklais be galimybės įgyti išskirtinį (objektyvų) statusą kitų atžvilgiu.

5.4. Žmogaus pasaulio vienatiškumas

Pragmatiniu požiūriu rūšinis reliatyvizmas, iš pirmo žvilgsnio, sudaro geras sąlygas objektyvumui išsiskirti, kadangi priėmus šią poziciją į tikrovę kėsintis gali tik skirtingos kitų biologinių rūšių gyvių pasaulio versijos, o apie šias versijas nieko nežinome ir negalime sulyginti jas su mūsų pasauliu patvirtinti pastarojo iškreiptumą, neobjektyvumą (Drunga 2007: 33). Šį teiginį reikia vertinti itin atsargiai. Žinoma, Žemėje kartu su žmogumi gyvenančios būtybės neturi artikuliuotų ženklų ir pakankamai aukšto sąmoningumo lygio, kad galėtų pačios pranešti apie savo pasaulio suvokimą, tačiau tai nereiškia, kad nieko nežinome apie tuos kitus pasaulius. Šis žinojimas, savo ruožtu, išskirtinai žmogiškas, bet, remiantis gyvūnų jutimo ir neurologinių organų anatomijos / fiziologijos tyrimais, gana užtikrintai galima tvirtinti, kad šunų regėjimas dichromatinis (jų pasaulis geltonas, mėlynas ir pilkas) (Neitz, Geist, Jacobs 1989), kai kurios gyvatės jaučia šiltakraujų gyvūnų temperatūrą (Gracheva, Ingolia, Kelly, Cordero-Morales, Hollopeter, Chesler et al. 2010), o pašto karveliai orientuojasi pagal magnetinį Žemės lauką (Mora, Davison, Wild, Walker 2004). Dėl šių biologinių ypatumų gana neapdairu teigti, kad neturime jokio pasaulio, su kuriuo galėtume palyginti savąjį ir visai saugu teigti, kad iš esmės kiekvieno skirtingos rūšies organizmo pasauliai daugiau arba mažiau skiriasi. Sutikus su šiuo teiginiu, nėra jokios priežasties, kodėl žmogaus patiriamą ir mąstomą pasaulį reikėtų laikyti objektyvesniu už kitų gyvūnų pasaulius.

Tiesą sakant, žmogiško pažinimo pranašumas ir yra ne koks nors išskirtinis jo objektyvumas, o *subjektyvumas* – savęs paties kaip suvokiančiojo ir suteikiančiojo tikrovei formą supratimas. Mat, priešingai nei bet kuris gyvūnas, žmogus suvokia turįs uždėtus tam tikrus jausmų ir intelekto „akinius“ (Drunga 2007: 35), ir nors jų negali nusiimti, spekuliatyviu intelektu geba vaizduotis kitų būtybių pasaulius arba pasaulius savaime. Šunys, nei gyvatės ar karveliai, kaip žinome (tiksliau, darome prielaidą pagal Drungos minėtą artikuliuotos raiškos trūkumą, kuris čia jau tampa visai validžiu), savo vaidmens formuojant juos supantį pasaulį nesuvokia ir instinktyviai būva dirginančių objektų apsuptyje.

5.5. Objektyvių ir subjektyvių teiginių teisingumas

Teiginiai pagal savo kilmę yra dviejų rūšių – jie gali būti ne tik faktiškai absoliutūs, nukreipti į objektus, bet ir subjektyvūs, priklausantys nuo juos skelbiančio subjekto pojūčio ar požiūrio, ir „kaip tik *šiuo – subjektyvių teiginių (tiesų ir netiesų) – atžvilgiu individualusis reliatyvizmas savęs nesugriauna ir gali būti teisus.*“ (Drunga 2007: 36) Minėtas reliatyvizmas

praplečia tiesos sąvoką įtraukdamas į ją verifikacijos nereikalaujančius asmeninius pasaulius ir nedera su realistine objektyvios tiesos idėja, tačiau subjektui jo paties teiginiai gali būti ne mažiau teisingais nei laikraščių antraštės ar mokslininkų atradimai⁸⁰. Prisimenant prieš tai įvardytą tiesos kaip reprezentacijos atitikimo reiškiniui apibrėžimą, objektyvią ir subjektyvią tiesą galima patikslinti taip: 1) „objektyvi tiesa“ reiškia tokią reprezentaciją, kurios atitikimas reiškiniui gali būti trečiosios šalies išbandytas ir patvirtintas nustatytu įrankiu (matematinio skaičiavimu, fizikiniu, cheminiu, biologiniu, sociologiniu eksperimentu); 2) „subjektyvi tiesa“ reiškia tokią reprezentaciją, kurios atitikimo reiškiniui trečioji šalis negali išbandyti ir patvirtinti jokių įrankių kaip tik asmeniniu patyrimu. Akivaizdu, kad abu sužinojimo būdai turi subjektyvumo elementą, tik pirmuoju atveju jis yra eksteriorizuotas ir formalizuotas, o antruoju išlieka intuityviu vidiniu „įrankiu“. Įsteikime metodą jaukumui nustatyti, ir ginčas tarp subjektyvių Bronislavo ir Mečislovo tiesų dėl Vilniaus ir Varšuvos jaukumo (žiūrėti ten pat) bus moksliskai išspręstas (tik jei metodas vyrų netenkins, jie ir toliau visai teisėtai laikysis savo tiesų). Taikliai pastebima, kad po individualiojo reliatyvizmo skėčiu prisiglausti gali ne tik aiškiai subjekto būsenas ar potyrius žymintys teiginiai, bet ir estetikos, moralės, politikos teiginiai, o kaip tik jais žiniasklaidos darbuotojui dažniausiai ir tenka operuoti. Tokiu atveju Drunga žurnalistui siūlo iš esmės užimti nešališko retransliuotojo poziciją tiesiog nurodant subjektyvias teiginių šaknis, jeigu jos tokios, ir pateikiant visapusišką subjektyvių teiginių paletę, kurios teisėju tampa pats informacijos gavėjas (2007: 37). Išeina, žurnalistinis objektyvumas glūdi teisingame teiginių identifikavime, išdėstyme ir subjektyvių teiginių įvairovėje, o ne *tikrovėje*, kurią nurodo teiginiai. Nešališkumas iškyla pagrindiniu žurnalistinio darbo principu⁸¹, tačiau: 1) subjektyvūs teiginiai, pateikiami šaltinių, juk tokiais išlieka, nors ir atskleidžia skirtingas problemos puses. Nors pranešime (optimaliu atveju) pateikiama žurnalistų ryšio su šaltiniu tiesa, gavėjas pats savo sprendimo galia turi nustatyti, kurių šaltinių pozicija problemos atžvilgiu teisinga, kurių ne; 2) žurnalistui gali nepavykti identifikuoti teiginio faktiškumo ar subjektyvumo (šaltiniai gali net sąmoningai klaidinti subjektyvią tiesą pateikdami kaip objektyvią) – taip žurnalistinio pranešimo patikimumas komplikuojamas, o gavėjas suvedžiojamas.

Tiesos sąvoka pati savaime vienu aukščiausių numerių įrašyta filosofinių problemų sąrašas. Teiginius laikant „daugiau“ arba „mažiau“ teisingais į diskusiją įvedamas laipsniškas vertybinis tiesos dydis – ontologija sumaišoma su etika, o tiesą laikant dvipusio, ne laipsniško turinio sąvoka, ją galima aiškintis tik ontologinėmis kategorijomis („teisinga“, jei reiškinys

⁸⁰ Čia tarsi toliau leidžiama keroti reliatyvizmo paradoksui, kurio pagrindu ši disciplina straipsnio pradžioje atmetama. Rodos, šiuolaikinė mintis negali apsieiti be postmodernios bipolių idėjų dermės.

⁸¹ Verta atkreipti dėmesį, kad pamatinėmis epistemologijos kategorijomis bandant žurnalistinį objektyvumą, nešališkumas, *Žurnalistikos enciklopedijoje* praktiškai tapatinamas su objektyvumu, prieinamas tik dabar. Tai žymi žurnalistinio objektyvumo pragmatiskumą ir atokumą nuo bazinių objektyvaus pažinimo ir komunikavimo problemų.

egzistuoja, ir „klaidinga“, jei reiškinys neegzistuoja). Šią dvipusę sampratą, kaip matėme, palaiko tiek Drunga, tiek pats Kantas, kadangi taip lengviau įtvirtinti teiginių teisingumą, tačiau kultūrinės ir natūrinės realybės objektai yra įvairiausiais būdais susiję, veikia vienas kito ontinį statusą ir tekste ši sąveika atspindima sintaksės figūromis, t. y., joks pranešimas praktikoje nėra formuojamas vien faktiniais teiginiais, o taip sutrikdomas tarsi absoliutus fakto teisingumas. Be to, moralinis tiesos sandas visuomet permuša ontinį – faktinę tiesą, net jeigu sutinkame, kad teiginys pakankamai atitinka tikrovę, praranda savo validumą pranešimo gavėjui nustačius reiškinio, kurį praneša teiginys, konteksto neetiškumą⁸² arba žiniasklaidos kanalo neetiškumą⁸³.

Drunga brėžia neišvengiamo, tarsi nesąmoningo (ir dėl to nereikšmingo) subjektyvumo ir asmeninio, sąmoningo bei „sąžiningo“ (nurodančio imanentinę savo kilmę) subjektyvumo rėmus, į kuriuos papuolusi tikrovė gali būti daugiau ar mažiau teisingai išreikšta. Susidūrus su prieštariniais teiginiais siūloma laikytis klasikinio žurnalistinio nešališkumo, reikalaujančio pranešti konfliktuojančias nuomones ir leisti auditorijai nuspręsti, kas teisinga. Tai, kad Vakarų demokratijos ir Rytų šariato išpažinėjas pranešimą supras skirtingai, tokiu atveju žurnalistą menkai jaudina. Šitokia strategija: viena vertus, žurnalistą palaiko pakankamai nuošalioje pozicijoje bet kokių teiginių atžvilgiu; antra vertus, pademonstruoja naujienai aktualių veikėjų individualųjį ir grupinį reliatyvizmą, kurių išvengti praktiškai neįmanoma; trečia vertus, nereiškia pretenzijų į absoliučią tiesą – perduodant tiesos estafetę auditorijai, pademonstruojamas ambivalentiškas vertybinis tiesos pagrindas ir įvairių kultūrų / socialinių sluoksnių moralinio audinio skirtybė. Tiesa, Drunga numato žurnalistą laisvės nuo interesų utopiškumą ir neskuba demonizuoti suinteresuotumo (2007: 41-42), bet plačiau šių problemų nenagrinėja. Aiškų atsakymą, tačiau, jau turi kai kurie Lietuvos žurnalistai, visiškai nukeliantys objektyvumą į moralės barus – anot Virginijaus Savukyno ir Vladimiro Laučiaus, praktinio objektyvumo šaltiniu yra ne epistemologinis subjektyvumas, o moralus šališkumas, t. y., žiniasklaidos darbuotojas, esant reikalui, privalo priimti kurį nors subjektą palaikančią poziciją. Savukynas absoliutaus nešališkumo siekį propagandos pripildytoje viešojoje erdvėje vadina vertybes praradusio žurnalistą siekiu, vedančiu „tiesiai į informacinį holokaustą“ (2014). Laučius, stodamas ginti kolegos Edmundo Jakilaičio, agitavusio už Moniką Navickienę jos

⁸² Pavyzdžiui, jeigu Rolandas Paksas būtų buvęs atstatydintas be pagrindo, neįrodžius jo nusižengimų, faktinis teiginio apie atstatydinimo datą teisingumas nepakistų (žiūrėti Drunga 2007: 34), tačiau būtų įtrauktas į daug stipresnį moralinį naratyvą, teigiantį, kad Paksas neturėjo būti atstatydintas. Šis naratyvas diskredituotų faktus, pranešančius, visuomenės nuomone, neteisėto proceso eigą. Metafiziškai moralinį neteisumą galima paaiškinti taip: įsivaizduojama realybė, kurioje Paksas toliau vadovauja šaliai, auditorijai tampa tikresne už empirinę realybę, kurioje jis atstatydinamas, ir dėl to pranešimų verifikacija atliekama lyginant juos su pirmąja, ne antrąja – faktiniai teiginiai, nors ir nepelnytai (kitokiu pažintiniu pagrindu), praranda savo jėgą.

⁸³ Pavyzdžiui, žiniasklaidos priemonę valdo oligarchas, protarpiais viešinantis ja akivaizdžiai šališką informaciją, o tai pakenkia visam kanalo turiniui, kadangi leidėjui kišantis į žurnalistų darbą morališkai korumpuojama leidinio informacijos įgijimo ir platinimo schema. Kita situacija – paaiškėja, kad žurnalistas, siekdamas įgyti informaciją, šnipinėjo privatų asmenį, papirkinėjo jam artimus žmones arba, priešingai, gavo materialinės naudos iš tam tikros publikacijos. Net jeigu informacija faktiškai teisinga, ją diskredituoja amoralus įgijimas (nebent ši amoralumą paneigtų visuomenės atžvilgiu nepaprastai moralus publikacijos rezultatas, kaip korumpuotų politikų demaskavimas).

kovoje prieš Algirdą Paleckį Naujosios Vilnios apygardoje, moralinius reliatyvistus vadina idiotais, tik įsivaizduojančiais, kad politikoje ir kitose visuomeninio gyvenimo srityse kažką išmano (2016). Žurnalistas privalo siekti tiesos demaskuodamas propagandistus ir stodamas nukentėjusiųjų pusėn, o tas, kuris ignoruoja šaltinių suinteresuotumą ir vienodą dėmesį skiria visoms šalims, praktiškai pats yra lengvai manipuluojamu įrankiu informacijai skleisti. Pranešimų objektyvumas, kylantis iš tokio subjektyvaus ir koreguojančio žurnalisto ryšio su tikrove, yra grįstas (nebūtinai specialiai žurnalistikos) moralinėmis normomis, kurios, daroma prielaida, universalios, aukštesnės už asmenį⁸⁴. Per asmenišką internalizaciją žurnalistas lygina šias normas su kitų asmenų, tikrovės „moralumu“ ir radęs atitikimą tokią tikrovę paskelbia teisinga. Kuo žurnalistas internalizacijos pakopoje patiria mažiau „nutekėjimų“, kuo principingesnis yra moralės atžvilgiu, tuo jo pranešimai laikytini labiau patikimais. Poslinkis link moralumo lemia kitokią amoralius asmenis / įvykius liečiančio turinio formavimą nei nurodytas Drungos – pateikiamas ne subalansuotas įvairiapusių subjektyvių tiesų asorti, o žurnalisto „demaskuotas“ tikrovės atvaizdas, kuriame veikėjai paskelbiami valstybės ir visuomenės priešais arba draugais. Šis žurnalistinis mechanizmas implikuoja rūpestį subjektyvių tiesų atitikimu objektyviai tiesai ar pačiai tikrovei, tačiau, kaip diskutuota, kadangi neįmanoma tokio tilto nutiesti jokių moksliniu įrankiu, pasitelkiama etika (susisteminta moralė) – teiginiai įvertinami konkrečiu vertybiniu pagrindu⁸⁵.

Rūšinis, grupinis ir individualusis reliatyvizmas nurodo skirtingus subjektyvumo lygius, sekančius nuo įgimto pasaulio, pro kolektyviniu būdu palaipsniui įgytą iki asmeniškai interiorizuoto ir modifikuoto, o taip pat su kiekvienu lygiu augantį subjektyvumo įsisąmonimą, lengvesnę pagavą – jeigu kantiška schema apskritai retai apmąstoma, individualus suinteresuotumas, nuomonės pagrįstumo trūkumas komunikuojamose teiginiuose dažniau identifikuojami. Tam, kad subjektyvumas pavirstų objektyvumu, reikalingos reikšmingos epistemologijos teorijos korekcijos, pripildančios objektyvumo sąvoką veritistiniu ((pasi)tikėjimą suponuojančiu) turiniu ir suteikiančios faktiškam teiginiui absoliučios tiesos statusą. Siekiant įteisinti žurnalistinį objektyvumą, metafiziškai neteisėta, o praktiškai būtina atmesti noumenų pasaulį – prasmingais lieka tik reiškiniai, o tiksliau reprezentacijos, nes reiškinių mąstymas reikalauja mediacijos. Ši idėja

⁸⁴ Istoriniu požiūriu, jos universalios tiek, kiek žmonių jas įsisavinę ir pasiryžę įsisavinti. Jeigu radome epistemologinio pagrindo suabejoti moksliniais teiginiais, reikalingais indukcijos, ir patvirtinome mąstomo pasaulio tarpiškumą ir simbolių sistemų reliatyvumą, juolab absoliutinti negalima dorybių sistemų, kurios, nors ir kėsinasi į visuotinumą kristalizuodamos masinį įprotį, geras emocijas, intelektinio ir kultūrinio progreso idėjas, yra tik objektyvios tikrovės alternatyvos, praturtintos verte. Pirma, kaip negalime pažinti absoliučiai visos tikrovės, taip moralė negali įvertinti, būti aktuali visiems konkrečios kultūros reiškiniams; antra, kaip reiškinių pažinimas priklauso nuo intelekto kategorijų, kurios jam taikomos, taip moralumas priklauso nuo dorybių sistemos, kuri taikoma vertingiems reiškiniams.

⁸⁵ Tarkime, okupaciją laikant vertybe, tektų teisingais laikyti okupantų veiksmus ir klaidingu paskelbti okupuotųjų tautinį judėjimą (šią praktiką dar visai neseniai buvo galima stebėti TSRS). Vertybėmis laikant tautiškumą, laisvę ir demokratiją, tiesos ir klaidos etiketės apsikeičia vietomis.

diskusiją grąžina į Goodmanio simbolių pasaulių lygmenį, tačiau, įsivaizdavus žurnalistą atsiribojant nuo grupinių ir individualių interesų, leidžia rūšinio reliatyvizmo pasaulį paskelbti objektyvumo ir neginčytinos tiesos šaltiniu. Bendruomenė taip pat gali būti teisi savo kultūros ribose, asmuo – savo juslių ir sąmonės ribose. Įtvirtinus tokią žmogaus pasaulio sandarą, žurnalistas išlaiko objektyvumą identifikodamas teiginių priklausomybę tam tikrai reliatyvumo aprėpčiai ir nurodydamas ją pranešime, o atvirai moralus žurnalistas gali ir aktyviai koreguoti medžiagą, atskleisti savo principingumą taip šviesdamas visuomenę demokratiniu ar kitu vertybiniu pagrindu. Žurnalistinės komunikacijos praktikoje nuo pranešimo negalima atsieti moralumo sando, kuris *garantuoja* teiginių teisingumą ir netgi gali tapti svarbesniu už jų faktiškumą. Be to, pažinimo ir komunikacijos veiksmo visos reliatyvumo pakopos susilieja ir jas izoliuoti įmanoma tik mokslinėje analizėje, kuri savaime, kaip ypatingas pažinimas, sulieja tris specifinius subjektyvumo sandus: neišvengiamą grynąją proto schemą, grupės nustatytą objektyvizacijos ir argumentacijos reikalaujantį darbo metodą ir individo pasirinktą darbo kryptį.

6. ŽURNALISTAS – AUDITORIJOS ŠVIETĖJAS

Įvertinus subjektyvų žurnalisto pažinimo pobūdį, apibrėžus veiklos lauką medijuotame simbolių ir reprezentacijų pasaulyje ir nustačius didesnio ar mažesnio moralumo reikalaujančią veritistinę padėtį, iš kurios kyla praktinė objektyvumo samprata, liko patikslinti žurnalisto kaip visuomenės tyrėjo ir tvirtais moraliniais principais veikiančio visuomenės švietėjo vaidmenį. Probėgšmais žurnalistas jau buvo pavadintas socialiniu mokslininku, tiesa, veikiančiu ne griežtais sociologiniais metodais, o supaprastinta tyrimo eiga, keliančiu tokius klausimus, kurie leistų sukurti masinei auditorijai lengvai suprantamą pranešimą. Žurnalisto tyrimo laukan dažniausiai papuola visuomeniniai procesai, o tiriant natūralius reiškinius ar tikslųjų, gamtos mokslų pasiekimus, socialumo dėmuo pasireiškia sprendime imtis šių (natūralistinių) reiškinių ir pranešime, kuris turi būti aktualus visuomenei, patrauklus auditorijai – šis aktualumas legitimuoja įvykio tapsmą naujiena ir pirmiausia randasi žurnalisto sąmonėje, o po pratęsimas kalbinėmis figūromis ar kitokiomis reprezentacijomis. Kurdamas pranešimą su kiekvienu auditorijos nariu žurnalistas nediskutuoja⁸⁶ – tai būtų nepaprastai neefektyvu ir beveik neįmanoma – bet pranešimo objektyvumui ir subjektyvumui turi įtakos žurnalisto *įsivaizduojama* visuomeninė reiškinio samprata, kuri sąveikauja su pranešime dėstoma reiškinio samprata. Juslinės (dar tiksliau – vizualios) verifikacijos viešpatavimas ir realus racionalus sutarimas dėl tiesos su redakcijos kolegomis bei įsivaizduojamas racionalus sutarimas su auditorija į diskusiją įveda pozityvizmą, pasak Charlottes Wien, tebesudarantį žurnalistinio objektyvumo pagrindą (2005: 4). Pozityvizmo tradicija, priimanti tik „subjektyvią“ ir „objektyvią“ teiginio padėtį, iš tikro nedera su žurnalistinio pranešimo moralumu, kurį skirtingi gavėjai gali vertinti įvairiai ir laipsniškai, tačiau, sekant Richardo Rorty interpretacija, įveda nuo klasikinės epistemologijos besiskiriančią objektyvumo sampratą, kuri toliau bus aptarta. Socialinio mokslo teoretikas Maxas Weberis sugrąžins į fundamentalų Kanto subjektyvumą primenantį neišvengiamą socialinio tyrėjo šališkumą, o Alvino I. Goldmano socialinė epistemologija, pagrįsta Drungos minėtu veritizmu, kuria siekiama „išsiaiškinti, kokią įtaką socialiniai veiksniai daro žinojimui, suprantamam kaip teisingas įsitikinimas“ (Rimkutė 2004: 17), praplės vertybinę žurnalistinio objektyvumo sampratą ir atskleis, kaip perduoti auditorijai tiesą, neprarandant jos *vertės*⁸⁷.

⁸⁶ Šį santykį kiek keičia internetinė komunikacija, kur auditorija įgyja efektyvią atsakymo galimybę. Visgi įvairiakryptė komunikacija, nors modifikuoja bendrą socialinį lauką ir intelektines pažinimo formas, neturi tiesioginio ryšio su žurnalistinio pranešimo geneze – be to, dažniausiai auditorija atsako *pranešimui*, ne jo *autoriui*, kuris užsiėmęs naujų pranešimų kūrimu. Žurnalistinė komunikacija iš esmės tebėra vienas pusė – viešosios komunikacijos institucija paskleidžia pranešimą auditorijai, o po vienusio pranešimo institucija → auditorija prasideda stichiškas įvairiapusis pranešimas auditorija → auditorija, menkai susijęs su institucija.

⁸⁷ Tiesa Goldmano teorijoje „yra svarbiausias pažintinės veiklos tikslas“ ir „savarankiška vertybė“ (Rimkutė 2004: 17) – vertingumas nurodo formalų *idealių* ryšį su tikrove – tikinčiųjų tiesa neįaudina metafizinės tikrovės transformacijos, kurias įveda reprezentacija.

6.1. Socialinis objektyvumas

Žmogaus pažinimo objektyvumas priklauso ne tik nuo neišvengiamai subjektyvaus kantiško, suinteresuoto kolektyvinio ar individualiojo ryšio su tikrove ir formalios įtakos, kurią komunikacijos įrankiai turi teiginių prasmei, bet ir nuo visuomeninės diskusijos, papildančios tiesos ir netiesos sąvokas konkrečiu turiniu. Dar daugiau, praktikoje „tokių garbingų titulų kaip ‚objektyvus‘ ar ‚pažintinis‘ taikymas negali reikšti nieko daugiau kaip tyrėjų sutarimą arba viltį [pasiekti tokį sutarimą].“ (Rorty 1981: 335) Pozityvizmu sekantis filosofas (ar visuomenę tiriantis žurnalistas), nematantis tarpinės padėties skonio ir kritikos (kitais tariant, subjektyvumo ir racionalaus objektyvumo) opozicijoje, Rorty manymu, protauja maždaug taip:

- „1. Visi teiginiai nusako arba vidines žmogaus būsenas (jo Veidrodiską Esmę, galimas daiktas, aptemusį Veidrodį), arba išorinės tikrovės (gamtos) būsenas.
2. Galime atskirti vienus teiginius nuo kitų regėjimu⁸⁸, dėl kurio žinome galį rasti visuotinį sutarimą.
3. Kad ir kokia racionali atrodytų diskusija, begalinio nesutarimo galimybė, tad, rodo nesant apie ką diskutuoti – [tokios diskusijos] objektu gali būti tik vidinės būsenos.“ (1981: 336-337)

Ši seka apibendrintai nurodo empiriniais įrodymais grįsto socialinio mokslo metodą. Pirmasis punktas suponuoja, kad įmanoma atskirti grynai objektyvią tikrovę nuo grynai subjektyvios tikrovės – abejotina tokios perskyros pažinimo procese galimybė buvo aptarta ankstesniuose darbo skyriuose, o Rorty įvesta tikrovę žmogui atspindinčio sąmonės veidrodžio samprata metafizinį pažinimo subjektyvumą paverčia lengviau suprantama metafora. Iš tikro nėra jokių nuo žmogaus nepriklausomų teiginių apie objektyvią (juolab kultūrinę, žmogaus sukurtą) tikrovę – visgi, kaip galima redukavus sąmoningą šališkumą, veidrodis nuskaistinamas ir gali pateikti tikrovei adekvačią reprezentaciją, aktualią praktiškam teiginių objektyvumo nustatymui. Antrasis punktas suponuoja mokslinį socialumą, konsultaciją su kitais subjektais – specialistais ar, žurnalistikos atveju, redaktoriais ir numanoma auditorija – siekiant įtvirtinti reprezentaciją objektyvumą. Šio sutarimo pagrindu yra vizuali verifikacija, kuri, daroma prielaida, subjektams leidžia pasiekti vienodas išvadas – tokia verifikacija yra Vakarų mokslo ir kultūros požymis, tampriai susijęs su fonetinio rašto⁸⁹ medija: „sustiprindamas ir išplėsdamas vizualią funkciją, fonetinis raidynas nusilpnina kitų juslių – garso, lytėjimo ir skonio – vaidmenį bet kurioje rašto kultūroje.“ (McLuhan 2003: 95) Vizualia medija esantis raštas perpildė pažintinę sferą reginiais, o

⁸⁸ Vizualiu stebėjimu – aut. past.

⁸⁹ Tokio, kur kiekvienas ženklas reprezentuoja atskirą kalbos garsą – fonemų (kitais tariant logogramų ar ideogramų) seka, nors yra visiškai abstrahuota nuo žymimos tikrovės (neprimena jos savo išvaizda), leidžia itin tiksliai pranešti kalbos ženklą – žodį, nurodo ne tik sąvoką, bet ir jos tarimą.

jo „nulemtas linijinis racionalus gyvenimo sutvarkymas įtraukė mus į susipynusių nuoseklumų sistemą“ (McLuhan 2003: 96), kuri leidžia izoliuotai ir tarsi nešališkai reprezentuoti reiškinius ir spręsti jų objektyvumą. Trečiasis punktas suponuoja racionalią diskusiją esant beprasmiška jeigu nėra aiškaus išorinio objekto (kitaip sakant, reginio), apie kurį diskutuojama⁹⁰ – tokiu būdu diskredituojami metafiziniai aprioriniai svarstymai, filosofinės spekuliacijos, o objektyvumo statusą įgyja gamtos ir kitokie mokslai, paremti jusliniais įrodymais, dėl kurių tyrėjai gali sutarti. Šis argumentavimas, būdingas platonistams ir pozityvistams, iš pastarosios tradicijos eliminavo reprezentacijos adekvatumo tikrovei problemą ir įtvirtino manymą, kad analizuodami kalbines figūras, t. y., diskutuodami protingi žmonės gali atrasti, ar teiginiai yra subjektyvūs, ar objektyvūs. Ką tik minėtos pažiūros „tikroji prasmė – pripažinimas, kad vienintelė naudoti tinkama ‚objektyvumo‘ samprata žymi veikiau ‚sutarimą‘ nei atspindį – tradicinėje epistemologijoje dažnai pažiūrima“ (Rorty 1981: 337), o iš to seka, kad praktiška, t. y., veikiančioji žurnalistinio objektyvumo samprata susijusi su Rorty komunikacijos prisotintu pozityvizmu ir lygiai praktiška socialine epistemologija, nagrinėjančia, kaip žinios perduodamos ir įgyjamos iš kitų subjektų. Žurnalistas, sprenddamas, kas teisinga, lygina reiškinius / pranešimus tiek su interiorizuotomis moralinėmis normomis (kurios sudaro veritistinį tiesos standartą), tiek su išorinėmis socialinėmis normomis, kitų asmenų morale ir, manydamas radęs optimalią tikrovės reprezentaciją, siekia tą reprezentaciją taip pranešti, kad ji taptų ir *auditorijos* tiesa. Kadangi kiekvienas pranešimo gavėjas gyvena kiek skirtingame alternatyviame goodmaniškame pasaulyje, visuotinis racionalus sutarimas, tarsi garantuojantis tiesos objektyvumą, praktiškai nepasiekiamas, tačiau yra simuliuojamas pateikiant pranešimą kaip atstovaujantį universalias kultūrinės normas, o taip pat yra idealia žurnalistikos siekiamybe.

6.2. Socialinio tyrimo subjektyvumas

Socialinių procesų tyrėjas, pristatantis teiginius kaip išvestus iš faktų, susijusių tik su išorine tikrove, dėl ką tik minėtų priežasčių, tiesiog save apgaudinėja, kadangi jo išvadas didele dalimi lemia sąmoningos ar nesąmoningos vertybinės idėjos, kurios, savo ruožtu, lemia tam tikrą socialinio tyrimo aspektą ir imtį. Toks tyrimas anaipol nėra beprasmiškas – jis negali būti objektyviu ta prasme, kad susijęs tik su socialiniais reiškiniais, bet gali būti pragmatiškai objektyviu, jeigu dėl jo objektyvumo sutaria mokslinė / žurnalistinė⁹¹ bendruomenė, ir yra

⁹⁰ Šitokio tipo įrodymo reikalavimas metaforiškai dera su racionalizuojančia rašto linija, kuri įgauna poveikumą tik ją užrašius, *padarius regimą*.

⁹¹ Čia tokiam sutarimui gali kliudyti esminis bendruomenės heterogeniškumas ir tiesioginis komercinis suinteresuotumas, politinis ir kultūrinis angažuotumas, kuriuos išsiaiškinti ir susisteminti nepaprastai sudėtinga ir kurie galėtų tapti kito darbo tema.

neabejotinai *vertingu*⁹². Visgi ir žurnalistui, ir auditorijai būtina suprasti, kad dėl konkretaus išankstinio problemos traktavimo „iš neribotos daugybės [reiškinių] tik maža dalis, *rūpinti* [pačiam tyrėjui], susieta su tyrimu.“ (Weber 1949: 82) Iš to seka, kad „nėra jokios absoliučiai ‚objektyvios‘ mokslinės kultūros analizės ar [...] socialinių reiškinių‘ [analizės], nepriklausomos nuo tam tikro ir ‚vienašališko‘ požiūrio“ (Weber 1949: 72) Šio subjektyvumo priežastys, anot Weberio, „glūdi kognityviniame kiekvieno socialinių mokslų tyrimo uždavinyje“ (ten pat) – čia samprotavimas primena neišvengiamai subjektyvią grynąją Kanto pažinimo schemą⁹³, tik pritaikytą sociumo stebėjimui. Kaip vien juslinė medžiaga be intelekto formų negali teikti pažinimo apie tikrovę, taip vien socialinių nuostatų stebėjimas be tyrėjo atrankos, analizės ir sisteminimo negali teikti pažinimo apie visuomeninius reiškinius – socialinis mokslas siekia „peržengti grynai *formalų* įstatyminių ar sutartinių normų, reguliuojančių socialinį gyvenimą, traktavimą“ (ten pat), nes toks traktavimas lemtų tik (intelektiniu turiniu jau ir taip pripildytų) normų atkartojimą bei neleistų apie jas pasakyti nieko nauja, (iš)rasti dėsningumą.

Kas kita – jau egzistuojančių socialinių dėsnių pažinimas, kuris nėra tapatus socialinės tikrovės pažinimui, ir todėl „objektyvi‘ kultūrinių įvykių analizė, besiremianti teze, kad mokslo idealas yra empirinės ‚dėsnių‘ tikrovės redukcija, beprasmiška“ (Weber 1949: 80) Kitaip tariant, sociumo negalima tirti gamtos mokslų metodais, kadangi pastarųjų dėsniai *išvesti* tiesiai iš natūralių reiškinių stebėjimo ir turi tam tikrą būtinybės sandą, kuris įtvirtintas indukcija, ir tikintis dėsniais rasti empirinį reguliarumą, ta būtinybė mokslo praktikoje dažniausiai patvirtinama, o palyginti su natūra gretai kintančios socialinės tikrovės dėsniai, nors „kultūriniai ar dvasiniai įvykiai [nėra] ‚objektyviai‘ menkliau dėsningi“ (ten pat), jų tyrimo metu jau gali būti praradę ryšį su kultūriniais reiškiniais. Žurnalistas, norėdamas išvengti klišinių, abstrahuotas vertybes retransliuojančių pranešimų, turėtų gerai suprasti perskyrą tarp socialinių dėsnių ir socialinės tikrovės – siekdamas suprasti pastarąją, jis neišvengiamai turės sekti kažkokia visuomenėje egzistuojančia vertybine paradigma (dėsniu), tačiau ši paradigma savaime negali sudaryti praktiškai objektyvaus žinojimo, nes „žinios apie kultūrinius įvykius yra įmanomos tik *reikšmės*, kurią konkrečios tikrovės konfigūracijos mums turi konkrečiose *individualiose* situacijose, pagrindu.“ (ten pat) Tyrėjo asmeninis sąlytis su socialiniais reiškiniais iš tam tikro požiūrio taško, išeina, ne tik negali būti slepiamas, bet yra viena pagrindinių visuomenei *reikšmingo* pranešimo sąlygų.

⁹² Vertingumas nereikalauja tokios griežtos verifikacijos kaip pozityvistinis mokslinis objektyvumas. Tyrimas yra savaime, mažiausiai vienam žmogui, vertingu ta prasme, kad jo ištakose stovi tyrėjo vertybės, kurias galima laikyti veritistinėmis. Vis dėlto, jei norėtume *patvirtinti* vertingumą, tam taip pat reikalingi kiti asmenys, išpažįstantys tas pačias idėjas kaip tyrėjas.

⁹³ Filosofiniam Weberio skyriui, kuris, kaip galima stebėti, prasiveržia ir socialinio mokslo teorijoje, įtakos turėjo neokantininkai (epistemologijoje) ir Kantas (etikoje), o apskritai formavo XIX-XX a. sandūros intelektinis sukilimas prieš pozityvistinį mąstymą, subjektyvumo aukštinimas ir Kanto persvarstymai (žiūrėti Hughes 1958), tiesiogiai vedę į tikruosius postmoderno filosofus, tad Weberio ir Kanto sąlyčio taškai neturėtų pernelyg stebinti.

6.3. Absoliuti tiesa ir ekspertizė

Veritistas Goldmanas nesiima tokių metafizinių žinojimo problemų, į kurias neįmanoma pateikti vieno teisingo atsakymo, nesvarsto iškreipimų, kuriuos tiesos atžvilgiu įvykdo komunikacijos padargai – jo nepajudina postmodernizmo ir socialinio konstruktyvizmo bangos, mėginančios nuplauti visas tiesos ir objektyvumo žymes: „aš tikiu [absoliučia] tiesa ir tuo, kad įvairios žmogaus pastangos deramai ir suprantamai yra dedikuotos tiesų atradimui ir sklaidai.“ (Goldman 1998: 437) Veritizmu paremta socialinė epistemologija smarkiai nutolusi nuo metafizinių Kanto tikslų⁹⁴ – ji nukreipta ne į imanentinę pažinimo schemą, o į išorinę tikrovę, kurią žmogus yra visiškai pajėgus pažinti. Pagrindinę problemą čia sudaro patikimo šaltinio, teikiančio tiesą, atpažinimas ir tiesos dalybos su kitais visuomenės nariais. Ši epistemologija rodosi stojanti esencializmo, nukreipto į aukščiausią daiktų esmę, pusėn, tačiau Goldmanas tikina nepalaikantis „Tiesos tironijos“ (1998: 440), o veritistinė epistemologija nebūtinai konfliktuoja su (esencializmui priešingu) edukaciniu multikultūralizmu. Pagal supriešinimą pastarajam, darosi aišku, kad esencializmą Goldmanas taip pat supranta socialine prasme – laiko bendruomenės tyrimo ir švietimo disciplina, natūralistiniu pagrindu ieškančia visoms kultūroms bendrų tiesų – ir nustumia į šoną klasikinę filosofinio esencializmo konotaciją, žyminčią Platono idėjas ir Aristotelio substanciją kaip esminius⁹⁵ daiktų atributus, lemiančius daiktų buvimą ir atpažinimą. Lengvai neišglaudoma antikinė absoliučios tiesos problema yra nepelnytai suvulgarinama iki kito švietimo filosofo Roberto Maynardo Hutchinso loginės teiginių sekos (žiūrėti ten pat), kuria tvirtinamas nuo laiko ir erdvės nepriklausomos tiesos egzistavimas⁹⁶, tačiau, kaip bus parodyta kitame poskyryje, *švietimui, informavimui* šie kintamieji, Goldmano manymu, reikšmingi.

Tarus, kad anksčiau nutiestais keliais žurnalistas gali įgyti bent jau moralinio pagrindo absoliučią tiesą, išskyla šios tiesos perdavimo auditorijai jos (tiesos) nepažeidus, žiniasklaidos atliekamo efektyvaus visuomenės švietimo problema. Informacijos stokojančius asmenis ieškoti tiesos, pasak Goldmano, skatina du motyvai: praktiškai nenaudingas smalsumas („kodėl išnyko dinozaurai?“) ir praktinė nauda („kur ligoninės priimamasis?“) (ten pat). Akivaizdu, kad iš tikro abu motyvai itin praktiški, tik tas praktiškumas dar skaidomas į porą skirtingo naudingumo lygio šakų: viena tenkina intelektualinį žinių troškimą, neturintį skubaus pritaikymo, akivaizdaus aktualumo; kita tenkina su asmeniui aktualia socialine tikrove, neatidėliotina padėtimi susijusių žinių troškimą. Auditorijos žinių užklauso modeliujamos lygiai praktiškai, darant prielaidą, kad į jas galima gauti teisingus atsakymus, ir nukreipiamos į tuos žmones / institucijas, kurios, manoma, gali užklausas

⁹⁴ Kaip tik dėl to Goldmano epistemologijoje rasime ne vieną žurnalistikos praktikai pritaikomą teiginį, tačiau šie tiesos ir objektyvumo *vertės* samprotavimai, beveik verčiantys žvelgti į žurnalistiką iš vidaus, yra gana ambivalentiški ir negali būti tokie fundamentalūs kaip išdėstyti ankstesniuose skyriuose.

⁹⁵ Nors idealius, nebūtinai pažinius. Galimas daiktas, dėl to klasikinė esencializmo samprata ir pražiūrima.

⁹⁶ Laikas ir erdvė čia įgyja objektyvią fizikinę reikšmę, oponuojančią Kanto metafizikiniam laikui ir erdvei, esantiems žmogaus pažinimo funkcija.

patenkinti. Kitaip sakant, auditorija ieško autoritetų, o tam, kad viešosios komunikacijos kanalas įtvirtintų patikimas tiesas transliuojančios organizacijos statusą, pirmiausia privalu auditorijai suteikti meta-informaciją apie tai, kokias užklasas kanalas pajėgus, suinteresuotas tenkinti. Nustačius šias kanalo ribas, žurnalisto atliekama ekspertizė turėtų užtikrinti jo autoritetą, viešinamų pranešimų teisingumą. Įrodyti ekspertizės vertę galima specialisto atliekama tikrovės *modifikacija* (mechanikas suremontuoja variklį, medikas transplantuoja inkstą), kurios teigiamą arba neigiamą išeią supranta net ir šių sričių diletantas, arba *teiginiu*, akivaizdžiai atitinkančiu tikrovę (orų prognozė) (Goldman 1998: 439-440). Žurnalistui, tad, pranešant visuomenėje savaime tiesa laikomą informaciją arba taip išmanant komentuojamą sritį, kad teiginius apgintų pati tikrovė⁹⁷, ekspertiniu gali būti ir žiniasklaidos pranešimas, sudarytas tik iš „pirminių sprendinių“ (Goldman 1998: 438), t. y., tokių, kurie tiesiogiai nurodo juos skelbiančiojo požiūrį į reikalą. Visgi dažniau žurnalistas nėra toks kompetentingas, kad jo paties samprotavimai būtų laikomi vertingais – tuomet pereinama prie „antrinių sprendinių“ (ten pat), pagrįstai nurodančių trečiųjų asmenų požiūrį į reikalą ir tarsi attribojančių nuo problemos patį visuomenės švietėją. Formali tiesa (kaip gamtos, tikslųjų mokslų teiginiai, kita vertus, menkai rūpinčios žiniasklaidos auditorijai) ir visiškai faktiškai teiginiai apie socialinę tikrovę, rodosi, gali būti drąsiai komentuojami pirmuoju asmeniu, bet aktualiuosius įvykius, socialinius procesus, kurių atžvilgiu įtvirtinti absoliučią tiesą sudėtinga (nors, Goldmano akimis, įmanoma), dera pranešti kitų ekspertų, autoritetų, susijusių su reiškiniu, lūpomis – čia žurnalistinis objektyvumas iš esmės sugražinamas į nešališkumą, nuomonių balansą.

6.4. Ribotas pranešamos tiesos aktualumas

Tiesa⁹⁸ yra teisinga visur ir visada, tačiau iš to neseka, kad tiesų turi būti mokoma visur ir visada: „buvimas tiesa yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga, kad [tos tiesos] būtų mokoma.“ (Goldman 1998: 441) Iš to galima išvesti, kad „tam tikrų tiesų poabių mokymas gali būti reliatyvizuotas vietai, kultūrai ir kontekstui.“ (ten pat) Esencializmu, praplečiant prieš tai įvestas sąvokas, socialinėje epistemologijoje žymima absoliučios tiesos, plūstančios iš kurios nors vienos kultūrų⁹⁹ idėja, o multikultūralizmas atstovauja įvairių tiesų aibę, pasiekiančią šviečiamąjį iš įvairių kultūrų. „Tiesos randamos skirtingų tradicijų darbuose ir nė viena konkreti tradicija neturėtų monopolizuoti [mokymo] plano“ (ten pat) – perkeliant diskusiją į žiniasklaidos objektyvumą, kanalo turinio politikai nederėtų taip užvaldyti informacijos atrankos, kad reprezentacijų aibė virstų

⁹⁷ Reikia pasakyti, kad tokia samprotavimo eiga, prisimenant Goodmaną pasaulių nesulyginamumą ir tikrovės tarpiskumą, galioja tik praktiškame socialinės epistemologijos atskaitos rėme.

⁹⁸ Tiksliau, daug tiesų, kurių aibę sudaro ne skirtingo tipo tikrovės mediacijos ir konceptualizacijos, atliekamos žmogaus, o tiesiog daugybė skirtingų kultūrinių objektų ir kiekvienos kultūros sukurtų teiginių, visiems teisingų, tačiau ne visiems rūpinčių. Daugybę tiesų pripažinus esant validžias tik tam tikrų kultūrų aprėptyje, Goldmanas turėtų atsitraukti nuo optimalios tiesos perdavimo schemos ieškojimų ir goodmaniškai susirūpinti tokio perdavimo *galimybe*.

⁹⁹ Pavyzdžiui, moralės ir žmogaus prigimties – tik iš konkrečių Europos klasikų.

akivaizdžia kanalo ideologijos išraiška. Žinoma, vienoje organizacijoje dirbančių žurnalistų ekspertizė ir ištekliai visuomet leis aprėpti tik tam tikrą tikrovės sritį – svarbu, kad už šios srities ribų liekantys reiškiniai ir reprezentacijų prasmės nebūtų jėga traukiami į kanalo aprėptį ir taip iškraipomi. Šios tiesų aprėpties, kuri turėtų būti aiški tiek kanalo darbuotojams, tiek auditorijai, formavimui įtaką daro informacijos gavėjų suinteresuotumas: „svarba yra interesų funkcija¹⁰⁰ – aktuālios [tiesos perdavimo] klausimu gali būti skirtingų tipų suinteresuotos šalys ir skirtingų tipų suinteresuotumas.“ (ten pat) Lengvai modifikavus Goldmano efektyvaus švietimo schemą, išvedama tokia suinteresuotų šalių pora, kurios vienoje pusėje stovi informacijos stokojanti auditorija, kitoje – informaciją pateikianti institucija. Šios institucijos vietą užimanti valstybinė švietimo įstaiga yra suinteresuota visuomenės gerove ir valstybės ateitimi; ten pat į formulę įstačius informavimu apie einamuosius įvykius užsiimančią instituciją, interesu tarsi lieka visuomenės gerovė, kurią netiesiogiai palaiko įstatymo sergėtojo poziciją užimantis žiniasklaidos kanalas, tačiau kyla ir nauji interesai, kurie visuomenės nuspėjami, bet aiškiai neįvardijami kanalo atliekamos informacijos gavybos ir sklaidos politikoje. Bene svarbiausias jų – komercinis, t. y., *parduoti* pranešimą. Tokiais atvejais, kai auditorija negali būti tikra, kad pateikiama jai, o ne žiniasklaidai aktuali informacija, socialinis tiesos pažinimo aspektas praranda efektyvumą. Auditorijos interesą, be bendros socialinės gerovės, remiantis Goldmanu galima skirti į tris dar praktiškesnes šakas pagal teiginių atitikimą asmenį dominančios srities užklaudemui: pirmoje vietoje stovi vidinio patrauklumo arba praktinės naudos genamas susidomėjimas, po to seka klausimai, kurie domintų, jei tik apie juos būtų susimąstyta, po to – klausimai, kurie domintų, jei tik apie juos būtų turima daugiau žinių (Goldman 1998: 441-442). Informaciją sėkmingai pranešti norintis kanalas, išeina, turi numanyti ir ugdyti informuojamos auditorijos interesus – visuomenės viduje vykstančiam pažinimui apie kultūrinius reiškinius turi įtakos ne tik metafizinis reprezentacijų atitikimas tikrovei ir pažintinis žmogaus ribotumas, bet kantiškoje epistemologijoje nė nefigūruojantis ir įprastai žurnalistikoje nepageidaujamas weberiškas šališkumas, konkrečių reiškinių atžvilgiu derantis tarp pranešimo gavėjo ir siuntėjo¹⁰¹.

6.5. Įtikinimas tiesa: objektyvumo retorika

Kadangi žiniasklaidos kanalas negali numanyti absoliučiai visų auditorijos interesų ir minėtas atitikimas ne visuomet generuoja pakankamą (komerciškai naudingą) susidomėjimą

¹⁰⁰ Nors Goldmano socialinėje epistemologijoje subjektyvi svarba tiesos idealui nekalia jokios grėsmės, cituojama mintis primena klasikinės epistemologijos argumentaciją, pagal kurią teiginio statusas glūdi ne teiginyje savaime, o pažįstančiajame asmenyje. Objektyvi tiesa, jei tokia egzistuoja, turėtų būti lygiai ir nepriklausomai nuo subjekto svarbi, o jos pažinimas suponuoja absoliutų asmens nešališkumą, kuris reikštų asmenį esant dieviška būtybe.

¹⁰¹ Turėkime omenyje, kad „sėkmingu“ informavimu čia laikomas toks, kuriuo išlaikoma originali pranešamos tiesos vertė. Jeigu žurnalisto ir auditorijos požiūriai į problemą nesutaps, tai nereiškia, kad toks pranešimas nepasieks plačios auditorijos, tačiau reiškia, kad nebus priimtas taip, kaip žurnalistas jį pateikė, bus palaikytas neadekvačiu tikrovei.

pranešimu, visuomenės švietėjas-žurnalistas išnaudoja kalbines figūras, galinčias jo tiesą paversti auditorijos tiesa. Socialinis mechanizmas, kuriuo pažįstami teiginiai, priklauso nuo daugelio subjektų bendravimo, skatinančio (arba kliudančio) žinių įgijimą¹⁰². Tą bendravimą apskritai sudaro du veikėjai skirtingu žinių kiekiu / pobūdžiu ir skirtingais vaidmenimis tiesos komunikacijos žaidime: vienoje pusėje stovi kalbėtojas, siekiantis informuoti ir įtikinti klausytoją, aiškinantis ir argumentuojantis, kitoje – klausytojas, siekiantis įvertinti kalbėtojo patikimumą ir kompetenciją.

Gera kalbančiojo argumentacija iš esmės priklauso nuo jo tikėjimo prielaidomis ir išvadomis bei tamprus šių komponentų ryšio, t. y., išvados turi sekti iš įtvirtintų prielaidų (žiūrėti Goldman 1998: 443). Šios taisyklės nurodo švietėjo-oratoriaus santykį su manipuluojama informacija, ne informacijos santykį su tikrove, dėl to: 1) patvirtina subjektyvią pamokančios ar nepamokančios komunikacijos prigimtį; 2) fundamentaliau nagrinėjamos klasikinės retorikos, kur būsimam tyrėjui ir derėtų kreipti žvilgsnį siekiant suprasti, kaip žurnalistinė komunikacija *tampa* tiesa ir įtikina. Kritinį auditorijos mąstymą skatinantis žurnalistas, pritaikant Israelio Schefflerio mintis apie efektyvų švietimą, turi ne tik įtikinti tam tikromis tiesomis, bet ir nurodyti priežastis, kodėl jomis reikia tikėti, t. y., iš esmės atskleisti, kodėl *pats* kuo nors tiki arba ne (kaip cituoja Goldman 1998: 442). Argumentavimo tikėtumas, akivaizdu, priklauso ne tik nuo kalbėtojo autoriteto, ekspertizės, pastangų, bet ir nuo klausytojo supratimo, pažiūrų, gebėjimo suprasti argumentaciją. Čia įvedama informuojamojo vaidmenį detalizuojanti taisyklė – „kalbėtojas, besikreipiantis į tam tikrą publiką, turėtų apriboti prielaidas iki teiginių, kuriais publika pagrįstai tiki ir apsiriboti tokiais prielaidų ir išvadų ryšiais, kuriuos publika gali atpažinti ir įvertinti“ (Goldman 1998: 444) – kuri legitimuoja žurnalistinę praktiką redukuoti sudėtingas socialinių reiškinių kombinacijas ir specifinius mokslinius, įstatyminius teiginius iki auditorijai lengvai suprantamų pažintinių vienetų. Socialinėje epistemologijoje susilieja pranešėjo autoritetas ir pranešimo faktiškumas – nors žurnalistų profesija atveria kai kuriuos įprastam piliečiui nepasiekiamus kelius link šaltinių, „niekuomet nederėtų pasitikėti kitu priimant, ką kitas sako vien todėl, kad kitas tai sako.“ (Goldman 1998: 445) Tai, kad žurnalistas kažką tvirtina, mėgina pamokyti, nepateisinta tikėjimo tuo tvirtinimu – auditorijai dera išlaikyti autonomiją ir turėti logišką išorinę priežastį (gerą argumentavimą ir faktiškumą) tikėti kalbančiuoju. Rasti tokią priežastį pranešime, kurio faktiškumas sumišęs su žurnalistine tikrovės atranka ir supaprastintu pateikimu, persmelktas Drungos minėtais politiniais, estetiniais, moraliniais teiginiais, gali būti sudėtinga. Galiausiai, potencialus tiesioginis žurnalistų ryšys su socialiniu reiškiniu atveda į „liudijimo epistemologiją“ (ten pat), kurios kontekste auditorijai pasiūloma klasikiniiais autoriais paremta trejopo stiprumo

¹⁰² Kitą, visuomeninio informavimo nagrinėjimui mažiau aktualią, tačiau neabejotinai svarbią goldmaniškos pažinimo teorijos dalį sudaro individuali epistemologija, nagrinėjanti atskiro „pažįstančiojo veikėjo“ įsitikinimų įtaką žinių įgijimui (Goldman 1998: 442).

autonomijos sistemą. Pirmąją vietą užima empiristas Johnas Locke'as – anot jo, neturėtume pasitikėti kitų protiniais gabumais, tik savo intelektu; antrąją vietą užima kitas empiristas Davidas Hume'as – jis teigia, kad galime pasitikėti kitų nuomonėmis, jei tik savo stebėjimu, tiesioginiais argumentais įmanoma patvirtinti nuomonių patikimumą; trečiąją vietą užima laisviausiai į liudijimą žvelgiantis Thomas Reidas – *sąžiningas* liudijimas yra iš pirmo žvilgsnio patikimas, net jei negalima patikrinti liudininko teiginių teisingumo. Pagrindimas liudijimu, suvokimas (percepcija) ir atmintis sudaro pirmąjį principą, tarpstantį tam tikrose įgimtose žmogaus būsenose: *teisingume* – polinkyje sakyti tiesą ir *patiklume* – polinkyje tikėti, kas mums sakoma (žiūrėti Goldman 1998: 445-446). Komunikacijos filosofijos požiūriu tarp šių Reido sugretintų būsenų esama savotiškos įtampos: kuo smarkiau medijuota žmogaus būtis, tuo daugiau įvairių galimybių pranešti tikrovę, o kartu auga ir teisingumo, klaidos ir sąmoningo melo galimybė; patiklumą komunikacijos įrankiai veikia nevienareikšmiškai – raštas, suintensyvinantis regėjimą ir nuosekliai išdėstantis sąvokas, apskritai įveda į kritišką individualistinę Locke'o ir Hume'o nusakomą padėtį, o nuoseklumo stokojantis atvaizdas, ausį stimuliuojantis radijas ar nervų sistemas sujungiantis internetas grąžina į patiklų priešistorinę padėtį¹⁰³. Žiniasklaidos organizacijos, ko gero, norėtų turėti reikalų su masine auditorija, ištroškusia pranešimų bei nešančia pinigų naujienų portalams, dienraščiams, televizijos kanalams ir radijo stotims – tai, ar pranešimu bus patikėta, yra antros eilės klausimas. Kitų liudijimais operuojančio žurnalisto sąžinė – lygiai antraeilis dalykas, simuliacija, tarpstanti ne pačios tikrovės, o reprezentacijos, kreipiančios į šaltinius, pasaulyje. Vien faktinę informaciją pranešančiu žurnalistu nereikia tikėti – teiginiai suteikia tikslų *žinojimą*, tačiau, kadangi metafiziniu požiūriu tokia informacija negali būti absoliuti, o praktiniu požiūriu tokių pranešimų žiniasklaidoje nėra, pranešimas papildomas žurnalisto *vertybėmis*, kurių atitikimas socialiniam interesui leidžia auditorijai laikyti pranešimą patikimu.

Konkrečius socialinius reiškinius tiriantis žurnalistas niekada negali reiškinį atžvilgiu priimti visiškai nešališkos pozicijos. Priešingai – tokia pozicija privaloma prasmingam socialinės tikrovės tyrimui, o tokio tyrimo pragmatinis objektyvumas arba teisingumas priklauso ne tik nuo reprezentacijos atitikimo tikrovei, bet ir nuo reprezentacijos tikimo auditorijai, kitaip tariant, vertybinio pranešimo pagrindo atitikimo gavėjo vertybėms. Veritistinė socialinė epistemologija atitraukia nuo metafizinės tiesos atitikimo tikrovei problemos ir nagrinėja, kaip teisingą informaciją perduoti tam, kurį tikimasi apšviesti. Tam, kad pasiektų sėkmingą socialinę tiesos cirkuliaciją, žurnalistas turėtų įtvirtinti savo autoritetą patikima kultūrine ekspertize, pateikti gerai

¹⁰³ Žinoma, tai nėra grynoji priešistorinė būtis, nes civilizuotų bendruomenių foną sudaro praktiškai visuotinai paplitęs alfabetinis raštas, neleidžiantis visiškai atsakyti linijinės kritikos – šiuolaikinės medijos steigia naujas, nepaprastai sudėtingas (post-)postistorines gentis.

argumentuotus teiginius ir nurodyti savo ryšį su aptariamu reiškiniu, o žiniasklaidos kanalas turėtų aiškiai suvokti ir nurodyti savo interesų lauką bei numanyti auditorijos interesus, kadangi nuo to priklauso, kokius pranešimus komunikuoti. Išdėstytas efektyvus visuomenės švietimo modelis neapima tiesos *turinio* svarstymų ir gali lygiai sėkmingai būti panaudotas platinti propagandai, dėl to komunikuojančio sociumo nariams visuomet derėtų turėti omenyje reprezentacijos neadekvatumą tikrovei ir medijos įvedamą galimybę ne tik atskleisti, bet ir nuslėpti suinteresuotumą, ne tik sąžiningai pranešti, bet ir iškreipti tikrovę.

IŠVADOS

1. Visos žurnalisto ir auditorijos apie pasaulį įgyjamos žinios yra metafiziškai subjektyvios, kadangi laikas ir erdvė, kurie sudaro sąlygas reiškinių stebėjimui, ir gryniosios proto kategorijos, kurios taikomos reiškiniams ir suteikia pažinimą, randamos žmogaus sąmonėje, ne objektuose. Empirinis patyrimas rodo egzistuojant tikrovę už subjekto sąmonės – savaime tos tikrovės pažinti negalima, taip pat ir jos empirinės visumos. Kanto teigimu, pažinimas objektyvus, jeigu sąvoka turi ryšį su patyrimu – ši samprata nurodo formalų objektyvumą, atsietą nuo sąvokos turinio, o viešoji komunikacija visuomet turi būti turininga.
2. Komunikacinės medijos, žurnalisto naudojamos visuomenei informuoti, materialia forma yra šališkos fizikiniams pasaulio apibrėžtumams, o pranešamo simbolio forma šališkos vidinėms metafizikinėms stebėjimo sąlygoms, kurias kartu transformuoja priversdamos pranešimo kūrėjo ir gavėjo mintis judėti tam tikrais modeliais. Raštas ir spauda susiję su linijiniu priežastingumu, individualistiniu at(si)ribojimu ir absoliučiu objektyvumu, būdingais moderniai kultūrai. Fotografija susijusi su nelinijiniu pasikartojimu, gentiniu išitraukimu ir subjektyviu pažinimu, būdingu postmoderniai kultūrai.
3. Spausdintas laikraštis užima tarpinę poziciją knygos ir atvaizdo ašyje. Dėl mozaikiškumo, maždaug sutampančio su visuomenės įvykių įvairove, jis įtraukia laikraščio visumą pagaunančią auditoriją, bet atskiria nuo reiškinių pavienį tekstą rašančių žurnalistų ir skatina jo nešališkumą. Internetinis laikraštis, smarkiai praplečiantis pranešimų mozaiką, lemia tiek auditorijos, tiek žurnalisto šališkų vertybių pranešamo reiškinių atžvilgiu atskleidimą ir tiek fotografijos, tiek elektroninės komunikacijos staigumo paveiktą paviršutinišką žinojimą, reikalaujantį instinktyvios reakcijos, ne nuoseklios kontempliacijos.
4. Mąstymo pokytis, susijęs su naujais komunikacijos įrankiais, panaikina komunikacijos formų ir socialinių struktūrų fragmentaciją, sulieja faktą ir nuomonę. Išskysta supratimas, kuriais informacijos kanalais ir kuriomis žiniasklaidos institucijomis ieškoti objektyvių pranešimų, tačiau tiesos poreikis nemažėja. Objektyvios tiesos idėjos praradimas reikštų žurnalisto profesijos išnykimą ir visišką spausdinto žodžio žinojimo hierarchijos išsklaidymą, mažai tikėtiną vis dar raštingoje šių dienų visuomenėje.
5. Žmogus nekuria fizikinio pasaulio, bet įtarpindamas ir komunikuodamas pasaulį kuria simbolių-reprezentacijų pasaulius, kurie tik ir gali jam būti prasmingi ir teikiantys pažinimą. Iš to seka, kad žurnalistinis objektyvumas žymi ne teiginių atitikimą pačiai tikrovei, o kitiems teiginiams. Tam, kad lygindamas skirtingus simbolių pasaulius išgautų tiesą, žurnalistas įtraukia juos į žiniasklaidos pasaulį (teiginių) kompozicijos ir dekompozicijos, persvėrimo, pertvarkymo, panaikinimo ir

papildymo, deformacijos būdais, kuriuos pasiskolinus iš Goodmano galima tiesiogiai taikyti žurnalistikos praktikai.

6. Iš subjektyvaus Kanto pasaulio, laikomo reliatyviu žmogaus rūšiai, norint kildinti žurnalistinį objektyvumą reikia atmesti tikrovės savaime egzistavimą ir užtikrinti, kad žurnalistas nebūtų individualiai ir grupės atžvilgiu suinteresuotas. Tikrovės savaime atmetimas reikalauja metafiziškai klaidingų sąvokų – kad reiškiniai yra tikrovė, žmogus pažįsta reiškinius, ženklas yra adekvatus tikrove – išpildymo, kuris privalomas praktiškam žurnalistinio objektyvumo užtikrinimui. Subjektyvūs individualūs ir grupiniai teiginiai gali būti teisingi tik juos konstatuojančių asmenų ir bendruomenių ribose.
7. Kadangi absoliutaus teiginių teisingumo negalima pagrįsti būtinais, nuo žmogaus veiklos nepriklausomais teiginių ryšiais su tikrove, pragmatinį žurnalistinį objektyvumą laiduoja žurnalistinio moralė, kuri gali lemti turinio prasme prieštarigus pranešimus – pavyzdžiui, nešališką įvairių nuomonių pateikimą arba šališką kurios nors pusės palaikymą ir tikrovės korekciją, susijusią su vertybiniu žurnalistinio tikrumu.
8. Nešališkumas socialinės tikrovės atžvilgiu, kuri yra pagrindiniu žurnalistinės komunikacijos objektu ir išties žmogaus sukurtu reiškiniu, yra beprasmiška pozicija, nesuteikianti sociumo pažinimui jokios reikšmės. Išeina, žurnalistas visuomet sąmoningai arba nesąmoningai išpažįsta kokias nors vertybes, o tam, kad informuojant auditoriją būtų išlaikyta tiesos vertė, reikia, kad vertybinis žurnalistinio pranešimo pagrindas atitiktų auditorijos vertybes. Sėkmingas socialines dalybas tiesa taip pat skatina žurnalistinio autoritetas, argumentuotais pranešimais pelnytą eksperto statusą, žiniasklaidos kanalo ir auditorijos interesų lauko aiškumą.
9. Veritistinės socialinės epistemologijos, nesvarstančios metafizinio tiesos atitikimo tikrovei, komunikacijos schema gali būti sėkmingai panaudota platinti propagandiniams teiginiams, atitinkantiems autoriteto, geros retorinės formos kriterijus, nurodantiems tikėtiną pseudo-ekspertizę. Dėl šio pavojaus, kylančio iš pažinimo ir komunikacijos tarpiškumo, priimant žiniasklaidos pranešimus reikėtų neužmiršti metafizinio reprezentacijos nepakankamumo, kuris visuomet užpildomas „geruoju“ ar „bloguoju“ vertybiniu cementu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bowman, L., Ubayasiri, K. (2010). Resurrecting the notion of journalistic objectivity: A discussion of journalistic objectivity in one-on-one interviews. *eJournalist*, 10 (2), 128-143.
2. Burneikienė, G., Dirvonaitė, D., Urbonas, J. V. (sud.). (1997). *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai.
3. Cavell, R. (1999). McLuhan and spatial communication. *Western Journal of Communication*, 63 (3), 348-363.
4. Cohen-Almagor, R. (2008). The Limits of Objective Reporting. *Journal of Language and Politics*, 7, 138-157.
5. Daly, C. B. (2012). *Covering America: A Narrative History of a Nation's Journalism*. Amherst: University of Massachusetts Press.
6. Dennis, E. E., Merrill, J. C. (1997). *Pokalbiai apie žurnalistiką*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Drunga, M. (2007). Filosofiniai žurnalistikos pagrindai: subjektyviosios objektyvumo šaknys. *Darbai ir dienos*, 47, 23-43.
8. Figdor, C. (2010). Is Objective News Possible? In C. Meyers (red.), *Journalism Ethics: A Philosophical Approach* (pp. 153-164). Oxford University Press.
9. Flusser, V. (2000). *Towards a Philosophy of Photography*. London: Reaktion Books.
10. Flusser, V. (2002). *Writings*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
11. Gauthier, G. (1993). In Defence of a Supposedly Outdated Notion: The Range of Application of Journalistic Objectivity. *Canadian Journal of Communication*, 18 (4), 497-505.
12. Girnius, J. (1998). *Žmogaus problema technikos amžiuje*. Vilnius: Aidai.
13. Goldman, A. I. (1998). Education and Social Epistemology. In A. O. Rorty (red.), *Philosophers on Education*. (pp. 437-448). London: Routledge.
14. Goodman, N. (1975). Words, Works, Worlds. *Erkenntnis*, 9 (1), 57-73.
15. Goodman, N. (1978). *Ways of Worldmaking*. Hackett Publishing Company.
16. Goodman, N. (1983). *Fact, Fiction and Forecast*. Cambridge: Harvard University Press.
17. Gracheva, E. O., Ingolia, N. T., Kelly, Y. M., Cordero-Morales, J. F., Hollopeter, G., Chesler, A. T. et al. (2010). Molecular basis of infrared detection by snakes. *Nature*, 464, 1006-1012.
18. Gudauskas, A. (2013). Juozo Keliuočio žurnalistikos teorija iš Henri Bergsono filosofijos perspektyvos. *Knygotyra*, 61, 84-100.

19. Guyer, P., Wood, A. W. (1998). Introduction. In I. Kant, *Critique of pure reason* (pp. 1-80). Cambridge: Cambridge University Press.
20. Innis, H. (1986). *Empire and Communications*. Press Porcépic.
21. Innis, H. (2008). *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press.
22. Jones, A. S. (2009). *Losing the News*. New York: Oxford University Press.
23. Kammer, A. (2013). The mediatization of journalism. *MedieKultur: Journal of media and communication research*, 54, 141-158.
24. Kant, I. (2013). *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Margi raštai.
25. Kovach, B., Rosenstiel, T. (2014). *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. New York: Three Rivers Press.
26. Lapham (2003). Įžanga „Mit Press“ leidimui: Amžina dabartis. In M. McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai* (pp. 7-20). Vilnius: Baltos lankos.
27. Maras, S. (2013). *Objectivity in Journalism*. Cambridge: Polity Press.
28. Markie, P. (2015). Rationalism vs. Empiricism. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/rationalism-empiricism/>.
29. McLuhan, E. (1998). The source of the term, "Global Village". *McLuhan Studies*, Issue 2. Prieiga per internetą: http://projects.chass.utoronto.ca/mcluhan-studies/v1_iss2/1_2art2.htm. Žiūrėta 2017 m. gegužės 13 d.
30. McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
31. McLuhan, M. (2003). *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos.
32. Mora, C. V., Davison, M., Wild, J. M., Walker, M. M. (2004). Magnetoreception and its trigeminal mediation in the homing pigeon. *Nature*, 432, 508-511.
33. Mulder, D. H. (n.d.) Objectivity. In *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Prieiga per internetą: <http://www.iep.utm.edu/objectiv/>. Žiūrėta 2017 m. balandžio 18 d.
34. Muñoz-Torres, J. R. (2012). Truth and Objectivity in Journalism. *Journalism Studies*, 13 (4), 566-582.
35. Neitz, J., Geist, T., Jacobs, G. H. (1989). Color vision in the dog. *Visual Neuroscience*, 3, 119-125.
36. Petrovic, J. (2008). Instability of journalistic objectivity: The future of the code is in asking how not how much. In *Proceedings: 4th Annual Symposium: Graduate Research and Scholarly Projects* (pp. 19-20). Wichita, KS: Wichita State University.

37. Poster, M. (2011). An Introduction to Vilém Flusser's *Into the Universe of Technical Images* and *Does Writing Have a Future?* In V. Flusser, *Into the Universe of Technical Images* (pp. ix-xxvii). Minneapolis: University of Minnesota Press.
38. Putnam, H. (1983). Foreword to the Fourth Edition. In N. Goodman, *Fact, Fiction and Forecast* (pp. vii-xvi). Cambridge: Harvard University Press.
39. Reiss, J., Sprenger, J. (2017). Scientific Objectivity. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/scientific-objectivity/>.
40. Rimkutė, A. (2004). Žinojimo socialumo problema šiuolaikinėje socialinėje epistemologijoje: du požiūriai. *Problemos*, 65, 8-19.
41. Rohlf, M. (2016). Immanuel Kant. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/kant/>.
42. Rorty, R. (1981). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
43. Schudson, M. (1981). *Discovering The News: A Social History Of American Newspapers*. New York: Basic Books.
44. Schudson, M. (2001). The objectivity norm in American journalism. *Journalism*, 2 (2), 149-170.
45. Schudson, M., Anderson, C. (2009). Objectivity, Professionalism, and Truth Seeking in Journalism. In K. Wahl-Jorgensen, T. Hanitzsch (red.), *The Handbook of Journalism Studies* (pp. 88-101). New York: Routledge.
46. Scott, B. (2005). A Contemporary History of Digital Journalism. *Television & New Media*, 6 (1), 89-126.
47. Shipley, D. (2005). What We Talk About When We Talk About Editing. *The New York Times*. Prieiga per internetą: http://www.nytimes.com/2005/07/31/opinion/what-we-talk-about-when-we-talk-about-editing.html?_r=0. Žiūrėta 2017 m. gegužės 3 d.
48. Stille, A. (2000). Marshall McLuhan Is Back From the Dustbin of History; With the Internet, His Ideas Again Seem Ahead of Their Time. *The New York Times*. Prieiga per internetą: <http://www.nytimes.com/2000/10/14/arts/marshall-mcluhan-back-dustbin-history-with-internet-his-ideas-again-seem-ahead.html>. Žiūrėta 2017 m. gegužės 12 d.
49. Streckfuss, R. (1990). Objectivity In Journalism: A Search and a Reassessment. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 67 (4), 973-983.
50. Tuchman, G. (1972). Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity. *American Journal of Sociology*, 77 (4), 660-679.

51. Valantiejūtė, L. (2011). Savaitės pokalbis. R. Sakadolskis: „Wikileaks“ – signalas, kad žurnalistika turės keistis. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-01-savaites-pokalbis-r-sakadolskis-wikileaks-signalas-kad-zurnalstika-tures-keistis/57140>. Žiūrėta 2017 m. gegužės 3 d.
52. Wall, M. (2005). ‘Blogs of war’: Weblogs as news. *Journalism*, 6 (2), 153-172.
53. Ward, S. J. A. (2004). *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*. McGill-Queen’s University Press.
54. Ward, S. J. A. (2010). Inventing Objectivity: New Philosophical Foundations. In C. Meyers (red.), *Journalism Ethics: A Philosophical Approach* (pp. 137-152). Oxford University Press.
55. Weber, M. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. Glencoe: The Free Press.
56. White, D. E. (1985). Objectivity As a Journalistic Virtue. *Journal of Social Philosophy*, 16 (3), 13-19.
57. Wien, C. (2005). Defining Objectivity within Journalism. An Overview. *Nordicom Review*, 2, 3-16.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Jukna, F. (sud.). (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
2. Lietuvos Respublikos Seimas. (1996). *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas* (Valstybės žinios, 1996-07-26, Nr. 71-1706). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/XhVVkCWwuc>. Žiūrėta 2017 m. balandžio 10 d.
3. *Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas*. (2016).
4. Kuzavinis, K. (sud.). (2009). *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas*.
5. Piesarskas, B. (sud.). (2005). *Anglonas*.